

2010 / 6.

Ára: 600 Ft

folkMAGGazin

XVII. évf.

6. szám

*Erdélyi Tibor: Csökölyi gyász (hársvfa, 40×120 cm)
Tárgyfotó: Nagy Balázs*

A TARTALOMBÓL:

7. Megjelent a teljes Új Pátria sorozat
8. Rost Andrea népdalokat énekel
Németh G. István
12. Húsz éves a Hargita Együttes
Mihály Réka
14. EGYSZER VOLT, HOGY IS VOLT?
Kóka Rozália gyermekrovata
16. MAGTÁR
Kelebi Kiss István versei
19. A TÖRTÉNELEM SODRÁBAN
Etelka, a nép leánya
Kóka Rozália
22. Erdélyi Tibor új kötetről
27. Timár Sándor nyolcvan éves
Timár Mihály
28. A folklorista Vikár Béla - VI.
Pávai István
30. Milyen eredetű a magyar népzene...?
Sipos János
32. Tíz éves a FolkEurópa Kiadó
K. Tóth László
34. Szellemi kulturális örökségünk
Csonka-Takács Eszter
37. A pásztorfurulya... - IV. rész
Bolya Dániel
40. TALLÓZÓ
Tömörkény István írásai
Széki Soós János rovata
42. A széki sóbányászat története
Tasnádi Zsuzsanna
46. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Helyesbítés

Az előző számunk 34. és 37. oldalán szereplő fotók képaláírása helyesen: „Sereestély István lakodalma. Szék, 2010. Fotó: Balogh Balázs”. Az érintettektől és olvasóinktól elnézést kérünk.

A szerk.

Barozda mindörökké

Emlékező beszélgetés Pávai Istvánnal

A Barozda már jó ideje csak egy-egy alkalomra áll össze, ám ezek a fellépések mindig ünnepnapnak számítanak. E formáció ráadásul nemcsak népzene, hanem régizene is játszik, így kapott meghívást az idén harmincéves Csíkszeredai Régizene Fesztiválra, amely július 8. és 11. között zajlott. Ez alkalomból beszélgettünk Pávai István népzene-kutatóval, a Barozda népzene és régizene együttes alapító tagjával.

A Barozda 1976-ban alakult Csíkszeredában. A következő esztendőben már a táncházunk is beindult, majd számos tévé- és rádiós szereplés után ajánlatot kaptunk az első erdélyi táncházlemez elkészítésére. Számunkra a táncház nem csupán annyit jelentett, hogy együttesünknek legyen saját klubja, saját közönsége. Azt szeretnénk volna, ha ez a zene minél szélesebb körben ismertté válik. Ezért bábáskodtunk a székelyudvarhelyi táncház és a Venyige együttes létrejötténél, ezért működünk együtt a kolozsvári Bodzafával, muzsikáltunk Panek Kati első kislemezén. Így az elsőként a Barozdának felajánlott nagylemez-lehetőség esetében is természetesnek tartottuk, hogy az akkor már létező öt erdélyi táncházzal mindegyike szerepeljen rajta. Önálló Barozda nagylemezt csak ezután készítettünk. Mindkettőn táncrendek, táncrendrészletek hangzottak el, hiszen akkoriban nem voltak ilyesmit tartalmazó, közreadott eredeti népzene-gyűjtések. Így sokféle alakult akkoriban Erdélyben olyan táncházak, ahol nem lévén zenekar, a mi lemezeinkre táncoltak. A kisebbségi kultúra önvédelmi vonatkozása is benne volt ebben az

összefogásban, ami más zenei műfajokban – amelyekben mi is tevékenykedtünk akkoriban – hasonlóan érvényesült. A Bodzafa együttesrel például úgy ismerkedtünk meg, hogy az akkori ifjúsági lap zenés-irodalmi matinékat szervezett, s egyik ilyen alkalommal Simó Jóska barátommal, a Barozda bőgőseivel a csíkszeredai Ifjúsági Klub rockzenekarában léptünk fel, a bodzafások pedig ugyanott népzene-t játszottak. Számunkra a rockzenélés természetes volt, hiszen székelyföldi kisvárosokban nevelkedtünk, ahol akkoriban a fiatalságot majdnem kizárólag ez a zene érdekelte. Népzenevel csak a kötelező kultúrversenyek színpadi produkcióiban, revüs koreográfiákban találkozhattak, azt meg nem érezték magukénak. Pontosan ezen a helyzeten akartunk változtatni, miután egyetemi tanulmányaink alatt, Kodály-tanítvány tanárunk, Jagamas János hatására megismerkedhettünk az igazi népzenevel.

De tanulmányaink egy másik irányt is kiszabtak számunkra. A Kolozsvári Zeneakadémián elsőéves koromban, 1971-ben kezdtem érdeklődni az úgynevezett régi-zene iránt. Csortán Márton barátomnak

Bokor Imre első mesterével, Zerkula Jánossal. Gyimesközéplak, 1960-as évek.

Címlap: Erdélyi Tibor - Gyász (diófa, 93×36 cm); tárgyfotó: Nagy Balázs

megvoltak Szabolcsi Bence könyvei a magyar muzsika korábbi századairól, s elkezdtük a Kájoni- és a Vietoris-kódex dallamait blockflötén játszani. A darabok jelentős része táncdallam volt, mai szemmel nézve régizene, de a XVII. században kortárs szórakoztató zenének, mai fogalommal könnyűzenének számított. Akkoriban a cselló szakra járt egy kiváló zenei képzettségű kollégánk, Kostyák Imre, akinek zeneszerzői, hangszerelői ambíciói is voltak. Vonósokból szervezett egy kisenekart, s minket meghívott blockflötézni. Ez volt az első régizene együttes, amiben játszottam. Ekkoriban látogatott Kolozsvárra Domokos Pál Péter, akit a hatóságok nem néztek jó szemmel. Imre édesapjának régi barátjaként náluk szállt meg, így természetes, hogy Imre behívta a másnapi próbánkra, hiszen Péter bácsi számára Kájoni János életműve igen nagy fontossággal bírt, s annak bármi módon való megismertetése is. Ennek viszont az lett a következménye, hogy a Zeneakadémián betiltották ezt az együttest, még mielőtt az első nyilvános koncertre sor kerülhetett volna.

Ez a belekötés a régizene hangulatába számomra meghatározó volt. Kezdő muzikológus hallgatóként el is határoztam, hogy kutatóként a barokk zene témakörére próbálok majd szakosodni, de később Jagamas mégis a népzene kutatás útjára terelt. Ebben az időben Erdély-szerzte fokozódott a régizene iránti érdeklődés, ami annak köszönhető, hogy Czidra László Camerata Hungarica nevű budapesti együttesének lemezei a határokon túl is kezdtek ismertté válni. Erdélyben az első koncertező és hanglezelt is kiadó régizene együttest Babrik József alapította Brandner Nóra támogatásával, a

A Barozda eredeti felállásban a 2. Régizene Fesztiválon. Csíkszereda, 1981.

Pávai István és Simó József Csapaj Gézától gyűjt. Gagy, 1977.

Marosvásárhelyi Zeneművészeti Főiskolán. Babrik váratlan halála után Nóra vezetésével folytatódott ez a munka, illetve a Babrik-féle együttes több tagja zenetanárként Erdély különböző részeire kerülve régizenei kiségyüttesek létrehozásába fogott.

Simó Jóskával mi 1976 őszén kerültünk Kolozsvárról Csíkszeredába, s ott a gyimesi Bokor Imrével és a felcsiki származású Györfi Erzsikével létrehoztuk a Barozdát, majd megnyílt a csíkszeredai táncház. Beindultak a tévében a műfajt népszerűsítő „Kaláka” műsorok, az erdélyi táncháztalálkozók, megvalósult az első (gyimesi) táncháztabor. Alig néhány év alatt a táncház kezdett elfogadottá válni. Akkoriban a csíkszeredai Mikó-várban működő Népi Alkotások Házánál dolgoztam zenei szakértőként. Ugyanebben az épületben működött a Csíkszeredai Múzeum, s ott dolgozott Miklóssy Vári Vilmos, egy botanikus

barátom, akinek rögeszméje volt Erdély régi kulturális értékeinek széleskörű megismertetése, hiszen ezt az akkori iskolarendszer nem tette meg. 1978-ban szervezett egy *Ex libris* kiállítást, s arra kérte a Barozdát, hogy ennek megnyitóján vegyen részt, de ne népzene, hanem régizenet játszva, lehetőleg a Kájoni-kódexből, mert Kájoni sokáig Csíksomlyón működött, s így ennek lokális jelentősége is volt. Zenész múltunk következtében úgy álltunk fel, hogy Györfi Erzsike énekelt, én voltam a blockflötés, Bokor Imre csellózott, Simó Józka pedig gitáros előélete alapján a lantot vette kézbe.

A következő esztendőben beköszöntött a Kájoni-évforduló, a szerzetes, komponista, orgonista és orgonaépítő születésének 350. évfordulóját ünnepeltük. Kájoni görögkeleti vallású román családból származott, de szülei római katolikus iskolába jártatták, s ferencendi szerzetes lett belőle. Nem tagadta soha román származását, de tevékenységének gerincét a magyar kultúra és a római katolikus egyház iránti elkötelezettség jellemezte. A kommunizmus idején a román kultúrideológusok nem engedték, hogy nevét magyarosan, Kájoni Jánosként írjuk a plakátra, Ioan Căianut szerettek volna helyette. Miklóssy ügyes érveléssel elérte, hogy végül kompromisszum születessen, s Kájoni egyik, korának szokása szerinti latin aláírása kerüljön a plakátra és kinyitva a vár falára: *Joannes Kajoni*. Miklóssy az évfordulóra Kájoni-konferenciát szervezett, s természetesen koncertet is, amelyen a Barozda mellett az Erdővidéki Camerata is fellépett. Műsorvezetőnek Boros Zoltánt, a bukaresti Román Televízió magyar adásának zenei szerkesztőjét hívta meg, ezáltal sikerült biztosítani a televízió jelenlétét. A sikeres koncert után merült föl a régizene fesztivál ötlete. Miklóssy megnyerte ehhez a megyei Művelődési Tanácsot, társrendező-

A Kájoni együttes bővült Barozda az 1. Régiene Fesztiválon. Csíkszereda, 1980.

nek és műsorvezetőnek Boros Zoltánt, magam pedig a zenei szerkesztés feladatát láttam el. A televízió jelenléte nélkül nem is lehetett volna szó a fesztivál beindításáról, hiszen az együttesek utaztatásának, háromnapi ellátásának költségét a megyei hatóság nem tudta volna vállalni. A televízió akkoriban a mainál jobb anyagi erőforrásokkal rendelkezett, s általa a fesztivál országos népszerűsítése is megoldódott. Ebbe bese-gített a Marosvásárhelyi Rádió azzal, hogy a vár kápolnatermében külön hangfelvételeket készített, riportokat közvetített, s az akkori romániai magyar sajtó is nagy számban jelen volt.

Az első fesztiválon magyar vonatkozású régizenét játszottunk írott forrásokból. Ehhez a Barozda hangszerkészletét bővítünk kellett, bevontunk több csíkszeredai zene-tanárt, s ezt a kibővített Barozda együttest neveztük akkoriban Kájoni együttesnek. Mi ugyanolyan öltözetben szerettünk volna fellépni, mint a Barozda népzenei koncertjein szoktunk: farmer és fehér székely ing, de a televízió ragaszkodott a korabeli kosztümökhöz, melyeket maga szállított oda. Kájoni együttesként mi is beöltöztünk ezekbe, Barozdaként viszont egy pár száz évvel korábbi semlegesebb erdélyi kismemesi viseletet választottunk, ami nem köthető egyetlen tájegységhez, hiszen több tájegység népzenejét játszottuk. A második fesztiváltól kezdve arra kezdtünk szakosodni, hogy a népzene-régizene kapcsolatát mutassuk be a Barozda és a Kájoni együttesekben rejlő lehetőségekkel. A harmadik fesztivál idején én már a marosvásárhelyi Maros Művészegyüttesnél voltam művészeti vezető, de a kapcsolatam nem szakadt meg barátaimmal. A negyedik fesztiválra a népzene és műzene kölcsönhatása témakörében egy hosszabb összeállítást készítettem, műsor-vezetéssel együtt, *A verbunkos stílus kialakul-*

lása címmel, a Barozda és a Maros Művészegyüttes közreműködésével. Előbbi a népi verbunk-változatokat, utóbbi az írott forrásokban fennmaradt verbunkos zenét szolgáltatta meg. A kapcsolatunk azáltal is fennmaradt, hogy Marosvásárhelyen akkoriban kezdtük újra a táncházat, amit korábban a Regös együttes indított. Az egykor Kolozsváron működő Ördögsekér együttes két tagja, Sepsi Dezső és Sinkó András Marosvásárhelyre került, így Ördögsekér néven muzsikáltunk a táncháztan, együtt Toró Lajossal, aki pár év múlva került Csíkszeredába, s azóta a mai napig a Barozda tagja. Ezzel a marosvásárhelyi Ördögsekérral készítettünk egy szintén táncrendcentrikus nagylemezt, amelyen Györfi Erzsike is énekelt.

A Barozda és a Kájoni együttesek vezetését Csíkszeredában 1981 ősztől Simó Józsa vette át. A következő években számos új

A Barozda az 1980-as évek közepén (Simó József, Györfi Erzsébet, Bokor Imre, Toró Lajos)

műsor készült, s az állandó táncházi zenélés mellett fokozódott az erdélyi népzene és régizenét széles körben népszerűsítő tevékenység, az iskolai koncertek, templomi hangversenyek, országos koncertkörutak. Emlékezetes, kiemelkedő műsorok készültek, mint például a *Balassi Bálint énekelt versei* és a *Carmina burana*, amelyeket az erdélyi és a magyarországi kritika egyaránt méltatott. Az 1978-as egy hónapos görögországi vendégszereplés óta a Barozda nem járt külföldön. Végre 1982-ben Pécsi L. Dániel és Simén András meghívására lehetőség nyílt az első magyarországi fellépésre az *Esztergomi históriások* című koncertsorozat keretében. A Kájoni és a Barozda Budapesten is koncertezett, utóbbi teljes táncháza is muzsikált a Fővárosi Művelődési Házban. Stuber György videófelvételen örökítette meg ezeket az eseményeket. Az együttesek tagjait Lékai László bíboros, esztergomi érsek is fogadta. Emiatt otthon elkezdődtek a zaklatások. De nemcsak emiatt, hiszen az együttesnek az erdélyi magyar zenei múlt megismertetését célzó műsorpolitikája, magyarországi kapcsolatai, egyházi koncertjei, a Szabad Európa Rádióhoz az együttesről sugárzott műsorai a romániai hatóság szemében nemkívánatosak tették az együttest. 1985–86-ban fokozódtak a zaklatások. A cenzúra nem engedélyezte a már elkészült, *Állapotomat jelentem* című erdélyi vonatkozású régizenét tartalmazó nagylemez megjelentetését, a Barozda-műsorokat politikai szempontból nem megfelelőknek nyilvánították, betiltották.

1986-ban a Barozda *Népek zenéje* címmel Csíkszeredában tartotta meg utolsó önálló koncertjét, amelynek műsorán román, olasz, francia, szerb, török és magyar nép-

Huszonöt éves a Barozda. Emlékezés a Mikó-vár Udvarán. Csíkszereda, 2001. (fotó: Ádám Gyula)

zene szerepelt. Ebben az évben a Hargita Táncegyüttes kísérelt zenekaraként a Barozda szatmári és szilágysági turnén vett részt, ami után Simó Józsefet pénzbírsággal sújtották az ellenőrző hatóságok, mivel eltért az engedélyezett műsortól. A már kiplakáltolt 7. Régizene Fesztivál megkezdése előtt pár nappal betiltották. Simó József, Bokor Imre és Toró Lajos egymás után távoztak az országból, majd Svédországban letelepedve tovább folytatták a Barozda tevékenységét. Györfi Erzsébet néhány év múlva kitelepedett Németországba, s így ő is gyakran részt tudott venni a Barozda koncertjein. (Ő egyébként három éve visszaköltözött Csíkszeredába. Állandó tagként az utóbbi évtizedben Simó Csongor, Jóska fia, került be prímásként a Barozdába. Az időleges vagy alkalmi közreműködők hosszú névsora a Barozda-honlapon látható: <http://barozda.pavai.hu>)

A svédországi Barozda már 1988-ban vendégzerepelt Magyarországon a jászberényi táncszínházban az erdélyi menekültek megsegítésére adott koncerten. A következő évtizedben sokat turnézott Nyugat-Európában, néha Magyarországra is kapott meghívást. 1997-ben került sor Kolozsváron a *Hús éves az erdélyi táncszínház* című évfordulós rendezvényre. Távozása óta ez alkalommal muzsikált először újra erdélyi közönség előtt a Barozda, s mint alapító tag, tizenöt év óta először én is újra együtt muzsikálhattam régi barátaimmal. A Barozda ebben az évben közreműködött Papp István „Gázsa” első egyéni CD-jén, még hozzá régizenei vonatkozású szászcsávási harmóniás énekléssel. A következő évben

Panek Kati első CD-jén is szerepelt a Barozda. Erre engem is meghívtak gardonosként, Bokor Imrével játszunk gyimesi zenét.

2001-ben, a Barozda létrejöttének huszonöt éves évfordulóján Csíkszereda városa egész rendezvénysorozatot szervezett: fotó- és plakátkiállítás, „Barozda fája” ültetése a Mikó-vár udvarára, nagytermi koncert, táncház, a *Vándorutakon* című CD és a *Barozda 1976–2001* című könyv bemutatója. Számunkra igen jó érzés volt, hogy nemcsak a szervezők tettek ki magukért, hanem zsúfolt teltház előtt játszhattunk régizenet és népzene egyaránt.

A város magáénak érezte ennyi év után is ezt az együttest. Így természetes volt, hogy 2007-ben, az első erdélyi táncszínház megalakulásának harmincadik évfordulóján is, amelyet szintén Csíkszeredában tartottak, a többi együttessel való közös emlékezésen túl a város vezetése külön Barozda-koncertet szervezett. Ezen a Sebő együttes is közreműködött, eredeti felállásban. Ekkor jelent meg a Barozda régi, táncrendeket bemutató felvételeiből készült CD, illetve további archív Barozda-felvételek kerültek rá Panek Kati *Ha nem szerettelek volna* című, ugyanekkor megjelent CD-jére. Látogatást tettünk a Barozda-táncszínház egykori helyszínén, a csíkszeredai Pál Gábor-villában, ahol akkor már a Magyar Köztársaság konzulátusa működött. A konzul szívesen fogadott, és a „harmóniás énekek” itt is felcsendültek.

Már ekkor megfogalmazódott, hogy a Csíkszeredai Régizene Fesztivál harminc éves évfordulóján a Barozdának ismét ott a helye a Mikó-várban. Harminc évvel ez-

előtt egy kislány adta át nekünk a koncert után az emléklakettet és a virágcsokrot. Ő, Ferencz Angéla, ma a Hargita Megyei Kulturális Központ vezetője, aki Péter Boglárka programfelelőssel megszervezte az idei évfordulós régizene fesztivált. Ennek keretében sor került egy kerekasztal-beszélgetésre is, régi fotók, tévéfelvételek vetítésével, az emlékek felidézésével. A Barozda és Kájoni-tagok, közreműködők két alkalommal is szerepelhettek. Györfi Erzsike és Elekes Emőke, Molnár Anna és Ádám Rebeka közreműködésével a Kájoni-féle Canticionale Catholicum dallamaiból és azok népi változataiból mutatott be nagyobb lélegzetű összeállítást a zsúfolásig megtelt hatalmas csíksomlyói kegytemplomban. Ugyancsak megtelt a Mikó-vár udvara a fesztivál záró vasárnap esti Barozda-koncert alkalmából, pedig aznap este volt a labdarúgó világbajnokság döntője. A Kulturális Központ felvállalta a Barozda egykor betiltott régizene-lemezének kiadását, mégpedig egy kis könyvecske mellékleteként, amelyet Simó József és Cseke Gábor szerkesztett, grafikai tervét pedig Ádám Gyula készítette. Címe: *Széllel tündöklenni. Emlékek a harmincéves Csíkszeredai Régizene Fesztivál kezdeteiről.*

Jó volt a koncert után, a várudvaron találkozni régi ismerősökkel és sok olyan fiatalokkal, akik azzal szólítottak meg minket, hogy harminc évvel ezelőtt gyerekként jártak szüleikkel a fesztivál koncertjeire, most meg ők hozták el gyerekeiket. Úgy tűnik, nem volt hiábavaló mindaz, amibe egykor belefogtunk.

Lejegyezte: K. Tóth László

Megjelent a teljes Új Pátria sorozat

December elején a Hagyományok Házában, sajtótájékoztatón mutatták be a „Jövők Öröksége” projekt eddigi eredményeit. Elkészült az ötven CD-ből álló Új Pátria sorozat, valamint négy könyv (a tervezett hétből) az EGT/Norvég Finanszírozási Mechanizmusok támogatásával.

Az Új Pátria sorozat egy-egy példányát négyszáz európai könyvtár és szervezet kapja meg, így minden eddigénél könnyebben kutatható, megismerhető lesz a Kárpát-medence hangszeres népzeneje. Korábban a Fonó Records tizennyolc lemezt már kiadott erdélyi népzeneikkel, most viszont felvidéki, magyarországi és vajdasági felvételek is megjelentek a sorozatban.

A Hagyományok Háza és a Fonó Budai Zeneház munkatársai a teljes Kárpát-medence hangszeres népzenejéből készítettek reprezentatív válogatást, az Utolsó Óra program keretében gyűjtött több ezer órányi anyag felhasználásával. A Jövők öröksége XX. -> XXI. elnevezésű projektet az EGT/Norvég Finanszírozási Mechanizmusok 800 ezer euróval (mintegy 220 millió forinttal) támogatta. Ebből – többek között – ötven darabos CD-sorozat jelent meg Új Pátria néven. Az első huszonnyolc CD-n – amelyeket augusztusban mutattak be a sajtónak – például erdőalji, észak-mezőségi, gyergyói, szilágysági, vízmel-leki, zempléni, szatmári népzene hallható, a most elkészült huszonkét lemezen pedig többek között borsodi, vajdasági, Kassa környéki, Kis-Szamos menti muzsika szól.

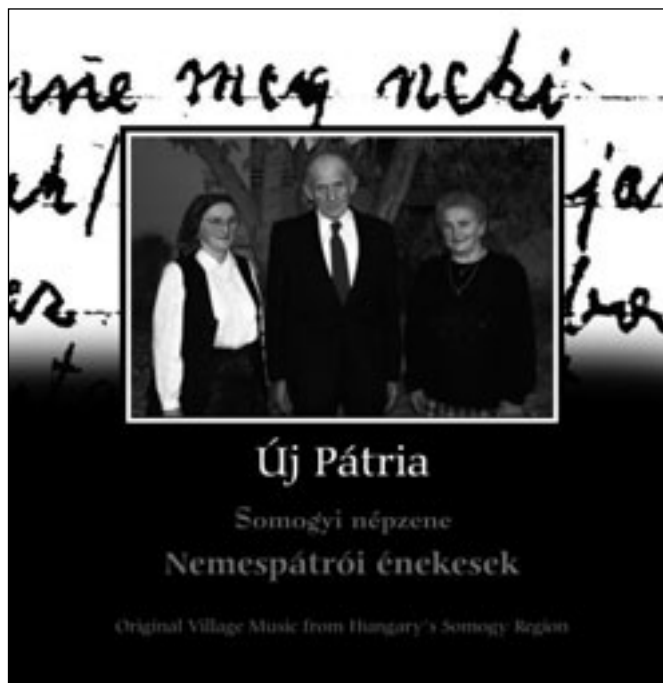
A több ezer órányi felvételtől az adott tájegységeket jól ismerő szerkesztők (Agócs Gergely, Árendás Péter, Avar Panni, Bodor Anikó, Juhász Zoltán, Kelemen László, Konkoly Elemér, Németh István, Pávai István, Vavrincez András, ifj. Vitányi Iván) válogatták ki azokat a felvételeket, amelyek leginkább megidéznek egy-egy vidék hangszeres népzenejének jellegzetességeit, hangulatát, sokszínűségét.

A CD-k egyelőre ezer-ezer példányban jelennek meg, ezekből négyszáz darabot Európa nagyobb könyvtáraiba, zeneiskoláiba, folklórarchívumaiba juttatnak el, hogy a kontinens bármely pontján megismerhető legyen a magyar népzenei kincs. A felvételekbe bele lehet hallgatni a www.utolsoora.hu honlapon, 2011 márciusára pedig a teljes gyűjtés meghallgatható, kutatható lesz a Hagyományok Háza honlapján. Az érdeklődők a Fonó Budai Zeneház hamarosan induló webáruhá-

zában kedvezményes előfizetési akció keretében vásárolhatják meg a CD-sorozatot, a bevételt a program folytatására fordítják.

A Fonó és a Hagyományok Háza távolabbi tervei között szerepel, hogy amint sikerül a munka anyagi fedezetét előteremteni, ismét kiadják a korábban az Új Pátria sorozatban megjelent 18 CD-t. Ezen kívül újabb lemezeket is szeretnének megjelentetni, hiszen az Utolsó Óra gyűjtései közül még kiadatlan például Bálványoscsaba, Csabaújfalú, Alsójárú, vagy éppen Aknaszlatina hangszeres népzenei öröksége. További terv, hogy a táncgyűjtésekből is kiadnak egy DVD-sorozatot.

A Jövők öröksége XX. -> XXI. projekt keretében hét könyv is megjelenik, melyek közül a sajtótájékoztatón négyet mutattak be (Borsi Ferenc: „A hagyományos citera”, Juhász Zoltán: „Székelyföldi furulyaiskola”, Barvich Iván: „A tamburabrácsa” valamint Sebő Ferenc szerkesztésében a „Patria néprajzi felvételek”).

Új Pátria

Somogyi népzene

Nemespátrói énekesek

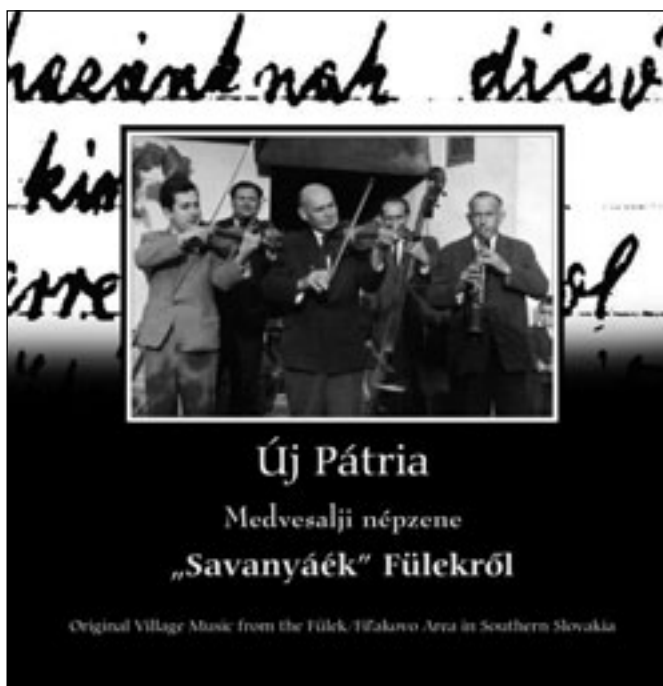
Original Village Music from Hungary's Somogy Region

Új Pátria

Alsó-Garam menti népzene
Garamszőlős/Rybnik

Original Village Music from Slovakia's Lower Garam / Horn River Region

Új Pátria

Medvesalji népzene

„Savanyáék” Fülekről

Original Village Music from the Füleky, Tiflavsko Area in Southern Slovakia

Rost Andrea népdalokat énekel

A Dohány utcai zsinagógában október 17-én, vasárnap Rost Andrea és Bognár Szilvia magyar, cigány és zsidó népdalokat énekeltek Jávori Ferenc (Fegyva), Szokolay Dongó Balázs és Bolya Mátyás zeneszerző-előadók feldolgozásában, Lukács Miklós, Glaser Péter, valamint a Budapest Klezmer Band tagjai (Gazda Bence, Nagy Anna, Kohán István és Végh Balázs) kíséretével.

A *Pannon dalok* címen beharangozott produkció, amelynek alcíme a Kárpát-medencére utalt, nem előzmények nélküli. Rost Andrea ötletének megvalósulása már túl van egy körülbelül egy évnyi gondos előkészítő fázison, melynek részeként amolyan nyilvános főpróbaként 2010. április 7-én Pécsen, június 10-én pedig Kecskeméten már hallani lehetett ezt a rendkívüli hangversenyt. De arra a bízást zenetörténeti jelentőségének mondható mozzanatra, amikor a létrehozók az időközben zeneileg maximálisan kiértelt produktumot a magyarországi legszélesebb közönség elé tárták, október 17-én került sor. Az alkalom reprezentatív jellege már a hangverseny legelején kiderült: a koncertet ugyanis teltházas közönséggel együtt a legmagasabb rangú magyar közjogi méltóságok tisztelték meg jelenlétükkel, akiknek felsorolásával csak azért nem terhelem az olvasót, mert a Dohány utcai zsinagóga mágikus terében megtartott hangversenyről a Magyar Televízió koncertfilmet készített, melynek decemberre várható sugárzása nyelvterületünk valamennyi érdeklődője számára újra átélhetővé teszi az eseményt – a televízió vagy a számítógép képernyőjén. [A koncertfilmet 2010. december 26-án, 21.25-kor vetítik az M1 adón – a szerk.]

A Rost Andrea fejéből isteni szikraként kipattanó koncepcióhoz sikerült megtalálni az ideális alkotópartnereket a népzenei ihletésű feldolgozásokban utazó szerzőpáros Szokolay Dongó Balázs és Bolya Mátyás, illetve a klezmer-muzsikus Jávori Ferenc (Fegyva) személyében. Az együttműködés eredménye zseniálisnak mond-

ható, amennyiben úgy folytatja a klasszikus magyar népzenei feldolgozások legnemesebb (Bartók, Kodály, Lajtha és Veress nevével fémjelzett) hagyományait, hogy közben tényleges élőzeneként – a stílus pontosan körülhatárolható keretei között – hihetetlen szabadságot biztosít minden énekes és hangszeres közreműködőnek. Ráadásul napjaink világzenei irányának legrokonszenvesebb erényeivel szemben sem marad érzéketlen (ilyen erénynek vélem a választékos és nagyrészt az autentikus népi gyakorlatra támaszkodó hangszer-használatot, illetve az improvizatív előadói stílust). A két énekesnő és az őket általában kísérő, legtöbbször azonban egyenrangú kamarazene-partnerekként megnyilvánuló hangszerek valósággal lubickoltak ebben a felszabadító örömei környezetben. Füllel hallhatóan, szemmel láthatóan *élvezték*, amit csináltak, s mivel lelkesedésük maradéktalanul átsugárzott a nézőtérre, a közönség is gyönyörködhetett benne.

Ha mindehhez még hozzávesszük a koncepciót, a megjelenése pillanatától meghatározó multietnikus jelleget, illetve a végeredmény egyértelműen szerves koherenciáját, talán már tudjuk mire vélni a koncertet bevezető Frölich Róbert főrabbi bölcs szavait, aki a magyar kultúrát a több száz éve békében-bajban egymás mellett élő nemzetiségek egymásba olvadt (tehát külön-külön csak töredékesen felmutatható) mozaikjának értelmezte. Ezt a manapság ismét időszerűvé vált *kiterjesztett identitást* megvilágosodott zeneszerző-elmék éppenséggel már rég felismerték. Egyetemes léptékben Beethoven (*alle Menschen werden Brüder*), Magyarország-

ra vonatkoztatva Bartók, aki *a népek testvérré-váldásának eszméjétől* vezérelve hozta létre a maga népzenei fogantatású mozaikját. Azóta sajnálatos módon csak keveseknek sikerült olyan elemi erővel és a legszélesebb közönség számára is olyan könnyen átélethető módon felmutatni ezt az alapigazságot, mint a *Pannon dalok* kitalálójának-előadójának. *Jujujujuj és of of of of* – énekelte Rost Andrea a zsidó zenei blokk egyik legsikerültebb számában, az erdélyi zsidó népzeneire alapozott *Doimā*-ban. Románul is *of*, szlovákul is *joj*, magyarul is *jaj*. Ezek az átlagos szótárak által elhanyagolt, bár meta-kommunikative a legtöbbit eláruló indulatszavak – a sort hirtelenjében csak a Valkűrök lovaglásától (*Ho-jo-to-ho! Hei-ha!*) a Csárdáskirálynő belépőjéig (*Haj-bó!*) tudom folytatni – arra figyelmeztetnek: több nyelvről van ugyan szó, de csak egyetlenegy európai kultúrkörrel, egyetlenegy humanista kultúráról. Nagyon nagy kár, hogy erre csak manapság illik rájönni: soha nem lett volna szabad elfelejteni.

De vizsgáljuk meg közelebről azt az imponáló zenei tudásanyagot, amely képes volt ezt a nemes eszmeiséget sikeresen hordozni, illetve közvetíteni! Az elsőnek másorra tűzött népzenei produkciót egy koboz-, illetve cimbalom-kíséretes *fujara* (szlovák népi basszusfurulya) vezette fel, egy lídes eufóniában tobzó-dó rögtönzéssel. Utána Rost Andrea bársonyos tónussal, de nem operai hangon intonált *a*-hangzóval, tehát szöveg nélkül kezdett énekelni. Gyönyörűséges melizmája olyan zenei magas-fensíkről szólt, ahonnet széttekintve a folytatás különösebb fennakadás nélkül ugyanúgy lehetett volna *Alleluja*, mint *Árva vagyok*. (A kezdősor és a szám címe: *Érik, érik a cseresznye*.) A többek között a *Tisztelet Kodály Zoltánnak* című számot, illetve egy Mária-ének feldolgozását is tartalmazó magyar népzenei részben az énekek alapjait több strófás népdalok képezték, amelyeket lenyűgöző hangszeres közjátékok színezték és kovácsoltak egybe (a közönségnek viszonylag ritkán volt alkalma tapsolni). Közben persze megvolt az a nagy és emlékezetes pillanat, amelyben Rost Andrea az egyik népdal (*A paládi temetőben*) zárósorát kíséret nélküli cadenzaként a közönség elé tárván, diszkrétan és jelzésszerűen, de a leghatározottabban felvillantotta elképesztő technikai tudását és zseniális stílusérzékét. A cigány népdalok hallgatása közben még egyszer elmerengtem Frölich rabbi szóképén: a pannon mozaikból ezen az estén bemutatott három kocka tényleg közelebb van egymáshoz, mint ahogy azt eddig képzeltem volna. Tényleg nem a szöveg, nem nyelv a lényeg, hanem az ezeket szorosán összefűző nagybetűs Zene (egyébként a magyar és cigány nyelvű szöveg valószínűleg arra utal, hogy ugyanazt a népdalt mindkét közösség magáénak érzi).

A Jávori Ferenc által egyenként felkonferált klezmer-zenei számok, mint kiderült, ezer szállal kötődnek ugyan a cigány és a magyar népdalokhoz, mégis egy másik zenei stílust képviselnek, mely az előbbiekenél már a kezdetektől fogva közelebb állt a műzenéhez. Az első három szám (*Meydele, Tateshi, Pripecsik*) nagy epikus formában elbeszélte történeteik helyenként nótaszerűen melankolikus, másutt pulzusszámot emelő dzsesszes, néha meg az angolszász popkultúra lírai megszólalásait idéző zene társult. A már említett *Doimā* igen figyelemreméltó interetnikus vonásokat mutatott: a román vokális siratót (erre a műfajra utal a szám címe) az erdélyi zsidók átvették és hangszeres kísérettel, illetve a lassút követő gyors résszel egészítették ki. Jávori Ferenc feldolgozásának *ver-zus-refrén* szerkezetű vokális lassú része rondótémaként működött, melyhez két gyors hangszeres epizód csatlakozott. A feldolgozás ebben a formában műzene, de minden mozzanata népzeneire vezethető vissza: szintetikus (= magasabb szinten összefoglalt) és fantasztikus. A legismertebb jiddis dal (a varsói gettóra utaló szöveggel ellátott *Dona-Dona*) után végül egy moll-keringő következett, a legihletettebb európai műzene-repertoárhoz felzárkózó kroma-

tikus középszólamokkal. A *Tumbalalajke* táncos lendületét ráadásul még le is lassították (a történet fordulópontjának megjelenítése természetesen Rost Andrea jutalomjátéka volt), hogy aztán *harcias-risoluto* modorban sodródjon az utolsó, félek leírni: orgiasztikus karakter-variációba.

A két különböző zenei-szakmai előleletet maga mögött tudó énekesnő, a népzeneben korántsem bizonytalan léptekkel, hanem bizony zavarba ejtő céltudatossággal hont foglalo nemzetközi hí-rű operacsillag, és az általa felkért – egyébként szintén világklasszis – magyar népdalénekesnő *egy* koncerten való fellépése fényesen bizonyított egy másik, ezúttal hét évszázaddal korábban az elméletíró Johannes de Grocheio, illetve a L'homme armé-miséjébe népdalt illesztő Johannes Ockeghem által felismert alapigazságot. Lehet, hogy több műfajról van szó, de egyetlenegy – s méghozzá: *jó* – zenéről. A műzenei grácia és a népzenei múza teljesen természetesnek ható összefogása tabukat döntve fokozta a felszabadulás-élményt, s ezzel a lehető legtávolabb állt a primadonnák rivalizálásától (melytől hemzseg a zenetörténet), de a népzeneből ismert virágok vetélkedésétől is. A *bel cantóra* szocializálódott Rost Andrea igenis tudta a hangját úgy használni, hogy semmilyen stílustörés nem keletkezett kettejük produkciója között. Nem csak akkor, amikor Szilvia vokálozott Andreának, vagy amikor egyenrangú társakként énekeltek egyszerre. Mikor külön-külön szó-laltak meg, s ki-ki saját specifikumának a legjavát adta, az is meglepően közel került egymáshoz.

Kettejük színpadi jelenléte és előadói stílusa azonban elgondolkoztató eltérést mutatott. Az operai hagyományokat gyakorló Rost Andrea értelemszerűen az arcát használta a drámai folyamatok és helyzetek érzékeltetésére. Hihetetlen átéléssel és érzékenységgel. Ez különösen a koncert végére időzített klezmer epikus nagyformák előadásakor tűnt az egyetlen lehetséges, egyszersmind zseniális megoldásnak, csakhogy a magyar és cigány népdalok esetében is rendkívül kifejezőnek bizonyult. Bognár Szilvia, mint a táncházmozgalmon felnőtt, szintén nagyformátumú előadó-személyiség (úgy tűnik: tudatosan) azt az attitűdöt hozta, amit az autentikus népi adatközlőktől látni. Tudjuk, a népzeneben általában, a balladában különösen a drámai személyek megszólalása nem teátrális gesztus, hiszen a szöveg és a zene viszonya nem tesz különbséget a cselekmény elbeszélése és a szereplők megszólalása között; azaz a zene arra szolgál, hogy megteremtse a szöveggel való azonosuláshoz szükséges intenzív koncentrációs tudatállapotát. Bognár Szilvia ebben a szellemben nem *előadta*, hanem saját személye helyett a zenét előtérbe helyezve, *elővezette* a dalokat. Ennek mimikai eszközökül egy egyébként rendkívül rokonszenves és szintén kifejező, ám maszkyszerűen megmerevítettnek ható mosolyt használt.

A revelatív koncepció, az egyenletesen magas színvonal és – ha lehet ilyet mondani – a fokozatosan egyre élvezetesebbé váló hangversenyélmény mellett a projekt legnagyobb pozitívumának mégis azt tartom, hogy Rost Andreaéknak sikerült egy, a hagyományokra támaszkodó, mégis tendenciózusan naprakész zenei világot létrehozni (ha tetszik: olyan világzenét, mely a világ bármely pontján megállja a helyét), amelyet a legelső hangtól a legutolsóig beragyog az etikus tartalom. Méghozzá egy igen emelkedett, fenséges *éthosz*. Rost Andrea magától értetődő természetességgel folytatni kívánja a népdaléneklést, illetve a *Pannon dalokat*. De máris új terven töri a fejét: *The human voice* címmel a *bel canto* mellé kíván helyezni néhány Európán kívüli (török, arab, indiai és japán) éneklési technikát, hagyományt. A *Pannon dalok* alapján a minőségre lehet következtetni, de az, amit konkrétan hallani fogunk, ha a műsor elkészül, kitalálhatatlan.

Németh G. István
(fotó: Dusa Gábor)

Az egri szőlőtáncverseny

2010. november 19-én és 20-án tartották a Országos Ifjúsági Szőlőtáncverseny döntőjét az Egri Kulturális és Művészeti Központ Forrás Gyermek- és Ifjúsági Házban. Hatodik alkalommal érkezett a néptáncosok 15-18 éves korosztálya az egri megmérettetésre. A nagy érdeklődés miatt területi elődöntőket rendeztek az ország három pontján. A somogyjádi, szarvasi, nyíregyházi elődöntőn részt vett közel 150 néptáncos szőlőprodukcióból a zsűri 50-et válogatott be a hétvégi döntőbe. A lányok a „Gyöngygalléros táncos”, a fiúk az „Ezüstpitykés táncos” címért versengtek. Pénteken a kötelező (szilágysági), szombaton a szabadon választott táncok versenyét rendezték meg. A zsűri – Németh Ildikó, Demarcsek György, Lukács László, Dr. Ratkó Lujza, Széphalmi Zoltán – a hiteles előadásmód mellett a színpadi jelenléteket, az átütő egyéniséget is értékelte a pár perces improvizációkban. A verseny szakmai védnökei a Martin György Néptáncszövetség és az Örökség Gyermek Népművészeti Egyesület voltak.

KÜLÖNDÍJASOK:

Ruzsinszky Emma és Jusztin Levente (Komló, Pöndöly TE - oktatók: Németh Csilla, Kirch Zoltán); Kun Lilla (Budapest, Rákospalotai Szilas TE - Sikentánc Szilveszter); Baracsi Lajos Gergő (Mezőberény, Berény TE - Nedró János, Szabóné Kukla Ágnes); Majer Tamás (Debrecen, Hajdú TE - Tiszai Zsuzsa, Lovas Bálint, Józsa Tamás); Várad Kristóf (Debrecen, Hajdú TE - Tiszai Zsuzsa, Lovas Bálint, Józsa Tamás); Pap Johanna és Nagy Márton (Békéscsaba, Tabán TE - Farkas Tamás, Csipei Judit); Szilágyi András (Elek, Elek TE - Gál László, Gera Krisztina); Földesi Márton (Békéscsaba, Bartók TE - Szarka Zsolt); Bíró Éva és Paczók Csaba (Mezőkövesd, Matyó TE - Ágfalvi György)

EZÜSTPITYKÉSEK:

Sipos Gergő (Szekszárd, Bartina TE - Nyemcsok Pál); Okányi Mihály (Békés, Belencéres TE - Mahovics Tamás); Bordás Barnabás (Nyíregyháza, Vásárhelyi AMI - Csurák Ildikó, Éder Róbert); Farkas Máté (Budapest, Magyar Táncművészeti Főiskola - Ónodi Béla); Száraz Dávid (Nyíregyháza, Vásárhelyi AMI - Antal Dóra, Antal Roland); Tomori Márk (Nyíregyháza, Vásárhelyi AMI - Szilágyi Zsolt és Szilágyiné Újlaki Mariann); Bíró Márton (Nyíregyháza, Vásárhelyi AMI - Csurák Ildikó, Éder Róbert); Fényi Máté (Debrecen, Hajdú TE - Tiszai Zsuzsa, Lovas Bálint, Józsa Tamás); Rencz Norbert (Nyíregyháza, Vásárhelyi AMI - Szilágyi Zsolt és Szilágyiné Újlaki Mariann); Szita Balázs (Győrújbarát, Csobolyó TE - Putz Katalin, Jocha Balázs); Botló Ákos (Nemeskosút, Berkenye TE - Botló Péter)

A zsűri az Ezüstpitykés táncos címen kívül továbbjuttatta a békéscsabai felnőtt szőlőtáncverseny döntőjébe Okányi Mihályt.

GYÖNGYGALLÉROSOK:

Oláh Eszter (Szécsény, Iglice TE - Oláh József, Oláhné Csercsics Ivett); Szabó Kincső Ildikó (Budapest, Magyar Táncművészeti Főiskola - Ónodi Béla); Szilágyi Zita (Nyíregyháza, Vásárhelyi AMI - Szilágyi Zsolt, Szilágyiné Újlaki Mariann); Juhász Viktória (Debrecen, Hajdú TE - Tiszai Zsuzsa, Lovas Bálint, Józsa Tamás); Bari Ildikó (Nyíregyháza, Vásárhelyi AMI - Szilágyi Zsolt és Szilágyiné Újlaki Mariann); Eitler Ágnes (Győrújbarát, Csobolyó TE - Putz Katalin, Jocha Balázs); Szabó Renáta Alexandra (Győrújbarát, Csobolyó TE - Putz Katalin, Jocha Balázs); Oláh Ivett (Szécsény, Iglice TE - Oláh József, Oláhné Csercsics Ivett); Pethő Lilla (Miskolc, Szinavölgyi Néptáncműhely - Maródi Attila); Mészáros Anett (Nyíregyháza, Vásárhelyi AMI - Csurák Ildikó, Éder Róbert)

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ – SZÍNHÁZTEREM

január 13. csütörtök, 19.00 óra

január 14. péntek, 19.00 óra

február 3. csütörtök, 19.00 óra

Revans

ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

január 19. szerda, 19.00 óra

január 29. szombat, 19.00 óra

február 11. péntek, 19.00 óra

február 24. csütörtök, 19.00 óra

Nagyidai cigányok

ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

január 22. szombat, 15.00 óra

január 30. vasárnap, 10.30 óra

Zene-Bona, Szana-Szét (gyermekelőadás)

Honvéd Táncszínház

január 23. vasárnap, 19.00 óra

február 20. vasárnap, 15.00 és 19.00 óra

Ezeregyév

ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

január 27. csütörtök, 19.00 óra

Esszencia

ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

február 5. szombat, 19.00 óra

Ballada – Honvéd Táncszínház

február 9. szerda, 10.30 és 15.00 óra

A Zsványtanya (gyermekelőadás)

Dunaújvárosi Bartók Táncszínház

február 17. csütörtök, 10.30 és 15.00 óra

Tündérmese (gyermekelőadás)

Honvéd Táncszínház

február 26. szombat, 19.00 óra

Aranyág – Duna Művészegyüttes

MŰVÉSZETEK PALOTÁJA – FESZTIVÁL SZÍNHÁZ

január 26. szerda, 15.00 és 19.00 óra

február 23. szerda, 15.00 és 19.00 óra

A Tenkes kapitánya

táncjáték Örsi Ferenc forgatókönyve nyomán

Honvéd Táncszínház

január 27. csütörtök, 19.00 óra

Álomidő – Magyar Állami Népi Együttes

február 5. szombat, 19.00 óra

február 27. vasárnap, 15.00 és 19.00 óra

Boldogság 69:09

ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

www.nemzetitancszinbaz.hu

Átadták a Népművészet Mestere-díjakat

December 14-én, a Hagyományok Háza színháztermében megtartott díszelőadáson adta át Réthelyi Miklós miniszter és Szócs Géza kulturális államtitkár (Nemzeti Erőforrás Minisztérium) az idei Népművészet Mestere-díjakat tíz, a népművészet terén kimagasló eredményt elért, hazai és határon túli alkotó- és előadóművészeknek.

A Népművészet Mestere-díjjal 1953 óta ismerik el Magyarországon a kiemelkedő teljesítményt a népi iparművészet és a népi előadóművészet terén. A cím rangját jelzi, hogy a Népművészet Mestere-díj kitüntetettjeinek tevékenysége és tudása 2008-ban felkerült a Szellemi Kulturális Örökség nemzeti listájára.

A díj értékét emeli, hogy a szakma neves egyéni képviselői, illetve szakmai szervezetek tehetnek javaslatot minden évben a díjazottak személyére. Ezekből a javaslatokból egy jeles szakértőkből álló kuratórium választja ki azt a tíz jelöltet, akiket pályájuk alakulása, alkotásaik, előadásaik minősége alapján a leginkább érdemesnek tart a díjra. A listát azután a szaktárca minisztere terjeszti a kormány elé. Idén 45 hazai és határon túli népművészt javasoltak a Népművészet Mestere címre, közülük a tízfős kuratórium tizenegy nevet (egy díjat megosztva javasoltak odaítélni) terjesztett a szaktárca vezetője elé.

Az elismerést általában augusztus 20-án vehetik át a mesterek, idén azonban egy külön díjátadót rendeztek a Hagyományok Házában december 14-én este, ahol rövid gálaműsor és virtuális kiállítás keretében be is mutatkoztak az új mesterek. December 15-én

pedig a Fonó Budai Zeneházban léptek fel közülük néhányan: este nyolctól az Utolsó Óra programban részt vett erdélyi hagyományörző vendégek és a Dűvő zenekar közreműködésével volt táncház, amelynek résztvevői ízelítőt kaptak az Új Pátria sorozatban a Norvég Alap pályázatának segítségével most megjelenő ötven lemez anyagából is. Meghívott vendégek: Hideg Anna, Réti János, Mezei Ferenc „Pikili” és bandája Ördöngösfüzesről, valamint Tímár Viktor és János Gyimesből.

Az idei díjazottak: Cselényi József néptáncos (Lökösháza, Szlovákia); Csepeli István faragó népi iparművész (Dunaföldvár); Cz. Tóth Hajnalka hímző népi iparművész (Balatonalmádi); Hideg Istvánné énekes, mesemondó (Ördöngösfüzes, Románia); Nagy Mária és Vidák István alkotóművészek, a Népművészet Ifjú Mesterei megosztva (Kecskemét); Réti János néptáncos (Ördöngösfüzes, Románia); Schneider Péterné bútorfestő népi iparművész, a Népművészet Ifjú Mestere (Hartár); Tímár János népzeneész (Gyimesközéplek, Románia); Toldi István mesemondó (Kupuszina-Báckertes, Szerbia); Verseygy Ferenc fazekas népi iparművész, a Népművészet Ifjú Mestere (Tolna)

Nagyanyáink almáriumában sokféle portéka lapult a tányéroktól a könyvekig, amelyekben egyetlen közös vonás akadt: mindegyik a család múltjának része volt, ugyanakkor napról napra kézbe vették és használták őket. Valami hasonlót szeretne elérni a Hagyományok Háza Almárium című sorozatával: arra buzdít mindenkit, hogy ne csak ápolja, őrizze a hagyományt, hanem élje is meg, hogy az magától értetődően öröklődjön tovább a következő generációkra.

2010-ben a Hagyományok Háza népzenei, néptáncos előadásorozatát indított Almárium címmel, amelyben olyan együttesek kaptak fellépési lehetőséget professzionális körülmények között, amelyek hagyományörző csoportokkal, adatközlőkkel dolgoznak együtt. A sorozatnak az a nem titkolt célja, hogy más együtteseket is arra ösztönözzenek: ne a hagyomány megőrzését tekintésük elsődleges céljának, sokkal inkább arra törekedjenek, hogy megélik, átéljék azt. Ebben pedig kik lehetnének jobban segítségükre, mint azok, akik még mesélni tudnak saját élményeikről, arról, hogyan készültek egy-egy ünnepre, mi volt a szokás gyász idején, milyen dallal fejezték ki örömeiket, kétségeiket, szerelmüket, akik ma is ezekhez a hagyományokhoz hűen élnek – vagyis azok, akiket a szakma adatközlőknek nevez.

A koncertsorozat előadásai nemcsak ezért különlegesek: felépítésükben is eltérnek a szokványostól. Az első részben a házigazda Hagyományok Háza munkatársai beszélgetése-

Almárium, mai ízekkel

ket szerveznek a hagyományörző mesterekkel és tanítványaikkal, hogy elmondják, számukra miben rejlik a hagyomány életető ereje, mit jelent az elődök útmutatása, és persze nem maradhat el a tánc, az ének sem. A második részben egy teljes műsor, majd táncház következik. Az előadások célja az is, hogy az együttesek, táncosok, zenészek személyesen megismerkedhessenek egymással, az adatközlőkkel, beszámolhassanak tapasztalataikról, sikereikről, nehézségeikről is.

A sorozat első estjén a Nógrád Táncegyüttes lépett fel „Mindenek újulnak” és „Itthon vagyok” címet viselő programjaival, meghívott vendégeik Mag Albert Péter (Medveshidegkút), Pál István (Tereske), Holecz Istvánné (Rimóc) és Bodor Pálné (Kazár) voltak. Őket a Tótágas Táncegyüttes követte „Somogyban a lélek” című műsorával, amelyben somogyi ha-

gyományörző mesterekkel találkozhatunk az érdeklődők: Gadányi Pállal, az utolsó somogyi adatközlő dudással és feleségével, Gadányi Pálnéval, született Kovácsévics Ágnessel (Tótújfalu), Illés Mihályé Zsebi Erzsébet néniével (Csököly) és a nemespátrói „mamákkal”, Dömötörfy Jánosnéval és Szakály Miklósnéval, valamint Géczi Istvánné Juci néniével, az ismert berzencei táncossal. A harmadik esten pedig a kolozsvári Ördögtérge Néptáncgyűjtés „Feketető – a körösfeketetői vásár” táncban, énekekben című előadása került színpadra.

Az értékes sorozat kiemelt helyet kap a 2011-es jubileumi év programjai között – jövőre ugyanis a Hagyományok Háza a tizedik, a Magyar Állami Népi Együttes pedig a hatvanadik születésnapját ünnepli. A jubileumi Almárium sorozat első koncertjén, február 5-én délután a téli népszokások világába vezet be minket a Gödöllő Táncgyűjtés és a Veresegyházi Népi Együttes a megszokott módon, beszélgetéssel majd táncval. Április 9-én rendhagyó módon nem egy amatőr társulat, hanem a Magyar Állami Népi Együttes enged betekintést a Corvin téren folyó műhelymunkába: „Édeskeserű” című műsorukhoz érkeznek majd adatközlő vendégek Erdélyből. A tavaszi sorozat utolsó estjén, május 21-én pedig az Ilosvai Selymes Péter Néptáncgyűjtés „Mesés kelet” című programja kerül sorra.

A sorozat ötletgazdája már az őszi évad Almárium-estjeit is tervezi, így a megszokottól eltérő előadások kedvelői az év végén sem maradnak különleges élmény nélkül.

Húsz év szolgálat a végeken

– *Hogyan került kapcsolatba a néptáncsal, a népi kultúrával? – kérdezem Szalay Zoltánt, a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes alapítóját.*

– Amikor Erdélyben a táncházmozgalom beindult, akkor azt mondhatjuk, hogy a kolozsvári zeneiskola 11. osztályából indult el, ahol én is tanultam. A zeneiskolába több olyan neves személy járt, mint Papp István Gázsa, Könczei Árpád, Székely Levente. A kamaszkorúak, mint minden fiatal, valami újat szeretnének, valami mást, mint mások, és mi a táncházban találtuk meg ezt az újat, ráadásul, mint az később kiderült, értékes szórakozási lehetőségnek bizonyult. Miután lecsendült ez a szórakozási kedv, a néptáncot és a népzene hivatásszerűen kezdtük el művelni az említett személyekkel, megmaradtunk a mozgalom és a népi kultúra mellett.

– *Hogyan került Csíkszeredába?*

– Kolozsváron születtem és ott végeztem az egyetemet is. Abban az időben kihelyezési rendszer működött, engem 1984-ben Csíkszeredába helyeztek, köszönhetően Lászlófy Pali bácsinak, az akkori főtanfelügyelőnek, aki meghirdetett egy zenetanári állást.

– *Hogy vezetett az út a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes alapításáig?*

– Fokozatosan... 1985-ben feleségemmel, Antal Rozálival újraindítottuk Csíkszeredában a táncházmozgalmat (abban az időben éppen szünetelt), aztán egy évre rá tánc csoportot szerveztünk a tehetséges fiatal táncosokból. 1988-ban a mai Márton Áron Gimnázium, az akkori Matematika–Fizika Líceum vezetősége felkért, hogy szervezzek tánc csoportot. Ezekkel a diákokkal később sok hagyományörző rendezvényen vettünk részt. 1990-ben a sepsiszentgyörgyi Háromszék együttes mintájára hivatásos tánc együttes alakult Csíkszeredában. Felkértek, hogy vállaljam el az igazgatását. Három évig voltam vezetője az új intézménynek. A Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes továbbvitte a korábban működő csoportként működő Hargita Együttes hagyományait, de már nem azt az utat járta, hiszen a tánc házaspár múlt, a tánc házaspár előzmények más irányt mutattak. A célja a népi hagyományok gyűjtése, felkarolása és népszerűsítése volt, ami nemcsak a csíki hagyományokra vonatkozott, hanem egész Erdélyre kiterjedt. Már az első években sikerült jó néhány vidéket átfogni, felgyűjteni, és táncokat, népdalait színpadra vinni.

– *Gondolom, azóta is követi az együttes sorsát...*

– Sok minden történt az együttestől való távozásom óta. Az első három évben össze-

Szalay Zoltán

sen két színpadi műsor született. Ma már felgyorsult az együttes élete, évente két-három műsort mutatnak be, ami sokszor túlterheli az együttes tagjait. Állandó koreográfus hiányában különböző műfajok születtek, ezért nagyon sokféle koncepció nyilvánult meg a műsorokban, de mindig értéket teremtettek. Hiszem, hogy nem az a fontos, hogy milyen eszközökkel próbáljuk a közönség lelkét megszólítani, hanem az, hogy valamilyen húrt megpendítsünk benne, és ha ez sikerül, akkor a társulat elérte a célját. Bármilyen műfajban lehet értéket teremteni, csak az a lényeg, hogy az valós érték legyen.

– *Mit kíván a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttesnek?*

– Erőt céljaik megvalósításához, békességet a munkájukhoz, minél kevesebb konfliktust ahhoz, hogy a békében végzett munka öröme minél több elismerést tudjon hozni számukra.

*

– *Ha nem is az első pillanattól, de hosszú ideje vezeti a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttest. Hogyan lehet ilyen hosszú időn át sikeresen együtt dolgozni? – kérdesemre András Mihály, a Hargita Együttes vezetője válaszol.*

– Első perctől a csapatmunkában láttam a sikert, most is nagyon jó társakkal dolgozom. Az elejétől fogva mindig csak egy évadra vállaltam a feladatot, ameddig hasznosnak látom magam ebben a szerepben. Meg aztán nehezen viselem az igazgatói munkakörrel járó népszerűtlenséget, viszont arra is rá kellett jönnöm, hogy az igazi siker titka, a jó irányon kívül, a következetesség, a kitartás. És ezen minden nap dolgozni kell.

– *A kerek évfordulók megállásra, értékelésre, átgondolásra készítetnek bennünket. Milyenek látja az elmúlt időszakot? Elégedett?*

– Ahogy mondja, most kellene megállni. De az is lehet, most az a feladat, hogy ne kényszerüljünk megállásra. A következő lé-

pés nem mindig egyértelmű. A bölcsesség, előrelátás és megalkuvás, gyengeség között most vékony a mezsgye. A mostani válságos helyzethez való igazodás gyötrelmes lehet, hiszen még soha nem voltunk ilyen rossz gazdasági helyzetben. A fenntartónkat is nehéz döntés elé állítja, hogy mindenáron biztosítsa az intézmény életéhez szükséges feltételeket, vagy hosszabb-rövidebb hervaadásra kárhozunk. Én tudom, hogy a Székely Népi Együttes mit ér. Azt szeretném, ha mielőbb mások által magasabbra értékeldne.

Társulatunk most húsz éves, ereje teljében, legszebb korában van. Hálás vagyok a sorsnak és mindazoknak, kik eddig bíztak bennem, hogy itt dolgozhatok. Több mint elégedett vagyok azzal, hogy ilyen megtisztelő feladatot kaptam. Folyton megmértetünk, fenntartó, szakma, közönség, támogatók, lelkiismeretünk előtt. Úgy értekelem, hogy a magyar kulturális és oktatási intézményeinknek az élvonalába tartozunk. Emellett alkalmunk volt három világkiállításon is szereplnünk és azt tapasztaltuk, hogy nem csak magyar vonatkozásban jelentünk értéket. Nemrég értünk haza a kínai világkiállításról, ahol a közönség és meghívóink értékelték, megbecsülték. Nézttem Shanghaiban a különböző országok hozzánk hasonló képviselőit, és azon gondolkodtam, hogy ők vajon milyen költségvetésből működnek hazájukban és milyen fogadtatásban részesülnek a világkiállításról való hazatérésükkor?

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNC HÁZ ALAPÍTVÁNY

FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,

Szilágyi Dezső tér 6. I. em.

Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA

1137 Budapest, Katona József u. 22.

Tel.: (1)-239-1199

MESTERPORTA

1011 Budapest, Corvin tér 7.

Tel.: (1)-202-3859

KALÁKA ZENEBOLT

V. ker., Bárczy István utca 10.

Tel.: (1)-267-5331

A FOLK

1074 Budapest, Dohány u. 84.

Tel.: (1)-351-3341

„Góbé virtus”

„Még szólnak a harangok”

„Víg a gazda...”

András Mihály

A jelenlegi nehéz helyzet ellenére én most is az életre készülök. Családom, munkám mellett tanulok, hogy önmagamhoz képest jobb legyek, és ezáltal eredményesebb a rám szabott feladatokban is, emberileg és szakmailag egyaránt. A jobb jövőben bízom. A múlt sikerei mellett persze sebeket is szereztünk, de felülemelkedtünk. Az elmúlt húsz év mindennel együtt mégiscsak egy vitathatatlan és igaz sikertörténet.

– *Rohanó világunkban gyorsan átminősülnek az értékek. A „csak tiszta forrásból” bartóki modellt követik. Van még fellelhető tiszta forrás? Milyennek látja a népművészet sorsát századunkban?*

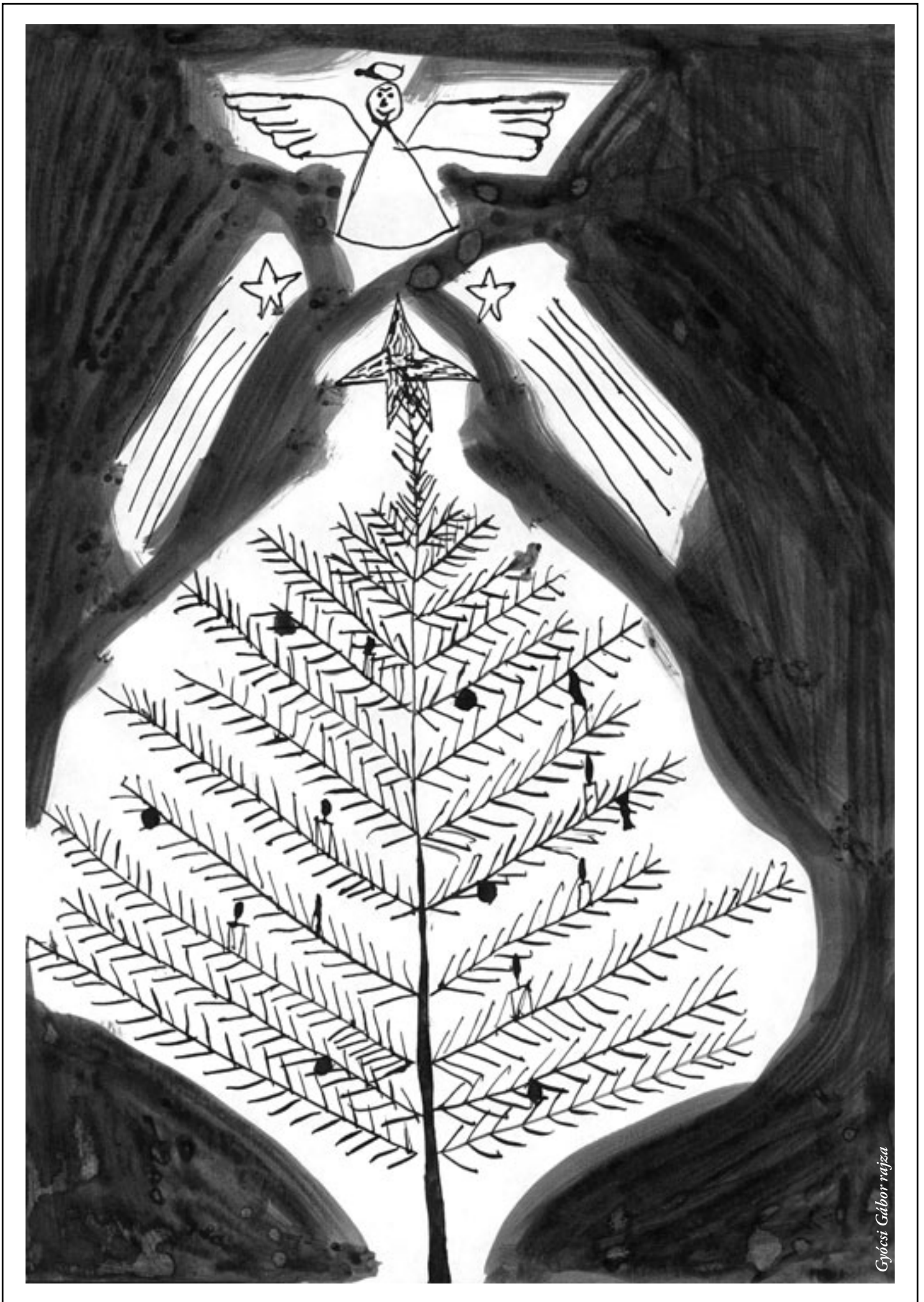
– A „tiszta forrás” önvédelmi és környezetvédelmi kérdés is. Ezzel Bartók is egyetértene. Szellemi és ténylegesen létező tiszta forrásaink, értékeink ránk vannak bízva. Ameddig őrizzük tiszta forrásainkat, bennük mi is megtisztulunk és megmaradunk. Segítőkre van szükségünk, mert a világ bort iszik és vizet prédikál. Bartókot is sokat emlegetik, de kevesen értik. Napjainkban vajon hányan ismerik fel az értéket, és akik tulajdonosai, hogyan éltetik, vigyázzák?

De jó lenne tudni, hogy Bartók Béla mit tenne az én helyemben! Elmenne Amerikába? Tisztánlátása korát meghaladta, az biztos. Amit mondana, ma is kevesen értenék. Ugyanúgy ma sem ismerünk fel nagy művészeket, alkotókat. Kallódiuk körülöttünk ma is sok érték, megannyi „tiszta forrás”.

Azt sem merem mondani, hogy jó lenne, ha a népi értékeink jó magas áron, a tőzsdén versenyeznének, mert más nemzetek, avatatlan kezek prédájává válnának. Bár lehet, ha idegenek adnák el nekünk, megvennénk jó áron...

Századunk generációja még nagyon komoly értékeket örökölt. A mi lehetőségünk, feladatunk élni a „tiszta forrással” és továbbadni, hogy ami a mienk, az maradjon is az... Hogy ezt az együttesünk eddig megtehetette, köszönet mindenkori fenntartóinknak és támogatóinknak.

Mihály Réka
(szereda. Origo, 2010. december)

Czyżesi Gábor rajza

A Mikulás

Albert, az unokabátyám egy dalocskát cincogott a hegedűjén. Érdes kamaszhangján mókázva dörmögte: „Bumm, bumm, bumm, bumm, bumm, ki zörög a nagykapun? Jaj, jaj, a Mikulás, bújjunk el pajtás!”

– Szép? – kérdezte, s én lelkesen bólogattam. Hamarosan együtt bumbumoztunk. A ruhásláda tetején ültem, lábammal vertem a taktust a láda oldalán.

– Most pedig imádkozzunk! – mondta a bátyám váratlanul.

– Mé-ér? Nem! Inkább énekeljünk! – alkudoztam.

– Ma jön a Mikulás – közölte titokzatos arccal Albert. – Aki nem tud imádkozni, annak nem hoz semmit. Virgáccsal jól elagya-bugyalja.

– Én tudok imádkozni! Miatyákkivagyamennyekben..., üdvöz-
légy Mária tavasszal vagy teljes – hadartam szelesen.

– Hé-kás! Nem tavasszal, hanem malasztal, és ne hadarj! Tedd össze szépen a kezecskédet! Így!

Gizi anygom lépett a szobába:

– Fiam, vidd már haza Rozikát! Már teljesen besötétedett.

A bátyám felöltöztetett, kézen fogott s hazáig a Mikulásról mesélt. Kíváncsian fürkésztem a sötétkék eget, hátha meglátom valahol. A házunk elé értünk, Albert kinyitotta előttem a kiskaput és sietősen elköszönt. Éppen csak beléptem a szobába, kint megdöndült a kerítés.

A Mikulás! – dobbant meg a szívem. Sajó kutyánk dühös csaholással iramodott végig az udvaron. Édesanyám kiment, hogy megnézze ki zörget. Nagyszakállú, bundás, kucsmás alakkal tért vissza.

– Én vagyok a Mikulás! Vannak-e itt jó gyerekek? – rezgette hangját az idegen.

Az ijedtségtől megdermedtem. A húgocskám az ágy végéhez lapulva, tágra nyílt szemmel figyelte a furcsa szerzetet.

A Mikulás nem volt ijesztő. Kormos arcából szinte világitott a jóságos, szelíd kék szeme.

– Tudtok-e énekelni? – tudakolta nyájasan.

– Én tudok, de a kistestvérem nem tud, mert ő még kicsi – kész-
ségeskedtem. Belekezdtem a délutáni dalocskába. Torkomon csak

szánalmas nyekergés jött ki, de a Mikulás így is nagyon elégedett volt és jóságosan bólogatott.

– Ez nagyon szép! Hát imádkozni tudsz-e?

A Miatyánkkal nem volt baj, de amikor azt mondtam, hogy: „üdvözlégy Mária, tavasszal vagy teljes”, a Mikulás felhorkant:

– Állj! Nem tavasszal, malasztal! – s felemelte aranyos virgácsát. – Ezért most elverlek!

Keserves sírásra fakadtam, a húgom is rázendített torkaszakadtából. Édesapám s édesanyám egyszerre nyomult be az ajtón. A Mikulást pillanatok alatt megfosztották jelmezétől. Unokabátyám állt ott kormos képpel, nem győzött vigasztalni. Színeseket, csokit, aranydiót nyomott a kezünkbe. A húgom hamar elfelejtette a nagy ijedelmet. Mint egy kis majom, a fogaival sorra bontogatta a papírokat. Nagy nehezen én is abbahagytam a sírást, de nem tudtam örülni. A szívem megtelt szomorúsággal. Rábredtem, hogy nincs Mikulás, nincs, aki szarvasok húzta ezüstszánján eljőjön hozzám és megajándékozzon, ha jó vagyok.

Kóka Rozália

A legboldogabb karácsony

A háború utáni első karácsonyt irtuk... Még alig-alig szedtük össze magunkat úgy-ahogy, no, de hát karácsony! Itt vannak a gyerekek – nem lehet az, hogy ne legyék karácsonyfa.

Szerencsére a felfögyiek is ekképp gondolkoztak, mert megjelentek hetiptiac szokásos napján: egyik hat, másik nyóc kis karácsonyfával. Persze nem pénzé, cserebere piac folyt akkor, kinek miye akadt felesleges – vagy amit nélkülözni tudott. A fiának volt egy kinőtt kabátja, azé sikerült szereznem egy szép fe-nyőt. Úgy még nem örültek karácsonyfának, mint annak. Igen ám, de mivel díszítsük?

No, gyerekek – mondom én: Ki milyen ügyes? Keresgéljünk. Több se kellett! A pincé-tű a padlásig, az utolsó ládafiát is feltúrták. Csudák csudája, a háború csak az értékeket

pusztította, mert a hátsó nyári konyha sar-kába meglelték a régi díszeket. Összetaposva, sárosan ugyan, de elérkeült egy pár papíran-gyalka, kisimítva eltett aranypapír. Óh, hát ezek kincsek! A sáros angyalkákat vigyázva le-mostuk, szárítottuk. Csak úgy mosolyogtak ránk. Ettől még inkább lázbagyüttek a gyere-kek. Az egyik szekrényfiókba selyempapírt ta-láltak... ez az, megvan a szaloncukorhó a pa-pír! Csakhogy nincs benne szaloncukor...

Eszembe jutott, hogy lánykoromba egy-egy fél kockacukrot csavartunk selyempapírba, azt kötöttük a fára. De hát nincs kockacukor se... Az utolsó fél kilónyi kristálycukor maradékot megfőztük szaloncukornak. Jaj, csak pontosan eltanáljam a főzést – nehogy kökemény égett cukor legyék... Úgy vigyáztam, mintha

az életem függne attú, hogy sikerül-e. Jó Isten! Milyen türelmünk vót!

Egész nap úgy dógoztunk, mint a megszállottak... A gyerekek hosszúkás téglalapokra szabdalták a selyempapírt. A két végén benyiszálták apróra, ahogy az igazi szaloncukorná szokás. A cukor ragadt egy cseppet, de mire becsomagolták, egészen valódi formája lett.

Nekem vót még egy meglepetésem: vízzel összegyúrtam egy kevés lisztet, a tésztabú apró karikákat, pereceket formáztam. Rózsaszínűre süttem a búbosba. Ez lett a fára habcsók helyett. Szerintünk szebb, mint az igazi díszek.

A gyiók tompa végibe gyufaszálat gyug-tunk, úgy köttük fel a fára. Mit ne mongyak, a kerek világ legszebb karácsonyfája lett!

(Részlet Pető Margit Rozmaring ága, virágnak virága című könyvéből.)

LÁTOGATÁS A TANYÁN

tanyám viharok bontják
ablakszemét kivájta szél
a padlásajtón
mint balcsapott után
a bokszoló foga
lötyög a zsanér

bedőlt a kút
a jellemtelen csend
többé már nem fecseg

ki hinné el e vályoghalomról
hogyan kacsalábon forgott

itt voltam gyerek

fakarddal mentem
esti árnyak ellen
kaszaboltam
mákok gubófejét
elmerészkedtem a tóig
s haluszonyok-karcolta
hieroglifákkal szőttem
magamnak új mesét

s most ismét itt vagyok
de nincs erőm e létrát
a Holdnak támasztani
és kinézni a kerek ablakon
s mint egykor
a szomszéd tanyára
átkiabálni Istennek

hogyan nemsokára
végleg átjövök

*

a táj műszerei már
az útkanyar kukoricásainál
bemértek és ágak drótjain
levélreléken át terjedt a hír
a Skoda volánja mögött
visszatért a klottgatás
kölyök

s mint vizes zöld kutyák
akácok rázták lombjukat
a földből kibújt egy régvolt
biciklyom az enyém
fölötte

megrakott lovasszekér röpült
a bakon Bánócki Béla bácsi ült

láttam szétolvadt tanyákat
ismét lábra állni
s Katót amint az udvarban
dúdolván tereget
és kiakasztja az eget
a tó fölé
mely emlékeimből
bugyogva újraéledt

s mint gyémántot arany veret
úgy ölelte körbe a nád a sás
hegyes leveleken ugrált
a késő délután
minden nyugodt volt lusta
csupán
a fűz lombjában bizsergett
egy apró mozdulás

*

látod
kérdeztem

MIT
kérdezte ő

hát a
szárcsa-húzza ívet
s ezer megriadt
apró halat
a víz alatt

HOL
kérdezte ő

a fűzestől balra
a tótükörben fészülődő
kócós tanyák mellett

Kelebi Kiss István: Felejtés

„Nem voltam. Vagyok. Nem leszek. A középső szakasz művelőjeként megpróbálok befogadni a mellettem elszuhanó valóságot: elmével, kézzel rögzíteni a lehetetlent. A látványt, a »dísztet« mögötti tartalmat keresem. Ablakokat próbálok nyitni a makro- és mikrovilág felé. Jelenleg nyugdíjas reklámgrafikusként dolgozom.”

mondtam
de nem hallotta már

utána néztem
s láttam amint futok
egy pillangó után

*

próbálok összerakni a tájat
ráforgatni (amíg lehet)
a bennem-élőt
ugyanarra-a-másra
hogy létrejöjjön
két azonos találkozása
mely mégsem Egy

*

a felnőtt érti már az éjszakát
de retteg benne a gyerek
(hasonlót írtam már valahol)
s most érzem ismét
pedig nyár van dél
felhőkön harangszó hempereg

de szebb volt a csönd
egy-két perc még
kivárom

a fűszál hegyén hangya
nyújtózik hogy égre másszon
próbálkozik majd földjára
(apró megvalósulatlan álom)

*

mint tarkón lőtt örök
kerítéslécek hevernek
az eddig fogoly diófa
mehetne már amerre lát
de itt maradt

párducfoltos árnyéka alatt
állok s nézem a maradék kert
pergamenjére égett
kútfedélpecsétet

titkok őrizője
megbonthatnám
hagyom

mellette vakondoktúrás
csöppnyi kunhalom

s ahol kicsit dúsabb a gaz
ott állt az ól
anyám rettegett
nehogy a kocák megegyenek
(hallott ilyesmit valahol)
apám nevetett

s az akáclomb résein át
látom

anyámon
tarka héthatár-kötény
apám bajszán gurul a Nap
kicsit vár még
majd tenyerébe huppan

és ettől minden délután
nyurgább lesz az árnyék

*

meszelt falba égett
emlékek alatt
vályogtetoválások

a ritka nádon át
látni a tető bordázatát

akár egy röntgenlelet

a padláson maradt
duplaágy-daganat alatt
beszűrődésszerűen
foszló vászoncipőben
egér lakik
fölöttük kuszán akár belek
szárítózsinegek
ám
nem csupán e ház
a táj is gyógyíthatatlan
a szőlőskert egy őszön
szétgurult akár a kláris
egész gyümölcsös
dörömböl az almamagban
s akácok váll-lapjáról is
lepergett a gerlefészkek rangjele

és csönd van
akkora csönd van
hogyan megroppanok bele
Mama segíts
üvölném
de már a hang se száll
belém ragadt

olajba égjáró madár

Kelebi Kiss István: Magány

Kelebi Kiss István: Telihold

KARÁCSONYI POLAROID

egy tehén felbőg birka béget
József épp három királyt fogad
de nem tudja még hogy mivégett
oly elfogódottak az urak

akik szabódva meghatottan állnak
s nézik az Anyát és a Gyermeket
Gáspár könyökkel bök Boldizsárnak
adja át a kelyhet amíg lehet

mert Mária jócskán megviselve
próbálja szoptatni a kicsit
akin nem látszik még Isten terve
csak gyúr nyel bőfög és hisztizik

HAVAS ÚT

Tócsákon vékony zsírpapíréjég
fagyra terítve lámpafény
egy ág gombolja pórhó-ingét
átlépünk omló függönyén

Jégcsapfogakkal ránkvicsorgó
ősállat ínye az eresz
páncélos torka az imbolygó
fényben borostyánpikkelyes

Kerítéslécen hermelinként
lopakvó szellő siklik át
s mohón szaglássza alvó cinkék
hóra-hullt csillaglábnyomát

NOKTŪRN

1

az égen
bűnös angyal
szárnya izzik

lassan árnyék
sem marad

Anyám becsavarja
a csillagokat
Apám Holdat görget

foglyul ejtett zaj
kaparja belülről
a csöndet

készülnek titkos
átváltozások

denevér cikkan
árnyéka sebet
karcol a falba

vérzik a vályog

2

vadkacsa szeli
ketté a tavat

Apám a töltés fölött
egyensúlyozik
kalapja félrecsúszott
árnyék

mellette Anyám
sásról sásra lép
oly könnyű már
meg sem hajlanak alatta

tanyánk
lábakat növeszt
átblag
gyermekkoromba

nyár
petróleumszag
pörzsölt bogár zizez
kosarokról álmodik
egy fűzfaág

a Hold
padlásablakán túl
Mindenség-csutkáról
Isten csillagokat morzsol

ismét együtt
a Család

Etelka, a nép leánya

Amióta ezt a sorozatot trom, gyakorta van olyan érzésem, mintha az elmúlt, több mint hatvan esztendő nem ebben az országban éltem volna le. Megdöbbenve szembesülök a ténnyel, hogy azoknak az embereknek a sorsáról, életútjáról se tudok semmit, akikkel olykor sok-sok éven át kapcsolatban álltam, akiket szerettem és tiszteltem. Fájdalmasabban érint, hogy bár itt éltem, nem tudtam, nem láttam, nem értettem, hogy mi folyt a hazámban évtizedekig. „a nép nevében”.

Kismányokon beszélgetek Csillag Etelkával, a „testvérrel”, aki rendtársával, Sperber Annával és Lovinusz Mihály apátplébánossal a nehéz, egyházellenes időkben felépítette a hetven éve hazatért bukovinai székelyek egyetlen, új katolikus templomát. Interjúnk első részében Etelka szerzetesrendjéről, gyermekeiveiről, hivatásának megtalálásáról vall. A következő részben majd kiderül, hogy ávosok és pártkatonák, olykor magasrangú papok rosszállása ellenére is, hogyan nevelt rendtársával két papot és két kántort a falujában; hogyan bordonzott Anna testvérével, több mint ötven esztendőn át kicsi falujuk, Kismányok népének lelki gondjait. Megtudjuk, hogyan épült meg hatalmas összefogással a szelíd völgyeségi dombok ölébe simuló, székely fafaragásokkal ékes kicsi templom, amelynek kápolnájában otthonra lett a Hadikfalváról hazamenekített gyönyörű faszobor, a „hadikfalvi Madonna” is.

*

A mi társaságunkat 1921-ben Páter Bíró Ferenc jezsuita atya alapította. Ő az első világháború alatt, mint katonalelkész a szegedi tanyavilágot járva rádöbbsent, hogy a falusi és a tanyasi emberek mennyire elhagyatottak. Vallásilag is mennyire elmaradtak, még az Isten-ismeretük is mennyire ferde utakon halad! Tanítónőkkel, lelki gyermekeivel, megbeszélte, hogyan lehetne ezen a helyzeten változtatni. Az első tizenkét testvér, akik nagyrészt tanítók, tanárok voltak, 1921. január 1-én tette le az esküt. Sajnos, 1950-ben hivatalosan feloszlatták a mi rendünket is. 1989-ben szerveződhattünk újra.

Közösségünk a feloszlítás előtt a Jézus Szíve Népleányai Társaság nevet viselte. Mivel a szentatya a zsinat után szorgalmazta a szerzetesrendek megújulását, nekünk is át kellett dolgozni egy kicsit a konstitúciónkat. Megváltoztatták a nevünket is. 1989 óta a nevünk Jézus Szíve Társaság. A mi hivatásunk: „Mindenben keresni és megtalálni Istent.” Ez Loyolai Szent Ignác eszméje. A teremtett világot eszközként használjuk Isten és embertársaink iránti szeretet megélésében. Kovásként akarunk jelen lenni, segíteni a társadalomban lelki, testi, anyagi szükségben levőknek. Társaságunknak minden egyes tagja felajánlja magát Jézus Szívének, Magyarország és az egész világ bűneinek kiengesztelésére, Árpád-házi Szent Margit példájára életáldozatunkat hazánkért és a világegyetért ajánljuk fel.

Megalakulásunk után hamarosan terjesztettük az örömhírt a Szív Újságban, volt könyvkiadónk, vidéken megnyíltak a Korda Kiadó könyvüzletei, vegyeskereskedések. Természetesen ezt mind felszámolták az ötvenes években. 1990 óta ismét megnyílt Kecskeméten egy könyv-, kegytárgy- és papírüzletünk és a könyvkiadás is újraindult. Itt sok emberrel találkoztunk és alapító atyánk kívánsága szerint, – aki meghagyta nekünk: „Egy sorban és egy sorsban éljenek a néppel!” –, osztoztunk az átlagemberek életében. Feladatunk volt a falu-pasztoráció, a hitoktatás, kultúrházak, óvodák és még sok más terület segítése is. Mi nem vagyunk szorosan vett szerzetesek, mert a szerzeteseknek tilos a kereskedelem, ezért mi nem is fogadalmat teszünk, hanem esküvel kötelezzük el magun-

Csillag Etelka és Csillag Anna 1959-ben.

kat a Jóistennek. Esküt teszünk a szegénységre, a tisztaságra és az engedelmessegre, ugyanúgy, mint a többi szerzetesek. A mi szabályaink szerint az imádságot és a munkát együtt kell végezni. Mielőtt beléptem volna a rendbe, úgy képzeltem, hogy ott reggeltől estig csak imádkoznak. Én erre képtelen lennék, én tevékenységre születtem. Egy jezsuita atya felvilágosított, hogy nem minden szerzetesrend egyforma. A mi rendünkben megszenteljük a munkát, a könyvárusítástól kezdve, a kapáláson át a mosogatásig. Ez tetszett meg a mi társaságunkban.

Az élettörténetem? Szegeden születtem 1930. október 18-án. Két nővérem van. Egy tanyán éltünk, édesapám gazdálkodott, nem volt sok földünk, mondhatom, hogy nagyon szegények voltunk. Minket, gyerekeket már korán befogtak a házimunkába, az állatok őrzésébe, s ahogy nőttünk, a mezei munkában is. Emlékszem, hogy még iskolába se jártam és már a libákat őriztem. Félttem nagyon a gúnártól, mert többször megcsípett. Voltak birkáink, azokra is vigyáztam, amíg ki nem hajtották őket a legelőre. Rettogtam a kostól, mert sokszor majdnem fellökött.

Ahogy nagyobbacska lettem, mentem aratni édesapámmal. Holdszámra ültettük a paprikát, a nővéreimmel rengeteget kapáltunk. Tizennyolc éves korunkig édesapám mellett dolgoztunk. Szakadatlanul munkálkodtak a szüleink is, hogy az öttagú családuk meg tudjon élni. Nyolc kilométerre volt tőlünk a város, az én drága jó édesanyám gyalog, a két karján hordta be az uborkát, a hagymát, a zöldbabot a piacra. Mi gyerekek mindig nagyon vártuk haza, kíváncsiak voltunk, hogy mit hoz nekünk. Legtöbbször egy-egy kiflit kaptunk, máskor apró kis málnacukorkát, hárman egy zacskóval. Nem volt soha semmilyen játékom. Egyetlenegy babám se volt, néha kukoricababával játszottam. De azért nem voltam boldogtalan gyerek!

A nyolc általánost kint végeztem a tanyán. Kitűnő tanuló voltam az első osztályokban. Kötelességteljesítésben nagyon pontos voltam, vállalkoztam mindenre. Nem emlékszem pontosan, hogy hány éves is voltam, amikor a kis-KALÁSZ megalakult. A fiúkat a jezsuiták vezették a KALOT-ban, a lányokat a KALÁSZ-ban nevelték. A tanító felesége foglalkozott velünk rendszeresen. Télen szép színdarabokat tanultunk, ezeket aztán ádventben előadtuk.

Emlékszem, egyszer a Boldogasszony le-
gényét [Sinkó Ferenc felvidéki író miszté-
riumjátéka – a szerk.] tanultuk meg. Ak-
kor már kommunizmus volt és a rendőr-
ség nem akarta engedélyezni, hogy bemu-
tassuk. Végül mégis sikerült, de az újságban
nagyon kigúnyoltak bennünket. A jezsuita
atyákkal azután ezt a dolgot alaposan meg-
beszéltük. Ott és akkor vetődött fel ben-
nem először, hogy a Jóistennek szenteljem
az életemet.

Édesapám akkoriban a Jóistent nem sze-
rette, templomba soha nem járt, talán csak
az esküvőjekor gyónt, áldozott. Nem léte-
zett, hogy valaha is eljött volna velünk a
templomba. Édesanyánk is csak néha jött
el, de minket mindig elkészített és elkül-
dött. Öt kilométerre volt tőlünk a Zöldfási
kápolna, oda jártunk. Gyalog mentünk a szentmisére minden va-
sárnap.

Egyszer az atya megkérdezte tőlem, gondoltam-e arra, hogy az
Úristennek szenteljem az életemet.

– Én gondoltam, de nem hiszem, hogy a szüleim elengednének
– válaszoltam. Engem akkoriban nagyon bántott édesapám isten-
telensége. Sokat imádkoztam érte. Emlékszem, még kapálás köz-
ben is mondtam érte az imádságaimat. Édesapám öregségére meg-
tért, és szentségekkel megerősítve halt meg.

Egy vasárnap délután eljött hozzánk az atya, és így szólt édes-
apámhoz:

- Hány gyermekkel áldotta meg az Isten a házasságukat?
- Négyvel, de egyik csecsemőkorában meghalt.
- Mit szólna ahhoz, ha a Jóisten a három közül egyet elhívna?
- Semmit.
- Beleegyezne?
- Igen.

Az atya mindjárt elővette a szülői beleegyezést és aláíratta apám-
mal. Kérte, hogy keressük fel Szegeden, a jezsuita templomban, és
ő elvisz annak a rendnek az előljárójához, akinek szeretne ajánla-
ni. A nővéremmel elmentünk a közösségünk szegedi házába, a fő-
nöknő testvér fogadott bennünket. Az volt az első, hogy megkér-
dezte:

- Mi az oka, hogy a Jóistennek szeretné szentelni az életét?
- A világ bűneiért szeretnék engesztelni!

Azt felelte az előljáró, hogy akkor nagyon jó helyen járok. A tár-
saságuk, a közösségük tagjai engesztelő áldozatul ajánlják fel ma-
gukat Magyarország és az egész világ bűneinek a kiengesztelésé-
re. A főnöknő testvér ezután kijött hozzánk egy vasárnap délután,
a családunkat felajánlotta Jézus szívének. Én akkor el is mentem
vele, és 1948. október 3-án beléptem a szegedi közösségbe. Több
mint félévig voltam jelölt Szegeden. Minden munkát elvégeztem
lelkismeretesen, amit csak rám bíztek. Takarítottam, kisegítettem
a Kordában, a konyhán, nagyon igyekeztem megfelelni. Igaz, nem
is jutott eszembe, hogy alkalmatlan lennék!

1949. augusztus 15-én, Pécelen, az újoncházban hivatalosan is
megkezdtem az újoncidőt. Sajnos, nem sokáig tartott, mert 1950.
június 10-én, Margit napján, nekünk, újoncnak haza kellett
mennünk a szüleinkhez. Hazatanácsoltak bennünket, mert akkor
már megtapasztaltuk más rendek feloszlását. Az előljáróink szá-
mítottak arra, hogy a mi közösségünk tagjait is összegyűjtik és el-
viszik. Hogy minket, fiatalokat ettől megóvjanak, hazaküldtek.
Amikor hazaértem, megkérdeztem édesapámtól, hogy befogad-
nak-e, mert hogy ez a helyzet. Azt mondta:

Hátul középen Csillag Erelka, mellette állnak nővérei.
A guggoló sorban balról az első Illés Albert, a későbbi jezsuita pap.

– Természetesen! Te is a családba tartozol.

Ezután ismét részt vettem az otthoni munkában, de vágyódtam
vissza a közösségbe. Nagyon kértem a legfelsőbb előljárónkat, ha
lehet, már karácsonyra hadd mehessek vissza egy kisebb közös-
ségbe. Akkoriban már titokban működtünk, csak két-, háromsze-
mélyes közösségeink voltak. Különböző helyeken laktunk Pesten.
Én először az Üllői útra költöztem egy özvegyasszonyhoz, azután
a Bródy Sándor utca 9-ben, közvetlenül a stúdiók mellett laktam.
Persze, titokban találkoztunk egymással is, meg az előljárónkkal is.
Például, elmentünk az OTI-ba, leültünk egy padra, mintha mi is
betegek volnánk és az orvosi vizsgálatokra várakoznánk. Elbeszél-
gettünk egy kicsit, aztán felálltunk és elmentünk.

Amikor letelt a két év újoncidőnk, akkor kérnünk kellett, hogy
lethessük az esküt. Titokban kimentünk Makkosmáriára [kegy-
templom Budakeszi határában – a szerk.], az erdőbe, külön-külön,
kettesével, hármassával. Szentmisét hallgattunk, majd a legfelsőbb
előljárónk jelenlétében letettük az esküt.

Egyszer csak az előljárónkat, Kern Margitot és a titkárnőjét le-
tartóztatták, börtönbe zárták. Állandóan figyeltek bennünket, a
Kordát államosították, házkutatásokat tartottak azoknál a testvé-
reknél, akik a Kordában dolgoztak, de másoknál is, akiknek a ne-
ve a kihallgatásokon felmerült. Hamarosan nagyon sok testvérün-
ket elhurcolták, ugyanúgy, mint a jezsuita atyákat. Ezt követően
a testvérek kettesével, hármassával, ha lehetett, egyházi szolgál-
tatban, kántorként, sekrestyésként igyekeztek elhelyezkedni, de vol-
tak, akik állami vállalatokhoz kerültek. Én magam is virágkertés-
zetben dolgoztam egy ideig Budapesten, amíg aztán egy kisebb
közösséghez csatlakozhattam.

Pesten először egy testvérnek segítettem, aki varrónő volt, az-
után vidékre küldtek Kiskunfélegyházára. Bejárónő lettem egy ál-
latorvos családjánál. Egy kisfiuk volt. Náluk igen áldatlan álla-
potok uralkodtak. Az állatorvos idős ember volt, a felesége fiatal,
egyszerű parasztlány. Az orvos magához emelte, de ő nem szerette,
különböző kapcsolatokba keveredett, napirenden voltak a vesze-
kedések. Előfordult, hogy megterítettem az asztalt és az állatorvos
felborította. Egy telet dolgoztam náluk, de nem bírtam az örökös
ordítóást és eljöttem. Egy tanár családdhoz kerültem, náluk békés
volt a hangulat, kölcsönösen nagyon megszerettük egymást. Hat
éves koráig nevelgettem a kislányukat, Sárrikát.

A rend ezután Mucsfára rendelt, mert ott csak egy testvér volt.
Szívesen jöttem a nép közé és Mucsfán igazán a nép között vol-
tunk, a néppel és a népért dolgoztunk. Itt szerettem meg a buko-

Középen Orbán Piroska, a későbbi kismányoki kántor.

vinai székelyeket. Ők is nagyon megszerettek minket. Az a testvér, aki korábban ment oda, kántorként dolgozott, én meg mint sekrestyés, elláttuk a templom körüli dolgokat. Alბérletben laktunk egy családnál.

1956-ban, az október 23. előtti napokban Kecskemétre utaztam lelkigyakorlatra. Akkor már új előjárónk volt, Bognár Mártának hívták. Az ő vezetésével végeztem a lelkigyakorlatot.

Október 23-án a szomszéd ház ablakába kitétek egy rádiót, és az szinte bömbölte, hogy Budapesten kitört a forradalom. Én elvégeztem a lelkigyakorlatot, siettem volna Mucsfára, de nem tudtam hazamenni, mert semmiféle közlekedési eszköz nem volt. Az előjárónk a kórházban dolgozott, november 22. körül a kórház teherautója ment Pestre, és engem is felvittek. Gondoltuk, hogy onnan könnyebben hazajutok.

Amikor megérkeztünk Pestre, egy idős testvérünk, aki újoncmester volt, megkérdezte tőlem, hogy elmennék-e Soroksárra. Van ott egy fiatal lány, aki szeretne belépni a közösségünkbe, menjek érte. Gyalog elindultam Soroksárra, de aztán sikerült felkapaszkodnom egy emberekkel zsúfolt teherautóra, ami arrafelé ment. Megtaláltam a lány lakását. A rokonai, akiknél lakott, azt mondták, hogy most a gyárban van, éppen ma reggel vették fel a munkát. A gyár portáján megkérdezték, hogy miért keresem. Azt feleltem, hogy a barátnője vagyok, és szeretnék vele találkozni. A portás mindjárt megkereste telefonon. Nagyon izgultam, hogy hogy ismerem meg. Kimentem a portáról, egyszer csak lépegetett felém Katalin mosolyogva, és csak ennyit mondott: – Itt vagyok!

Szómagyarázat:

konstitúció = itt: alaptörvény

KALOT = Katolikus Népfőiskolai Mozgalom

KALÁSZ = Katolikus Asszonyok és Lányok Szövetsége

OTI = Országos Társadalombiztosító Intézet

pasztoráció = egy közösség lelki gondozása

„Elsőáldozó társaimmal.”

A lakásán egy kis bőröndöt és egy hátizsákot megrakott a legszükségesebb holmikkal és begyalogoltunk Budapestre. Azt mondta az előjárónk, hogy mielőtt elmegyünk Mucsfára, mert Katalint is oda küldték, menjünk ki a városba. – Jól nézzenek körül, vessék az emlékezetükbe, amit látnak és hallanak! Nézzék meg a Kilián laktanyát!

Mi elindultunk a Rákóczi tér felé. A téren mindenütt frissen hantolt sírok, végig-végig feketeruhás, síró asszonyok, akik a fiaikat, lányaikat, férjüket keresték. Voltak jeltelen sírok is, voltak, akiket azonosítani tudtak, fel volt írva a nevük. Nagyon megrázó volt. Egy helyen nagy gyülekezetet láttunk. Közelebb mentünk, egy teherkocsi platójáról kenyeret osztottak, mi is kaptunk egyet, hazavittük a testvéreknek. Elkerültünk a Kilián laktanyához. Szétlőtt, füstös falak, kitört ablakok, letépett ajtók! Nagyon szomorú látvány volt.

A Bródy Sándor utcában összeszedtük a kis motyónkat és elindultunk, hogy keressünk valami teherautót. Benéztünk a Klinika udvarára, hátha valamilyen szekszárdi autót találunk, de nem találtunk. Akkor kiálltunk a Gellért Szálló elé, sokáig várakoztunk, de nem jött semmi. Az első nap így telt el, s akkor megtudtuk, hogy hajnalban indul egy hajó Bajára. Megaludtunk megint a testvéreknél, és hajnalban felszálltunk a hajóra. Este hét órakor értünk Bajára. Azután a vasútállomáson töltöttük a fél éjszakát. Valamikor éjjel indult egy tehervonat Bátaszékra, azzal eljöttünk. November 25-én, reggel öt órakor, gyönyörű hóesésben indultunk el Bonyhádra, dél körül értünk oda. Borzasztóan éhesek voltunk. Egy bácsi kinn állt a kapuban, kértünk tőle egy pohár vizet, hozott is. Ezután egy lovaskocsi elvitt bennünket Majosig. Ott felkerestük Horváth Mária testvérünket, aki megkínált bennünket egy jó ebéddel. Valamicskét pihentünk is, de egyáltalán nem tett jót nekünk az a pihenés. Nagyon kimerültek voltunk, jártányi erőnk is alig volt, és még tíz kilométert kellett megtennünk hazáig. A testvér gyorsan elment a tejüzembe, megkérte a tejhordó autózáróját, hogy vigyen át bennünket Aparhantra. Onnan az utolsó 5 kilométert újra gyalog tettük meg. Ez volt a legnehezebb. Délután 5 órára értünk Mucsfára és végre megpihenhettünk.

Nagyon gyönyörű volt az az egész tél. Hárman voltunk, minden este más családhoz hívtak bennünket vendégségbe. Mi diafilmeket vetítettünk nekik, mesefilmeket a gyerekeknek, komolyabb, vallásos filmeket a felnőtteknek. Azután 1957-ben belépett az életembe Kismányok.

Lejegyezte: Kóka Rozália
(folytatása következik)

ERDÉLYI TIBOR

A Népművészet Mestere, népi szobrász új kötete

Én, alulírott, azon a vidéken születtem, „hol a kis Túr siet beléje”, ahol megszületett a magyar Himnusz, ahol mindig hiányzik a hetedik krajcár, ahol fatornyos a református templom. Itt győzött II. Rákóczi Ferenc, itt termett a legtöbb rebellis. Ezen a vidéken, az isten háta mögött nagyon szegények az emberek, de vendégüknek odaadják az utolsó falatjukat is. A Partiumhoz tartozunk, ezért Erdélynek nagy a hatása építészetünkre, étkezésünkre, szokásainkra. Én még láttam a falumban bögytűs embert. Részt vettem lekvárfőzésben, fonóban, kántálásban, farsangolásban, dörzsölőben, kukoricahántásban, vetésben, aratásban, temetésben, lakodalomban. Részes lehettem a klasszikus paraszti életnek.

1932. május 27-én születtem Csengerben, ahová szüleim Uszkából jöttek bűtört vásárolni. Az elemi osztályokat Uszkában végeztem. Mikor Felvidéket visszakaptuk, beiratkoztam Tiszaiújlakra, polgári iskolába. Édesapámat elvitték málenkij robotra – négy gyermeket hagyva maga után –, ott halt meg 32 uszkai emberrel együtt.

1948-ban Budapestre jöttem és asztalos-restaurátor szakmát szereztem az Iparművészeti Múzeumban. Később érettségiztem, elvégeztem a népművelés-könyvtár szakot kihelyezett főiskolán, tanultam esztétikát, dramaturgiát.

1952-ben Rábai Miklós, 150 fiú közül kiválasztva, felvett az Állami Népi Együttesbe, ami abban az időben valóságos csodának számított. Leendő páromat, Semperger Ilonát itt ismertem meg. 1957-ben az együttes táncosai és Rábai Miklós jelenlétében mondtuk ki a holtomiglan-holtáiglant, az uszkai fatornyos református templomban, ami érvényes a mai

napig, 2010-ben is. Két funk született, Tibor 1964-ben és József 1968-ban, valamint négy leány unokánk, Zsófi, Anna, Mónika és Virág.

Kineveztek magántáncosnak. Sok-sok szerep eltáncolása után, a legnehezebb férfi szerepet osztotta rám Rábai Miklós, amelyet többször táncoltam a Szegedi Szabadtéri Játékokon, az Erkel színházban, sőt televíziós film is készült a Kisbojtárról, amelyben a rablóvezér alakját formáltam meg. Az Állami Népi Együtessel több mint ötven országban léptem fel.

Hat évig vezettem a Duna Művészegyüttest, majd szintén hat évig a szolnoki Tisza Táncegyüttest, a Vadrózsák Táncegyüttest pedig 1972 óta, kisebb megszakításokkal napjainkig. Jelenleg két együtessel, a Cavintonnal és az adyigei Botladozókkal foglalkozom. Különböző néptánc fesztiválokon 19 díjat nyertünk, köztük a zalaegerszegi Kamaratánc Fesztivál nagydíját.

Koreográfusként dolgoztam az Operában, filmekben és más színházakban. Több mint százötven koreográfiát készítettem. Részt veszek különböző országos zsűrikben. 1977-től – 30 éven keresztül – minden évben eredeti néptáncot tanítottam Japánban, ahol tanítványaim száma meghaladja az ötezret. 2000-ben Ausztráliában tanítottam és készítettem koreográfiát. A Magyar Televízió „Egy boldog ember” címmel portréfilmet forgatott rólam. A Japánban történt tanításokról, „A néptánc hidján” címmel filmet készítették, a Kincsestár című műsorban pedig élő adásban, másfél órában mutatták be munkásságomat. Azóta készült a Névjegy másként (egy óra) és Bagoly című film (35 perc).

Az Állami Népi Együttesben táncosi pályafutásom során, nem szerettem volna elveszíte-

ni a fához való hűségemet. Hogy lehetett ezt megtenni? Úgy, hogy mindig vittem magammal faragnivalót. Megfaragtam a csanakot, mángorlót, túlköt és mindig hazahoztam. Az első kiállításom nagy sikere teljesen megváltoztatta az életemet, ez különösen érvényes a másodszori nyugdíjba menetelemtől fogva. Azóta éjjel-nappal faragok. A Püski kiadó jelentette meg 1996-ban, Erdélyi Tibor faragó művészete című könyvét. Saját kiadásban jelent meg 2006-ban, Erdélyi Tibor használati tárgyai és szobrai, valamint a jelenlegi népi szobrászati könyv is. Ha pályázatra küldtem, vittem faragásaimat, mindig részesültem díjazásban, legyen az népiszobrászati, Kapoli, betlehemi vagy kézművesi.

Az „Élő Népművészet” kiállításokra hozott pályázati munkáimmal négyszer kaptam Gránátalma-díjat. Az ország nagyon sok nagyvárosában rendeztek kiállítást munkáimból. Ezt azért könnyű megtenni, mert eladásra nem dolgozom, így valamennyi faragásom a tulajdonomban marad. Egyedül a kecskeméti Népi Iparművészeti Múzeumban vannak tárgyaim.

1992-ben elkészítettem Uszkán a málenkij roboton odamaradtok és a II. világháború idején elhurcolt, három zsidó család emlékművét. Jutalmul a község díszpolgárává avattak. Az egyik zsidó család (Fischer) hálaából felajánlotta az összes ingatlanát az uszkai önkormányzat számára. Negyven évig nem volt szabad a málenkij robotról beszélni. 1992 óta a hozzátartozók letehetnek egy szál virágot szeretteik kopjafájára, a három zsidó család hozzátartozói a „Mózes kötáblára”.

A táncsal való kapcsolatomban folyamatos. Amit leírtam, az nem érdem, hanem állapot. Egész életemben azt tehettem, amit nagyon szerettem, így lettem a faragók között a legjobb táncos, a táncosok között a legjobb faragó.

Erdélyi Tibor

Erdélyi Tibor: Ézsau–Jakob (kőrísa, 70×45cm)

Erdélyi Tibor: A mandarin és a lány (akácfa, 100×140 cm)
Tárgyfotó: Nagy Balázs

Erdélyi Tibor:
Tuvák sámánló (tölgyfa, 35x25 cm)
Tárgyfotó: Nagy Balázs

Erdélyi Tibor: Novák Ferenc „Tata” (tölgyfa, 40x45 cm)

Erdélyi Tibor: Katonatánc (körtéfa, 70×30 cm)

Erdélyi Tibor: Ilona–Tibor (vadkörtéfa, 35×20 cm)

Erdélyi Tibor:
Fogyatékosok Krisztusa (cseresznyefa, 50×110 cm)
Kékszakáll, Judittal (cseresznyefa, 40×210 cm)
Sámántánc (diófa, 40×100 cm)
Tárgyfotó: Nagy Balázs

Timár Sándor nyolcvan éves

2010. október 4-én a Művészetek Palotájában rendezték meg Timár Sándor 80. születésnapjára gálaestjét, ahol a Csillagszemű Táncgyűttesen kívül felléptek a Mester tanítványai Japánból, Brazíliából és az Egyesült Államokból.

A mikor a 80 éves Timár Sándort a nyilvánosság előtt köszöntjük, akkor elsősorban a koreográfust és táncpedagógust látjuk benne, akinek szakmai pályafutása bő hat évtizedet tesz ki. Ezt a – főleg fiatalok számára – beláthatatlanul hosszú időt sűrűn töltik ki az események, külföldi utak, elismerések, díjak, amelyeket felsorolni is nehéz lenne.

Egyetlen szempontot emelnék ki ezen az ünnepen, amely talán fényt vet a mester egész munkásságának lényegére, és amely túlmutat a szakmai, művészi távlaton is. Ez pedig az, hogy Timár Sándor a nemzet és a világ közkinccsé tette a magyar néptáncot. A néptánc eredeti szerepében tömegkultúra volt, a szó legnehezebb értelmében. Ám azok a közösségek, amelyek hordozták és fejlesztették, lassú átalakulásnak, majd bomlásnak indultak. Magyarországon – hála a nemzetközi összehasonlításban is kimagasló folklorista szakembereknek – ez nem jelentette a hagyományos paraszti kultúra és benne a néptánc elvesztését, hiszen a gondos gyűjtés és rendszerezés nyomán hatalmas anyag halmozódott fel. Ez az anyag múzeumainkban, illetve a Magyar Tudományos Akadémia szakintézeteiben fellelhető.

De nem csak ott. Táncházakban, rangos hazai és külföldi színpadokon, ma már sok iskolában és óvodában is. A néptánc ismét a tömegeké. Más társadalmi és kulturális környezetben, mint hajdan, de mindenki számára elérhető. Ezt a váratlan művelődéstörténeti fordulatot pedig az a robbanásszerű táncpedagógiai és táncművészeti megújulás tette lehetővé, amely nem más, mint a hetvenes években újjára induló táncházmozgalom és a színpadi néptánc vele szorosan összefüggő újfolklorista szemléletű átalakulása. Ahhoz, hogy egy valódi – nem a hatalom által indított – mozgalom elinduljon, óriási szellemi impulzusra volt szükség, ez az impulzus pedig Timár Sándor személyiségéből fakadt.

A nagy elődökkel és munkatársakkal együtt felhalmozott tudást fáradhatatlanul továbbadni akaró, mindig új tervek szövő, saját lendületét munkatársaira és tanítványaira is átsugárzó Timár Sándor személyiségéből. Aki nem tett és nem tesz különbséget helyszínek és személyek között, ugyanazzal a lelkesedéssel tanít kezdőket, mint hivatásos táncosokat, ugyanaz a munkakedv fűti egy kis település táncsoportjánál dolgozva, mint a kiotói egyetem hallgatói között. Pályájának legfőbb állomáshelyein, a VDSz Bartók Béla Táncgyűttes alapítója és vezetőjeként, az Állami Balett Intézet, majd a Magyar Táncművészeti Főiskola tanáraként, a Magyar Állami Népi Együttes művészeti vezetőjeként, számtalan külföldi útján, jelenleg pedig a Csillagszeműek között mindig ugyanazon dolgozik, 80 évesen is töretlen munkakedvvel: táncanyanyelvet adni mindenkinek. Továbbvezetve a táncanyanyelv metaforáját, hadd köszöntsük Timár Sándort kortársa, Kányádi Sándor soraival:

*Játszva magyarul
aki megért
s megértet
egy népet
megéltet*

Timár Mihály

Timár Sándor széki táncokat tanít a Táncháztalálkozón – fotó: Kanyó Béla

A FOLKLORISTA VIKÁR BÉLA – VI.

Képek és dokumentumok a Hagományok Háza és a Néprajzi Múzeum kiállításából

Szerkesztette: Pávai István

„NÓTÁKAT SEM KOMPONÁL”

„...nem vagyunk tisztában azzal, hogy vajjon az igen-igen szép és nagy horderejű dologra vállalkozó Vikár Béla valóban rátermett-e ez igen nehéz feladatra, valóban hivatva van-e erre. Ha például a »Zenelap« szerkesztőségét kérdezték volna meg, a mi táborunk lelkiismeretesen mérlegelte volna a kérdés tárgyát s hűségesen válaszolta volna, hogy a kétségkívül lángoló hazafi és közelismerést érdemlő buzgó Vikárnak zenei készülségéről, az elvállalt nagy feladathoz való nagy erejéről halvány fogalmunk sincs egyikünknek sem. Ugy tudjuk, hogy sem összhangzattant nem tanult, sem éneket; sem művészi hangszereken nem játszik, de még csak nótákat sem komponál, a miket mások kótáznának le, a dilettánskodó »gigerlik« legujabb módja szerint.

Ha már most legalább ezzel a ténykedéssel szemben kérdeznének meg bennünket, úgy jó lélekkel egy egész tucatot nevezhetnénk meg s éppen nem tucat-zenészeket. De föltéve azt a példátlanul optimisztikus eredményt, hogy csakugyan megkérdeztetünk, akkor első sorban olyanokra irányítanók a figyelmet, a kik maguk is mint kiváló népdalszerzők, tekintélyes névre tettek szert, de főleg az által lettek ismertekké, hogy másoknak írják le, fütyülés, éneklés után a dalokat és egyéb zeneszerzeményeket, hogy az élet nehéz hajóján tovább evezhessenek és ne haljanak meg éhen.” (ty: *Az örök téma. Zenelap, 1899. nov. 5.*)

„Bár gyermekkorom óta foglalkozom zenével: énekel és hegedüvel, de sem az egyiknek, sem a másinak nem vagyok mestere.

Csupán annyira vittem, hogy a mestereket élvezni tudom. De korántsem tartom magamat ezen a téren szakembernek. Nincs is rá szükségem. Nincs pedig azért, mert az én gyűjtéseim első sorban nem zenészi, hanem néprajzi szempontokból indulnak ki s néprajzi eredményekre céloznak. Három évvel ezelőtt, mint a néprajzi társaság titkára tettem előterjesztést népballadánk rendszeres összegyűjtése iránt s akkor kaptam a gyűjtésre megbízást e társaság választmányától, tehát ami a néprajzot illeti, teljesen illetékes helyről. Ehhez járult később a M. N. Múzeum néprajzi osztályának hozzájárulása, tehát szintén nem zenészi fórumé. [...]

Legnagyobb örömömre szolgál, hogy – mint a Zenelapból látom – zeneszakértőink is figyelemmel kísérik gyűjtésemet. Hiszen az az anyag, melyet én – bár nem művészeti célokat követve – összehordok az ország minden részéből, bizonyára a zeneművelés számára is bőven kiaknázható lesz. Találkozni fog benne számos kész dallam, melyeket egyszerűen csak át kell írni és közzétenni, hogy az egész zenekedvelő világ közkincsévé legyenek; találkozni fog száz motívum, melyekből a zeneköltő, mint nyers anyagból szabadon és művésziesen alkothat. E nyers anyagot én helyükbe hozom a zenész uraknak; ez ellen csak nem lehet szót vetni?” (Vikár B.: *Népdallam gyűjtésemről, 1899*)

„Újabbán Vikár Béla fonográfjal gyűjtött jelentékeny számú ebből a rétegből, de az ő gyűjtésének a mennyire előnye, annyira hátránya a fonográf. A ki csak valamennyire jártas a hangjegyírásban, észreveszi, mily óriási különbség van az élő népies termék

Tóth Vilmos helyi tanító és Vikár Béla székely lányokkal. Szentábrahám, Udvarhely vm., 1903. (Készítette: König György. Néprajzi Múzeum)

és a hangjegyekkel leírott közt. A népies dalnak és zenének annyi leírhatatlan finomsága van dallamban, de különösen a rhythmusban, a mit csak érezni s körülírással is csak megközelítőleg lehet kifejezni, a mit a fonográf hidegen ad vissza. Magam is énekeltem fonográfba, a Vikár Béla előadásait is hallgattam, de mind csak arról győződtem meg, hogy érző szív kell ezek gyűjtéséhez s más közvetlenebb módja nincs, mint meg kell az illetőnek tanulni azt a dalt vagy tánczenét, mit le akar írni. [...] A Vikár B. gyűjtésében még azt a hiányosságot is láttam, hogy egy másik ember (Kereszty [István]) írja le a hengerekről s így harmadkézből kapjuk.” (Seprődi J.: *Marosszéki dalgyűjtemény*, 1901)

„NÉPKÖLTÉSÜNK DÚS TÁRHÁZA”

„Népköltésünk dús tárházat, melyből annyi gazdagodása lett irodalmunknak, még épenséggel nem meritettük ki teljesen. Kivált Erdélyben, a székelyek közt, igen sok olyan dal él a nép ajkán, a melyet senkise jegyzett föl, a melyet a szájhagyomány őriz. De már nem soká. E régiségek napjai meg vannak számlálva.

Egy-egy ősi balladát már csak egyetlenegy faluban egyetlenegy ember tud. Ezek többnyire öreg emberek. Velök sirba hanyatlik a régi dal is a mely már nem a mai nemzedék szája íze szerint való.

Eltűnt korok költői erejét, nyelvbéli gazdagságát, sajátos ízlését s a mi fő: egész lelki világát tükrözik ez ősi hagyományok. Bennük a múltnak szelleme azon hamisítatlanul, teljes közvetlenséggel szállott reánk, késő utódokra. [...]

De nem csak az ismeretlennek van itt becse. Nem kisebb jelentőségük van egy-egy már ismert népi költemény különböző változatainak, a milyen még sok található. E változatok egymást magyarázzák, egymást egészítik ki. Összehasonlításuk révén rájövünk az eltérő szövegek eredeti alakjára és meg tudjuk jelölni a népdalok vándorlásának útját, sok esetben következtetéseket vonhatunk a dal keletkezésének időpontjára, sőt olykor az ismeretlen szerzőt is kinyomozhatjuk.

Az ily irányú kutatásban nem kis segítséget nyújt a dallamok vizsgálata, mely magában véve is fontos, mint nemzeti zenénk előbbrevitelének egyik főfeltétele. A mellett a dallamok beható buvárlásától remélhetjük, hogy általa sikerül majd elosztatni azt a homályt, mely még itt-ott a népköltés szabályai, nevezetesen a nemzeti versidom körül uralkodik.

Ezért az újabban föllendült népdalgyűjtés egyaránt gondot fordít a megelőző gyűjtések hézagainak pótlására s a régi költemények és táncok dallamainak pontos számbavételére.” (Vikár B.: *Egy ismeretlen székely népballada*, 1903)

„Évekkel ezelőtt Puszt-Földvárt, egy békésmegyei falucskában jártam, dalokat és dallamokat gyűjtve. Többi közt a látszat kedvéért nagy örömmel fogadtam el újság gyanánt a tudott kedves dalt: Amerre én járok, még a fák is sírnak. Egy öreges forma asszony dalolta el. Könnybe lábadt szemeit látva megkérdeztem, miért sír. – Azért sírok – mondta –, mert ezzel a nótával hajlítottam vissza hozzám egykor az uram szívét. Fialtal asszony voltam, az uram más asszony után bomlott, engem megvetett. Én csak búsultam, búsultam, de nem ért semmit. Egyszer hazafelé jövet ezt a nótát fujtam. Szép, nagy hangom volt, meghallotta az egész falu. Az uram is akkor jött valahonnét, meghallotta a nótámat és odajött hozzám. Akkor megbékéltünk és soha többé nem pártolt el tőlem.” (Vikár B.: *A magyar népköltésről*, 1907)

„Annak a kis magyar szigetnek, mely ott a Zoborhegy alján ezer év óta, mint hullámok közt a szirt, fenntartotta magát és a hú székelység történeti fejlett érzékének, amely tudatosan ápolta a hagyományt: e kettőnek köszönhetjük, hogy az ősi múltból származó egyik legszebb, legérdekesebb szellemi kincsünket, a szentiváni éneket, ennyire sikerült megvilágítanunk. Szolgáljon ez az

A boricotánc eszközei. Barcaság, Brassó vm., 1895. Gyűjtötte: Vikár Béla. (Készítette: Sebestyén Gyula. Néprajzi Múzeum)

eredmény buzdításul, hogy a népnyelvi hagyományok mezején a tallózást ezentúl is híven folytassuk. Csak ha népköltésünk összes termékei, valamennyi változatukkal együtt, birtokunkban lesznek, akkor remélhetjük, hogy majd tisztán látunk ott is, ahol ma még hozzávetésekre vagyunk utalva.

Tárgyilag ez ősi hagyományunk megértését, most még fennmaradt homályosságainak elosztatását nagyban könnyíteni fogja majd a velünk együttélő és szomszéd népeknél ismeretes rokon hagyományok összehasonlító vizsgálata. A tót és a szerb-bolgár népköltés idevágó részében sok hasonló vonás van a mienkkel, így a kihazásítás egészen olyan mint nálunk. Az erdélyi szászok szentiváni éneke ellenben a mienktől teljesen elüt. [...] További gyűjtés nélkül a hasonlító kutatás sem mozoghat eléggé erős alapon.” (Vikár B.: *A szentiváni ének*, 1901)

„...van egy tapasztalatom, amit csak Erdély nyújtott. Gyarmathy Zsigmondné után, a Székelyföldön járva, munkám époly segítségével részesült Székelyudvarhelyen, főhadiszállásomon, id. Ugron Gábortól, akkoriban országgyűlési képviselőtől. Még a fogatja is rendelkezésemre állt, sőt nem egyszer velem tartott a vidékre intézett kirándulásaim során. Ép így a legmelegebb fölkarolás jutott osztályrészemül gróf Kuun Gézáéktól Marosnemetiben. [...]

Sehol Magyarország többi részén nem voltak a vezető körök ilyen megértéssel irántunk. A Székelyföld népe szintén kitett magáért. Nem idegenkedés, hanem hála és elismerés lett jutalmunk mindenütt. Áldott legyen az a föld és az a nép, ahol ekkora együttérzés nyilatkozik meg az ősi hagyomány iránt! Ismerjük el végre, hogy Erdély a magyar lelkiség leghívebb leteteményese. Ott maradt meg az ősi örökség a legtisztábban és ebből a forrásból mérített új meg új ihletet Bartók és Kodály maradandó becsű munkájukhoz.” (Vikár B.: *Erdélyi út a fonográfval*, 1943)

Milyen eredetűek a magyar népzene honfoglalás kori rétegei?

A magyar népzene kutatás igazi „hungarikum”. Hatalmas formátumú tudósaink – sokan közülük nagy művészek is – tetek alapvető felfedezéseket a magyar népzene honfoglalás előtti kelti rétegeiről. Az íróasztal melletti munkát kiegészítette egy nagy kutatássorozat: Bartók Béla és Vikár László is finnugor népek között kezdte őstörténeti indíttatású terepmunkáit, melyeket azután török népek között folytattak, magam pedig immár huszonöt éve végzem a török népek népzenejének összehasonlító kutatását ázsiai helyszíneken.

Most azonban nem saját eredményeimről szeretnék beszélni, inkább néhány idézet segítségével érzékeltetem, hogy mit gondoltak nagyjaink a magyar népzene eredetéről.

A feladatot Szabolcsi Bence így vázolta: *„A kutató habozva lép erre az útra, régi népi hagyományok összehasonlításának útjára; remélheti-e, hogy elmosott nyomokon – átlag másfélezer éve felbomlott népközösségek nyomában –, feltevések kusza szövevényén keresztül, valaha megpillantja a valóságot? Remélheti-e történeti pozitívumot írásnélküli hagyományok bizonytalan világában?”*. Válasza: *„Alig. És mégis rá kell szánnia magát erre az útra...”*.

Kodály ezt kiegészíti azzal, hogy *„sem a magyarságnak, sem semmiféle népnek, amellyel a magyarság az V-XV. században érintkezett, nem maradt fenn egyetlen hangnyi egykorú írott zenei emléke”*. Majd később: *„...egykorú adatok minden reménye nélkül a rokon és érintkező népek vagy azok utódainak zenéjére vagyunk utalva”*.

Mivel abban közmegegyezés van, hogy a honfoglaló magyarság legfontosabb összetevői finnugor és a török népcsoportok voltak, a magyar népzene régi rétegeinek történeti kutatása elsősorban e népekkel való zenei kapcsolatokra terjedt ki.

Az hamar kiderült, hogy sem egységes finnugor, sem egységes török népzene nincs. Ugyanakkor a finnugor és a török-mongol népek legjellemzőbb zenei formáit el lehet választani egymástól. A finnugor népek eredeti ének típusa ugyanis a motívumismétlésekkel formált, „litánia típus”, a török-tatár népeké pedig ezzel teljes ellentétben a szigorú szimmetriával tagolt strofikus szerkezetű félhang nélküli pentaton dallamvilág. A Volga-Káma vidéki „öshazában” évtizedekig gyűjtő Vikár László pedig ezt mondja: *„A tapasztalat azt mutatja, hogy csak a finnugorok vettek át a törököktől, s nem fordítva.”*

Bartók Béla tömör összefoglalása szerint *„a türk és ugor elemekből összeolvadt nép a nyelvében elmagyarosodott, népzenejében pedig eltörökösödött”*.

Szabolcsi Bence megállapítja, hogy *„...a [magyar – S.J.] népzene kettős archaikus, de legalábbis népvándorlás-kori örökséget hordoz: egy ritusdalokban kikristályosodott finnugor örökséget, mely nyilván egy ősrégi kisebbség hagyatéka, s melybe, egyelőre ismeretlen módon, bejátszik valami korai germán hatás is – meg egy sokkal gazdagabb török-mongol örökséget, melyben kétségtelenül egy népvándorlás-korabeli többség hagyatékát kell felismernünk...”*.

Kodály Zoltán a kvintváltó dallamok („Hej, Jancsika, Jancsika”) mellett az ún. kis-kvintváltókhöz („Macska ment a disznótorba”) és a főként *do-re-mi* hangokon recitáló dallamokhoz („Szivárvány havasán”) is állít Volga-Káma vidéki példákat. Kutatásának összefoglalásában ezt olvashatjuk: *„Már ma is valószínűnek látszik, hogy zenéneknek a mári és csuvas anyaggal egyező formái annak az ó-bolgár [tehát török – S.J.] hatásnak az emléke, melynek nyelvünk mintegy kétszáz szót köszön.”* (Ami nem is kevés, összevetve a finnugor és az uráli korra összesen 703 biztos és 355 bizonytalan etimológiával.)

Ugyanezt mondja Vargyas Lajos is: *„Ötfokú dalaink különféle típusai mind kapcsolatba hozhatók a Volga-vidék vagy távolabbi, török-mongol területek zenei stílusaival.”*

Az idézetek szaporítása helyett leszögezhetjük, hogy népzeneinket a szomszéd népzeneik közül kiemelő ötfokú dallamainkat népzene tudósaink szinte teljes egyöntetűséggel török-mongol eredetűnek tartották.

Néhány szót kell még szólnunk a *do-re-mi* hangokon recitáló pentaton siratóról és hozzá tartozó pszalmódizáló dallamokról („Szivárvány havasán”). Ezt Kodály olyan „nemzetek fölötti” stílusnak tartotta, melynek része a magyar hagyomány is. Dobszay László szerint: *„...az a vélemény, hogy a magyar hagyományokban a stílus mégis finnugor örökségként van jelen, csak akkor igazolódik, ha más találkozások lehetősége kizárható – s ez egyelőre nem valószínű.”* Amúgy e zenei stílus csak Erdélyben és a vele közvetlenül határos részekben mutatható ki (Moldva, Bukovina, Mezőség), és könnyen lehet, hogy a székelyek sajátja. Ez végképp az esetleges finnugor eredet ellen szól, hiszen miért éppen a leginkább törökös identitású magyar népcsoport őrzött volna meg egy finnugor zenei réteget? Inkább a törökös eredet lenne indokolható, és valóban a dallamok anatóliai párhuzamait Bartók megtalálta 1936-ban, s egy jóval bővebb anyagot magam az 1987-től tartó törökországi gyűjtéseim során.

Nem közismert ugyanis, hogy 1936-ban Bartók Törökországban gyűjtött. Könyve a mai napig nem jelent meg magyarul, de az angol nyelvű kiadásokat sem idézi szinte egyetlen magyar népzenei munka sem. Bartók leírja, hogy a gyűjtött török dallamok 43 százalékában megjelennek magyar pentaton szerkezet nyomai, és ezen belül a *„nyolcszótagosak megegyeznek [! – S.J.] a régi stílusú magyar nyolcszótagos anyaggal, a tizenegyszótagosak pedig szoros kapcsolatban vannak vele”*. Ahogy fogalmaz: *„Mindez a magyar és török anyag közös nyugat-közép-ázsiai eredetére utal.”*

Végül meg kell említeni a *re-do-la-szo* hangokon mozgó kisambitusú pentaton stílust, melyet Paksa Katalin ótöröknek tart.

Hol lehet hát a finnugor zenei örökség?

Bartók úgy vélte, hogy a magyar népzene finnugor rétegét a nem pentaton hangsorú magyar népdalok között lehetne keresni.

A finnugor népzene egyszerű, rövid motívumokból felépülő jellegét ismerve azt gondolhatnánk, hogy pl. a gyermekjátékok, villózás stb. elemi dallamai között találunk magyar-ugor kapcsolatokat. Kodály azonban erről a zenei rétegről így ír: *„Az ütempárosok, vagy általában rövid motívumok vég nélküli ismétlése ott van, mint jellemző forma minden primitív nép zenéjében, sőt fejlettebb népek ősi hagyományaiiban is.”* És valóban, a magyar ütempáros zene legjellemzőbb néhány alpmotívumát megtaláljuk többek között a német vagy anatóliai gyermekdalok között is. Ugyanakkor éppen ezek a motívumok csak elvétve fordulnak elő finnugor népek zenéiben; ami van, az elvész az ottani egyszerű formák tömegében. Jellemző, hogy még Szomjas-Schiffert, a finnugor zenei rokonság egyik fő hirdetője sem talált rokon magyar-ugor gyermekdalokat. A regölés felcsapó végű motívumát sokan kutatták, és összevetették többek között a bizánci liturgia egyik intonációs formulájával, illetve délkelet-európai, valamint ázsiai szokásdallamokkal is. Itt sem bizonyosodott be tehát a finnugor származás.

Természetesen nyitva áll a kutatás a kisebb ambitusú, egy- vagy kétsoros dallamok keleti párhuzamainak keresésére, azonban itt mindig szembesülünk azzal a nehézséggel, hogy ilyen jellegű, egy-

máshoz még dallammenetükben is többé-kevésbé hasonló dallamok sok nép zenéjében élnek. Erre egy példát ismét Szomjas-Schiffertől vehetünk, aki abból kiindulva, hogy némely magyar összetett mondat dallama emelkedő-ereszkedő (például: „Elmentem az Operába, hogy megnézzem a Bánk Bánt.”), hasonló lejtesű dallamokat keresett és talált különböző finnugor népek, valamint a magyarok népzenejében. Könyvének összefoglalójában azonban ő is megállapítja, hogy ilyen dallamok a világ sok pontján megtalálhatók.

Ugyanakkor a sirató rokonság kutatása valóban nagyon fontos. Nagy eredmény lenne, ha itt magyar siratók kétségkívüli obi-ugor kapcsolataira bukkannánk, hiszen a sirató talán a legkevésbé változékony műfaj, itt van a legnagyobb esélye, hogy nagy ősiségbe pillanthassunk vissza.

Sajnos obi-ugor népektől nincsenek sirató felvételeink, sőt a területen kutatók szerint ott nem is énekelnek siratót. Ezért pl. Szabolcsi Bence 1933-ban osztják medveéneket és hősdalt állít szembe magyar sirató-részletekkel. Következtetése: „*Oly közös dallam-székemárról van szó, melyet alighanem joggal tekinthetünk osztják hősmelódiai és magyar siratódallamok azonos ősi gyökerének.*”. C. Nagy Béla votják, finn és lapp párhuzamokat is hoz Szabolcsi osztják példáihoz.

Vargyas Lajos szerint „*nyilvánvaló, hogy [...] az ó-európai dallamstílushoz tartozik a magyar sirató is, azzal a különbséggel, hogy nem kötött motívumokat ismétel, hanem állandóan újra rögtönzött sorokat tesz egymás után, és a kadenciák sorrendje is állandóan változik.*”. Ilyenfajta rögtönzött dallamokat Vargyas a magyar sirátón kívül összefüggő stílusként csak a vogulok és osztjákok között talál, és feltételezi, hogy a magyarok tanították meg e dallamokat az obi-ugoroknak. Jegyezzük meg azonban, hogy ha így lett volna,

Bartók Béla 1936-os törökországi gyűjtése közben

akkor sem egy finnugor rétegről lenne szó, hanem egy sajátos magyar zenei alakulatról.

Kodály a sirató ismertetésénél csak lábjegyzetben utal Szabolcsi és Vargyas fenti véleményére, anélkül azonban, hogy ezeket „jóvá hagyta” volna.

Úgy tűnt tehát, hogy akárcsak a pentaton rétegeknél, a sirató esetében itt is egyetértés van a kutatók között – ahogy amazt a török-mongol örökséghez sorolták, ezt ugor eredetűnek tartották.

Azonban Szomjas-Schiffert, aki a siratót nem is ugor, hanem egyenesen finnugor rétegnek tartja, máshol leírja, hogy ez a forma előkerült román, szicíliai, szerb, dán népeknél is, és ezek a dallamok egy egykori közös őseurópai dallamstílus visszavonulási területei lehetnek, mely az ugor egység idejében virágzott.

Dobszay László pedig, a legátfogóbb könyvet írta a magyar siratóról, elveti Vargyas példáinak javarészét. Vizsgálatainak eredményét így foglalja össze: „*A bolgár és gregorián analógiák kizárják, hogy a magyar siratót kizárólagosan ugor dallamhagyományak tekintsük. [...] Európa déli övezetére kellene a zenei nyelvet lokalizálnunk, egy keleten kissé felkanyarodó, lényegében mediterrán sávban elhelyezkedő dallamkultúra szétfejlődött utódainak kellene tekintenünk az elemzett stílusokat.*”

Ezt kiegészítendő, tudnunk kell, hogy Robert Lach első világháborús fogolytáborokban végzett fontos gyűjtése alapján Kaukázus környéki népcsoportoknál, török népeknél, szlávoknál is előbukkannak siratós dallamok. Saját kutatásaim alapján pedig a magyar siratókhoz igen közel áll a legelterjedtebb anatóliai sirató forma, és ilyen a kirgiz siratók egyik fontos formája is. Ez utóbbi esetekben a zenei hasonlóság mellett műfaji azonosság is fennáll.

Foglaljuk össze rövid körképünket!

Egyetértés van abban, hogy a magyar népzene régi rétegei közül a népzeneinket alapvetően meghatározó pentaton ereszkedő dallamok északi-török, illetve mongol eredetűek. A sirátónál, gyermekjátékoknál, regöséneknél és a pszalmodizáló daloknál felmerült a finnugor rokonság gondolata, de ezeket az egyszerű zenei formákat az újabb kutatás sokkal inkább egy nagy terület közös dallamkincsének véli, illetve újabbban a dél-török kapcsolatok is erősen felvetődnek.

Mindenesetre máig őrzi érvényességét Szabolcsi Bence megállapítása: „*A magyarság ma legszélse, idehajlott ága a nagy ázsiai zene-kultúra évezredes fájának, mely Kínától Közép-Ázsián át a Fekete-tengerig lakó különböző népek lelkében gyökeredzik.*”

dr. Sipos János

(tudományos főmunkatárs, MTA Zenetudományi Intézet)

FONTOSABB FELHASZNÁLT FORRÁSOK

Bartók Béla (1976), *Turkish Folk Music from Asia Minor* (ed. B. Suchoff), Princeton.

Bartók Béla (1924), *A magyar népdal*, Budapest.

C. Nagy Béla (1959), *Adatok a magyar népdal kialakulásához, In Zenetudományi Tanulmányok VII.: 605-688.*, Budapest.

Dobszay László – Szendrei Janka (1988), *A Magyar Népdaltípusok Katalógusa I-II.*, Budapest.

Dobszay László (1983), *A siratóstílus dallamköre zenetörténetünkben és népzeneinkben*, Budapest.

Kodály Zoltán (1937-1976), *A Magyar Népzene*, Budapest. 1937 (1. kiadás), a hivatkozások az 1976-os 7. kiadás szerint (átnézte és bővítette Vargyas Lajos).

Lach, Robert (1928), *Gesänge russischer Kriegsgefangener. III. Kaukasusvölker*, Wien – Leipzig.

Lach, Robert (1952), *Volksesänge von Völkern Russlands. II. Turk-tatarische Völker*, Wien.

Sipos János (2001), *Egy most felfedezett belső-mongóliai kvintváltó stílus és magyar vonatkozásai. Ethnographia*, 2001/1-2. 1-78: 58, 77.

Sipos János (2002), *Bartók nyomában Anatóliában*, Budapest.

Szomjas-Schiffert György (1976), *A finnugor zene vitája I-II.*, Bp.

Vargyas Lajos (2002), *A magyarság népzeneje*, Budapest.

Vikár László (1993), *A Volga-Kámai finnugorok és törökök dallamai*, Budapest.

Biztos alapokon

Beszélgetés Lelkes Andrással, a tízéves FolkEurópa egyik tulajdonosával

Talán maguk sem számítottak ekkora sikerre, amikor Lelkes András és tulajdonostársa, Liber Endre – a Tükrös zenekar két zenésze – megalapították a FolkEurópa Kiadót. Az évek során fantasztikus művészeket tudtak maguk mellé állítani, és ők is részt vettek a Hangvető Zenei Terjesztő Társulás létrehozásában. Lelkes András elmondta, hogy továbbra is elkötelezték a kiadó zenei palettája mellett, s most egy Tükrös Klub működtetésén fáradoznak.

– Szerinted mennyiben változott a lemezpiac a FolkEurópa alapítása óta eltelt tíz esztendő alatt azon műfajok terén, amelyek iránt kiadóként elköteleztétek magatokat?

– Kialakult egy óriási szakadék az eladott albumok tekintetében: minden esztendőben akad úgy tíz-húsz lemez, ami nagyon jól „muzsikál”. Évente eladunk belőlük 500-800 példányt. A következő csoport az átlagosan 300 példányos. A kettő közötti olló az elmúlt három évben alakult ki. Régebben volt átmenet a két csoport között, ma már nincs. Ennek oka az is lehetne, hogy a kiadók kevesebb jó zenét jelentenek meg, mint korábban, de mi úgy látjuk, inkább az játssza a fő szerepet, hogy az embereknek kevesebb pénzük van. Ezért nagyon meggondolják, hogy mire költsenek. Aki korábban három lemezt is megvett, ma már csak egyet vásárol. Ugyanakkor nagyon sok a zenekar, s mindegyik CD-t szeretne készíteni. Utánpótlásból tehát nincs hiány. Nem tudjuk, mit hoz a jövő.

– Nekem úgy tűnik, hogy az általatok felvállalt műfajok tekintetében eleinte aránytalanság jellemezte a kiadót...

– Igen, mert amikor elkezdtük, volt egy képünk, hogy miket szeretnénk, de csak évek alatt tudtuk kialakítani a teljes palettát. E folyamatban eltolódtak az arányok, de nem azért, mert a zene vagy a világ megváltozott, hanem azért, mert időt vett igénybe, amire megtaláltuk azokat a személyeket – zenészeket, kutatókat –, akikkel együtt tudtunk dolgozni. Kezdetben több táncmuzsika jelentett meg, de ennek történeti okai voltak a FolkEurópa életében.

A következő években megint nagyon sok archív anyagot fogunk kiadni. Újra indítjuk Halmos István, az MTA Zenetudományi Intézet volt munkatársának anyagait, mert szeretnénk a Magyarország területén felvett gyűjtésekből is megjelentetni. Szatmár, Szabolcs, Bereg, Abaúj – hogy csak néhány tájegységet említek azok közül, amelyek zenéjét Pista bácsi jóvoltából közreadhatjuk.

A Zenetudományi Intézettel közösen a Magyar Népzenei Antológiát is új formában tervezzük kiadni. Ennek régebben megjelent jó néhány eleme, de az intézet munkatársai átdolgozták, kibővítették. DVD-ROM-ot tervezzük, a vállalkozás nagyságrendjét jól illusztrálja, hogy

1200 dallamot teszünk közzé, valamint fotókat, tanulmányokat, lejegyzéseket, Richter Pál szerkesztésében. Lesz hozzá egy CD is, amin a hangzóanyag külön is hozzáférhető, várhatóan mp3-ban.

Az archív anyagok mellett természetesen igyekszünk a többi irányvonalat is tartani, és új művekre, produkciókra ösztönözni. Eredeti szándékaink szerint súlyt helyezünk a „gyökerek”, tehát olyan eredeti felvételek megjelentetésére, amiről azt gondoljuk, hogy nem csak nekünk, hanem zenészeknek, táncgyűjtéseknek, s a közönségnek is értékes.

A táncmuzsika zenekarok is számíthatnak ránk, hamarosan megjelenik Pál István „Szalonna” második lemeze, s a Buda Folk együttes debütáló albuma. Tervezzük a „Magyar világzene” sorozat két újabb kiadvánnyal bővülő folytatását is, valamint szeretnénk ismét gondot fordítani a gyerekeknek szóló anyagokra.

Azon zenészekről sem felejtkezünk el, akik a népzeneből táplálkoznak, csak a mai

A FolkEurópa „istállója”

Olyan előadókkal dolgoznak-dolgoztak együtt, mint Herczku Ági, Bognár Szilvia, Korpás Éva énekesek, Lukács Miklós cimbalomművész, a Szigony zenekar és Zerkula János gyimesi primás, a Méta zenekar, valamint a Prímástalálkozó kitűnő művészei, köztük Dresch Mihály, Pál István „Szalonna” és Vizeli Balázs. Az elmúlt tíz év alatt megjelent több mint ötven lemezből öt kapta meg a Magyar Hangfolyóirat Szövetségének legnagyobb elismerését, a Fonogram Magyar Zenei Díjat (Szalóki Ági Gingalló, Hallgató és Cipity Lőrinc lemezei, valamint a Napra és a Tükrös egy-egy albuma). A vásárlóközönség jó néhány albumot emelt az arany-, illetve platina-lemez szintjére. Például Szalóki Ági nemcsak a népzene és a jazz, hanem a gyerekprodukciók terén is hatalmas presztízt vívott ki magának. Ugyanakkor több művésznél külföldön is számos elismerést kapott, amit a legnagyobb szakmai magazinok játszási listái és méltató írásai mutatnak meg, mint például az itthon kevésbé elismert Tükrös, Lakatos Róbert, Makámot, valamint a külföldön is nagy népszerűségnek örvendő Balogh Kálmánt és a Gipsy Cimbalom Band-et. Both Miklós itthon és külföldön egyaránt több díjban részesült (Napra: „Jaj a világ” és a Rendhagyó Prímástalálkozó lemezek).

kor nyelvén szólaltatják meg. Gondolok itt Szalóki Ágira, Both Miklósrá, Mohácsy Albertre, Lakatos Robira vagy akár Lukács Miklósrá. Ugyanis nagyon fontosnak tartjuk produkcióikat, hiszen a folklórnak pontosan az a sajátossága, hogy együtt él és változik a befogadó közegével.

A világzene-sorozatot is azért indítottuk útjára három albummal, hogy egyrészt bemutatassuk az elmúlt negyven év magyar világzenéjének azokat a darabjait, amik miniket is inspirálnak, másrészt úgy gondoljuk, hogy ez egy olyan célú válogatás, ami irányt mutathat a mai zenekaroknak az útkeresésében.

– A FolkEurópa alapítása után miként tudtátok megtenni az első lépéseket?

– Szerencsénk volt, mert nagyon sok zenészt ismertünk, és jó néhányan megkerestek bennünket rögtön az induláskor, s igyekeztünk ezt a bizalmat megszolgálni. De már az elejétől kezdve azt a célt tűztük ki magunk elé, hogy a kiadót úgy működtetjük, hogy a zenészek szempontjait maximálisan figyelembe vegyük. Mert mi is muzsikusok vagyunk, s a saját bőrünkön tapasztaljuk a problémákat.

– 2003-ban a Hangvető megalakításában is részt vettetek. Úgy tudom, hogy ezt a nevet te találtad ki...

– Így igaz. Weöres Sándort olvastam, s ő adta az ihletet. Liber Bandival, Kiss Ferivel, az Etnofon Records tulajdonosával, és Horváth Lacival, az X-Produkciónak vezetőjével hónapokig beszélgettünk róla, s aztán belevágtunk. Nem bántuk meg, mert a Hangvető rendkívül fontossá vált, hiszen a lemezekkel történő kereskedés azóta biztos alapokon nyugszik. A kiadók és a zenekarok megbíznak benne. Jelenleg legalább ötven kiadó és zenekar lemezeit terjesztjük.

– S a Tükrös zenekar mostanában milyen álmokat dédelget?

– Régi vágyunk teljesült most, a Kobuci téli szálláshelyén, a Ménesi úton október óta minden harmadik pénteken várjuk a közönségünket, klubunkba. Egy új műsort készítünk elő, egy tágan vett alföldi műsort fotókkal, új zenékkal, s e kísérleteknek is kitűnő helyszíne a klub, ahol lehet kicsit együtt muzsikálni, beszélgetni, borozgatni, táncolni, énekelni – szóval mindent, amitől egy klub jól működik.

K. Tóth László

CD-ajánló a FolkEurópa Kiadótól

MAGYAR VILÁGZENE – Népzénétől a világzenéig 1-3.

Három CD-n összegyűjtöttük az utóbbi negyven év megkerülhetetlen etno-, világ- és népzeneit. Olyan darabokat, amelyekből sugárzik az alkotás öröme, a kísérletezés szabadsága. A művészeket akkoriban semmi sem kényszerítette szabályokba a zenének ebben az ágában. A felvételek máig ható frissessége reményeink szerint azokat is megérinti majd, akik ezekről a zenei műhelyekről mind-ezidáig semmit sem hallottak. Muzsikástól a Barbaróig, Lajkó Félix-től a Csík zenekarig, népzénétől a világzenéig.

SZALÓKI ÁGI – BORLAI GERGŐ: KISHÚG

A Kishúg virtuálisan – hangfájlokat cserélve – született. Gergő egy mátrai kis faluból küldte a zenei alapokat, amelyekre Ági Budapestről, New Yorkból, Bangkokból és Kolozsvárról szöveggel és dallammal válaszolt. Az egymástól igencsak távol álló zenei világok egységes rendszerre olvadtak össze, megtartva mindkettejük egyéniségét és zenei ízlését. A lemezen Szalóki Ági hangja és művészi lelkülete által a hagyományos népzeneből modern dal válik, a komponált dallamok pedig egy újfajta, városi folklórt képviselnek. A zenekar tagjai: Szalóki Ági - ének, Borlai Gergő - dobok, Csókás Zsolt - gitár, Kovács Zoltán - bőgő. A lemezen közreműködik: Lukács Peta - gitár, Sipeki Zoltán - gitár, Orbán György - bőgő.

TŰZ LÁNGJA ZENEKAR – TOVAFELÉ

A kiadvány különleges utazásra invitálja a Hallgatót a moldvai zene világába. A Tűz Lángja zenekar albumán ugyanis az autentikus felállásban megszólaltatott dallamok mellett felcsendülnek olyan hangok, melyek továbbgondolva (innen az album címe is: Tovafelé), feldolgozva mutatják be a páratlanul gazdag moldvai zenei hagyományt.

A Tűz Lángját 2003-ban alapította két fiatal tordasi zenész, Salamon Soma és Kiss Krisztián. Azóta a zenekar a moldvai dallamok elsajátítását követően sokfelé megfordult a világban. A banda előbb táncbázi zenekarként vált népszerűvé, innen már csak egy lépés volt a tanult zenei alapokra új gondolatokat helyezni, addig ismeretlen megoldásokat csempészni a moldvai zenébe. A zenészek a műfaj legnevezebb „adatközlő” mestereitől megismert zenei tudást igényesen emelik be egy újfajta, saját dimenzióba. Zenéjüket változó stílusjegyek jellemzik, s ehhez az autentikus zenét használják alapként. A lemez ráadásul a moldvai csángó zene mellett rövid időre a román muzsika világába is elkalauzolja a hallgatót. Az albumot a világzenei dallamok kedvelőin kívül az autentikus népzene híveinek is ajánljuk, hiszen a CD-n az egyik legvirtuózabb csángó furulyás, Hodorog András játéka is hallható.

Közreműködők:

Korzenszky Klára - ének

Csernók Klára - hegedű

Salamon Soma - furulyák, kaval, tangóharmonika

Kiss Krisztián - koboz, kaval

Zimber Ferenc - cimbalom

Porteleki Áron - dobok

Darabos Péter - gitár, koboz

Szabó Csobán Gergő - bőgő, gitár

Vendég: Hodorog András - furulyák, kaval

DISTRIBUTED BY / FORGALMAZZA:
HANGVETŐ ZENEI TERJESZTŐ TÁRSULÁS
(36.20) 222-6378 • hangveto@hangveto.hu

A közösségi tudás és kulturális gyakorlat megőrzéséért

Jelentős esemény, mondhatnánk mérföldkő volt a hazai örökségvédelem történetében 2010. szeptember 17-e, amikor első alkalommal hivatalosan kihirdették A szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékére addig felvett elemeket. A Kulturális Örökség Napjainak megnyitóján Dr. Réthelyi Miklós, kultúráért felelős miniszter az érintett közösségek képviselőinek ünnepélyes keretek között átadta a kihirdetést szentesítő dokumentumot. Az alábbiakban bemutatjuk azt a folyamatot, melynek e jelentős, az érintett közösségeket elismerő ünnepi alkalom fontos állomása volt.

AZ UNESCO EGYZEMÉNY

Az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (a továbbiakban UNESCO) megalakulása óta számos egyezményt hozott létre a világ kulturális javainak megmentése és megőrzése érdekében. Ezek a nemzetközi jogi dokumentumok egységes szemléletű irányelveket és cselekvési stratégiákat nyújtanak. Az egyezmények végrehajtása során létrehozott kormányközi bizottságok, működési irányelvek és a reprezentációt segítő listák és regiszterek pedig a kulturális örökség megőrzésének fontosságára igyekeznek irányítani a figyelmet, és segíteni hivatottak a megfelelő nemzetközi és nemzeti szintű feladatok megvalósítását.

Ezek közül az 1972-es, közismert nevén **Világörökség Egyezmény** (Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről)¹ közvetlen előzménye a szellemi kulturális örökség iránt felmerülő érdeklődésnek. A végeredményben az épített és a természeti környezet védelmét megfogalmazó egyezményt Magyarország 1985-ben ratifikálta. Mindeztől nyolc magyar helyszín került fel a Világörökség Listára, s jelenleg is több szerepel előkészületként a várományosi listán (ezekről részletesen a www.vilagorokseg.hu oldalon olvashat az érdeklődő).

E nemzetközi dokumentum elfogadása után már egy évvel – egy következő UNESCO ülés kereteiben – felmerült az a gondolat, hogy a világörökség egyezmény gyakorlatilag figyelmen kívül hagyja a nem tárgyasul, azaz szóban, tudásban, képességekben, szokásokban létező, és az élő közösségekhez kapcsolható kulturális gyakorlatokat, pontosabban csak az objektum vagy a kultúrtáj kialakítása, birtokbavétele során felhasznált mögöttes tudást és gyakorlatot tekinti az örökség részének, azt a gyakorlatot és tudást, amely létrehozza és fenntartja azt.

E hiányérzet továbbgondolása és az örökség fogalmának kiterjesztése eredményeként, hosszas előkészítés során, ajánlásokat és cselekvési terveket megfogalmazó számos tárgyalást és konferenciát követően 2003-ban az UNESCO közgyűlése elfogadta a **Szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezményt**.² 2010 őszéig 132 állam nyújtotta be csatlakozási szándékát, s került ezáltal az egyezményben részes államok sorába. A párizsi UNESCO központban megalakult a szellemi kulturális örökség titkársága, amely önálló honlapot is működtet (<http://www.unesco.org/culture/ich>).

1 *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. Magyarországon az egyezményt az 1985. évi 21. törvényerejű rendelet hirdette ki, majd a „6/1999. (III. 31.) NKÖM rendelet a Világörökség Magyar Nemzeti Bizottságáról” szabályozta a bizottság, mint a kulturális örökségért felelős miniszter tanácsadó testületének működését.

2 *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*

A Matyó Néptáncgyűttes műsora a Kulturális Örökség Napjain (fotó: Csapó Krisztián)

MI TARTOZIK A SZELLEMI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG KÖRÉBE?

Míg a kulturális világörökség esetében végső soron mindig világörökségi *helyszínről* van szó, addig a szellemi kulturális örökség csak másodsorban foglalja magába a tapintható, helyszíni elemeket: alapvetően gyakorlat, tudás és tevékenység. Az egyezmény célja az *élő közösségi gyakorlatok* megőrzése, a globalizálódó-modernizálódó világban fennmaradó közösségek identitásának megerősítése, ezáltal a kulturális sokszínűség kölcsönös elismerése, valamint a nem tárgyasul és gyakran kihalással fenyegetett kifejezési formák jelentőségének tudatosítása, az ilyen örökség-elemek védelme.

A szellemi kulturális örökség (angolul **intangible cultural heritage**, franciául **patrimoine culturel immatériel**) fogalma az **intangible/immatériel** szóval fejezi ki megfoghatatlan voltát, nem tárgyasul jellegét. A szellemi kulturális örökség hagyományos és élő egyszerre, folyamatosan újraalkotott és szóban továbbadott. A szellemi kulturális tevékenység soha nem statikus, hanem olyan tudás, mely generációról generációra való vándorlás során alakul ki és létezik tovább. A szellemi kulturális örökség a közösségekben él, annak tagjai az örökség gyakorlói és hordozói, egyben ők a megőrzés letéteményesei is. Ebben az esetben tehát nem helyszínekről, rögzült vagy élettelen tárgyi emlékekről, hanem a mindennapokban élő közösségi megnyilvánulásokról van szó.

A szellemi kulturális örökség lehet **szokás, ábrázolás, kifejezési forma, tudás, készség** – valamint az ezekkel összefüggő eszköz, készítmény és kulturális színhely –, amelyet a közösségek kulturális örökségük részeként elismernek. Ez a **nemzedékről nemzedékre hagyományozódó** szellemi kulturális örökség, amelyet a közösségek **állandóan újratelepednek**, közös identitást és folytonosság érzést nyújt számukra. A szellemi kulturális örökség többek között az alábbi területeken nyilvánul meg: *a)* szóbeli hagyományok és kifejezési formák – beleértve a nyelvet, mint az örökség hordozóját, *b)* előadóművészetek, *c)* társadalmi szokások, rítusok és ünnepi események, *d)* a természetre és a világegyetemre vonatkozó ismeretek és gyakorlatok, *e)* hagyományos kézművesség.

Az UNESCO az egyezmény létrehozásával ösztönözni kívánja a szellemi kulturális örökség **megőrzését**, az érintett közösségek szellemi örökségének elismerését, az örökség jelentőségének **tudatosítását** helyi, nemzeti és nemzetközi szinten. Továbbá célja a közösségek figyelmének felhívása saját kulturális értékeik és szellemi örökségük jelentőségére, a helyi szellemi erőforrások, kapacitások megtartó erejére, **identitáserősítő hatására**, a megmaradásban, a jövőben betöltött szerepére. Ugyanakkor a nemzeti és nemzetközi szintű közvéleménnyel, továbbá a különböző felelős szervekkel is igyekszik elismertetni a helyi örökség jelentőségét és a megőrzés szükségességét. Erre különböző **megőrzési stratégiákat** ajánl, vagy ír elő az egyezményben részes államok számára: az ilyen örökség azonosítása, számbavétele, nyilvántartása, dokumentálása, vagy az ezzel kapcsolatos jogalkotás, az általános tervezési politikába történő beépítés, az örökséggel kapcsolatos támogatási rendszer kialakítása, továbbá a kutatás, az archiválás, a hozzáférés biztosítása, az örökségi szakemberképzés, és az oktatás, ismeretterjesztés minden formájának alkalmazása, a szellemi örökség oktatási rendszerekbe történő széleskörű beépítése.

Kalocsai pingálás a Kulturális Örökség Napjain (fotó: Csapó Krisztián)

AZ EGYEZMÉNY NEMZETKÖZI VONATKOZÁSAI

Az egyezmény meghatározza azt is, milyen lépéseket tesz a világszervezet a szellemi kulturális örökség védelme érdekében nemzetközi szinten. Három nyilvántartást indított útjára 2009-ben, amelyre az egyezményhez csatlakozott részes államok küldhetnek felterjesztéseket.

A láthatóvá tétel és a szellemi örökség jelentőségének tudatosításáért a kormányközi bizottság létrehozta „Az emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listáját”. A 2009. szeptember végén tartott negyedik ülésén 76 elemet vett föl a jegyzékre, mint például a perzsa újév ünnepét, a Japánban élő ainu táncot, a romániai doina énekhagyományt, az indonéz batikolást. Ebben a sorban kapott helyet Magyarország felterjesztése, a télvégi maszkos szokás, a mohácsi busójárás is.

A bizottság létrehozta „A sürgős védelmet igénylő szellemi kulturális örökség listáját”, amelyre a valamilyen okból veszélyeztetett, például végleges eltűnéssel fenyegetett örökségelemek kerülhetnek fel, amelyek indokolt esetben anyagi támogatást is kaphatnak az erre létrehozott alapból. A negyedik kormányközi bizottsági ülésen tizenkét elemet vettek fel a sürgős védelmet igénylő elemek listájára (például a mongol hőseposz éneklést vagy a mali csoportos halászati szertartást).

A bizottság létrehozta „A szellemi kulturális örökség védelmét célzó programok, projektek és tevékenységek” nyilvántartását. Ezek a programok az egyezmény elveinek és céljainak példaszzerű megvalósításai. 2009-ben három ilyen gyakorlatot regisztráltak (többek között a spanyolországi iskolamúzeum pedagógiai programját). A következő felterjesztési határidőre, 2010. március 1-jéig Magyarország e nyilvántartásra felterjesztette „A táncjázmódszer mint a szellemi kulturális örökség megőrzésének magyar modellje” című jelölését. E listák létrehozása mellett az UNESCO a Szellemi Kulturális Örökség Alap segítségével anyagilag is támogatja a legvesélyeztetettebb gyakorlatokat, továbbá a legjobb megőrzési eljárásokat, és ezek terjesztését.

Az UNESCO a kormányközi bizottság évenkénti összehívásával, a végrehajtást szabályozó működési irányelvek megfogalmazásával, valamint konferenciák és workshopok szervezésével és aktív támogatásával segíti a szellemi kulturális örökség fogalmának és a megvalósítás különböző gyakorlatainak nemzetközi összehangolását, a tapasztalatok kölcsönös megismerését.

AZ EGYEZMÉNY VÉGREHAJTÁSÁNAK HAZAI FOLYAMATA

Magyarország két évi közigazgatási és szakmai előkészítés után 2006-ban a XXXVIII. kihirdető törvény megalkotásával lehetővé tette a dokumentum ratifikálását, melynek eredményeképpen hazánk harminckilencedikként csatlakozott az egyezményhez. Magyarországot a részes államok első közgyűlésén, 2006-ban négy évre beválasztották a kormányközi bizottságba. A kihirdető törvény értelmében annak megvalósításáért a kulturális örökség minisztere teszi meg a megfelelő intézkedéseket, azaz az egyezmény végrehajtása a kulturális tárca hatáskörébe tartozik.

Az egyezmény végrehajtását irányító akkori Oktatási és Kulturális Minisztérium (ma Nemzeti Erőforrás Minisztérium) megbízásából 2009 áprilisától a **Szabadtéri Néprajzi Múzeum** koordinálja az egyezmény állami végrehajtásához kapcsolódó szakmai feladatokat, melynek céljából a múzeum szervezeti egységeként létrejött a **Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóság**. Munkatársai: dr. Csonka-Takács Eszter néprajzkutató, Havay Viktória néprajz-német szakon és Filkó Veronika történelem-néprajz szakon végzett fiatal néprajzosok. Az igazgatóság munkáját állandó szakmai tanácsadó testület segíti. Emellett széleskörű szakértői hálózat működik együtt az egyes szakmai feladatok megvalósítása kapcsán (felterjesztések szakértői értékelése, szakmai tanácskozással előkészítése, moderálása, elvi-módszertani kérdések kidolgozása).

Az igazgatóság feladata a szellemi örökség UNESCO-egyezményének hazai szakmai megvalósítása és az ezzel kapcsolatos feladatok koordinálása. Olyan operatív szakmai szervezetként működik, amely összehangolja a szellemi kulturális örökséghez és elsősorban annak hatékony megőrzéséhez kapcsolódó tevékenységeket és programokat, továbbá összefogja az ezek megvalósításában résztvevő intézményeket és szervezeteket, illetve ösztönzi, elősegíti és koordinálja a szellemi kulturális örökség megőrzésével és védelmével kapcsolatos további, megvalósításra váró teendőket. Biztosítja a szellemi kulturális örökség promócióját a folyamatos és

*A magyar solymászat – az új solymászgeneráció
(fotó: Csonka-Takács Eszter)*

széles körű tájékoztatás révén, valamint nyilvánossá teszi az egyezményből következő hazai feladatokat és a megvalósulás folyamatának eredményeit, hivatalos dokumentumait.

Ennek szellemében feladatai közé tartozik a készülő nemzeti jegyzék gondozása, a szakmai hálózat kiépítése, a szellemi kulturális örökség honlap üzemeltetése, oktatási anyagok tervezése, ismertető készítése, konferenciák, továbbképzések szervezése és a szellemi örökségüket megőrizni kívánó közösségekkel való kapcsolattartás.

2008 szeptemberében megalakult a **Szellemi Kulturális Örökség Magyar Nemzeti Bizottsága**. A nemzeti bizottság a kultúráért felelős miniszter tanácsadó testületéként működik. 2008 és 2010 között négy ülése volt. Tagjait a szellemi kulturális örökségben érintett intézmények, szervezetek, minisztériumok vezetői delegálják. A 22 tagú bizottság feladata a szellemi kulturális örökség egyezmény hazai megvalósításával kapcsolatos lépések kidolgozása, javaslattétel a miniszter számára a nemzeti jegyzékre történő magyar örökségelemek felvételéről, az UNESCO reprezentatív listájára történő magyar felterjesztés kiválasztásáról, az egyezményt megvalósító programok és oktatási projektek kidolgozásáról, a határon átnyúló szellemi kulturális örökségi elemekkel kapcsolatos közös kultúr diplomáciai együttműködések kialakításáról.

A szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezmény célja szerint a védőintézkedések részeként a részes állam a területén található szellemi kulturális örökség elemeket azonosítja és nyilvántartja. Ennek megvalósítása érdekében a kultúráért felelős miniszter felhívása alapján a Magyarországon élő közösségek, csoportok vagy egyének a saját szellemi kulturális örökségüként elismert elemeket javasolhatnak felvenni a **szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékére**. A jegyzék célja, hogy nyilvántartsa és széles körben hozzáférhetővé tegye mindazon szellemi értékeket, amelyeket a közösségek saját örökségüként tartanak számon és gyakorolnak napjainkban is. A nemzeti jegyzékre történő felvételre a közösségek az előírásoknak megfelelő jelölőnyomtatvány és dokumentáció (film, fotó, térkép) beküldésével tehetnek javaslatot. A jelölés összeállításába a helyi szakmai, civil és érintett csoportok lehető legszélesebb körét kell bevonni. A jelölést benyújtó közösségek/csoportok/egyének a teljes jelölési anyagot az előírásnak megfelelő formában elküldik Szellemi Kulturális Örök-

ség Igazgatóságára. Az igazgatóság a megfelelő feldolgozás és előkészítés (két független szakértői vélemény, összefoglaló és javaslat, sokszorosítás) után a jelöléseket eljuttatja a nemzeti bizottsághoz, amely javaslatot tesz a miniszternek, hogy mely jelöléseket vegye fel a nemzeti jegyzékre. A nemzeti jegyzékre kerülő szellemi kulturális örökség elemek listája és teljes felterjesztési anyaga hozzáférhető a www.szellemiotrokseg.hu honlapon.

A szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékének tagjai 2010 szeptemberéig:

- *Busójárás Mohácson – maszkos farsangvégi télüző szokás (UNESCO listán is) (2008)*
- *A Népművészet Mestere-díj kitüntetettjeinek tudása és tevékenysége (2008)*
- *A kunsági birkapörkölt karcagi hagyománya (2009)*
- *Élő hagyományok Kalocsa kulturális terében: hímzés, viselet, pingálás, tánc (2009)*
- *Mezőtúri fazekesség (2009)*
- *A magyar solymászat (2010)*
- *A halasi csipkevarrás élő hagyománya (2010)*
- *Matyó örökség – a hímzés, viselet, folklór továbbélése (2010)*

A nemzeti jegyzékre felvett elemek kihirdetésére ezentúl mindenkor a Kulturális Örökség Napjai megnyitóján kerül sor.

A nemzeti jegyzéken szereplő szellemi örökség elemek közül választják ki az(oka)t, amelye(ke)t Magyarország az UNESCO reprezentatív listájára évente egy alkalommal felterjeszthet.

MIT TEHET A KÖZÖSSÉG, AZ ALKOTÓ EGYÉN, A SZAKEMBER A HELYI ÖRÖKSÉG MEGŐRZÉSÉÉRT?

A helyi, közösségi kulturális örökség jelentőségének tudatosításáért, az örökségelemek számbavételéért, helyi nyilvántartások készítéséért, a közösségi tudás dokumentálásáért, archiválásáért, hozzáférhetővé tételéért, közösségen belüli továbbadásáért, helyi tervek elkészítéséért az érintett közösségek, az alkotó egyének, a szakmai szervezetek, civilek és a tudományos szféra, a közművelődés tagjai és nem utolsósorban a közösségek hivatalos vezetői együttműködve tehetnek hatékonyan, ki-ki a maga területén végezve feladatát.

Ezt a munkát igyekszik segíteni egy most kialakuló szakmai hálózat, amelynek tagja lehet minden felsorolt, helyben dolgozó és működő kulturális szakember, akiknek feladata lesz az egyes közösségekhez, földrajzi területekhez kapcsolódó örökségvédelemben való közvetlen részvétel:

- *a helyi örökség feltérképezésének, számbavételének, a megőrzési stratégiák kidolgozásának előmozdítása,*
- *a megőrzés megvalósításában való aktív szakmai részvétel,*
- *a nemzeti jegyzékre történő jelölések ösztönzése, szakmai irányítása,*
- *a szellemi kulturális örökség helyi szintű tudatosítása, elismertetése,*
- *az adott kulturális örökséget beépítő helyi oktatási programok elkészítésének ösztönzése, kidolgozása.*

A hálózat tagjait az igazgatóság továbbképzések, előadások, kiadványok segítségével tájékoztatja, látja el a legfrissebb információkkal. Számukra internetes fórum készül, ahol tapasztalatot cserélhetnek, feltehetik aktuális kérdéseiket. A szakmai hálózathoz önkéntesen lehet csatlakozni, s alapját már meglévő, országos hálózattal rendelkező közművelődési, hagyományörző, népművészeti, honismereti és más szervezetek tagjai jelentik majd.

dr. Csonka-Takács Eszter igazgató
Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóság
Szabadtéri Néprajzi Múzeum

A pásztorfurulya és tanítási lehetőségei

Adalékok az alapfokú művészetoktatáshoz – IV. rész

A PÁSZTORFURULYA HASZNÁLATÁNAK STÍLUSBELI JELLEGZETESSÉGEI

A pásztorfurulya nem gyári hangszer. Eredetileg különböző fajtákból készült, de a pásztorok – kreatív emberek lévén – felhasználtak hozzá bármilyen más, cső alakú anyagot. Ez lehetett üreges csont, fém vagy műanyag. Ennek megfelelően az így kialakított hangszer hangszíne elég széles skálán mozog. Mégis a régi és a ma használtos hangszerek is rendszerint gyümölcsfából vannak, ezért a következőkben ennek a típusnak a hangzását elemzem.

Mivel mind a két kézen ugyanaz a három-három ujj kerül a hangnyílásokra, értelemszerűen lényegtelen, hogy melyik kéz kerül alulra, melyik felülre. Ez általában a furulyásoknál nem okoz problémát. A kétféle fogásmód teljesen esetleges volt régen is, de a jobbkezes tartás – felül a bal, alul a jobb kéz – tapasztalataim szerint valamivel gyakoribb.

Ez a furulyatípus, mivel ellentétés oldalon vannak a hangképző lyukai, mint sípnyílása, lehetővé tesz egy úgynevezett befedési technikát, mely a szélhasító ablak alsó ajakkal történő befedését jelenti. A gyakorlatban ez csak az erdélyi típusú furulyákkal érhető el, mert az alföldi furulyákon az ablaktól a furulya felső végéig terjedő távolság ehhez túl nagy. A befedés mértéke változtatható. Ha fúvás közben lassan rácsúsztatjuk alsó ajkunkat a nyílásra, egyre erősödnek a felhangok, s végül a szaggatott hangzás elérése után teljesen elhallgat a furulya. Azzal ugyanis, hogy az alsó ajak némiképp útját állja a befújt levegőnek a szélhasító előtt, a megszólaltatott hang mellett többlet felhangokat gerjeszt, majd teljesen elfedi azt. Az ideális hangzás a lehető legtöbb felhangot tartalmazza, de nem éri el a túlzott befedéssel járó szaggatott hangot. Ezt a moldvai csángók a dinamika fokozására használják, ugyanis így az egyszerűen megfújt hangszer hangerejének háromszorosát is létrehozhatják. Náluk a tánc kíséretéhez szükséges hangerő eléréséhez ez elengedhetetlen. A furulyával tánc alá való zenélés máshol nem, vagy csak nyomokban maradt meg, de ott csak a hang színezésére használják. Gyimesben és az erdélyi furulyásoknál például a befedést kombinálják a furulya hosszirányú mozgásával, mely révén jellegzetes hullámzó hangot kapunk. Ezt tolovibrátónak nevezzük.

Nem elhanyagolható a dünnnyögés szerepe, ami a dallamjáték alatt egyfajta gutturális morgásként van jelen. Legintenzívebb

formában a moldvai csángóknál használatos, ahol a furulyás általában a furulya alaphangját dünnnyögi. A befedési technikával együtt használva az ottani tánczenében fontos szerepe van az erőteljesebb hangzás elérésében. Másutt, például Erdélyben, ahol már nem táncolnak furulyaszóra, a dünnnyögés finomabb. Alapvetően a furulya tonalitásához igazodik és többé-kevésbé követi a dallamvázatot, néha fejhangra is átvált. Ez a játékmód korábban valószínűleg az egész magyarlakta terület sajátja volt. Mára már csak az említett erdélyi és moldvai játékmódban található meg. A dunántúli hosszúfurulyánál is használatos volt ez a hangdúsító technika, de ott az alaphang mellett a tiszta kvint is megszólalt a dallam záró hangjainál.

A magyar nyelvterület nyugati részén ismert egy vibráló-technika, melyet a torok vagy a rekeszizom ütemes mozgásával érnek el. Ezt nyelvsípos hangszereken is használják.

Hasonló funkciója van a „lebegtetésnek”: a felső kézzel fogott hangokat a furulya alsóbb lyukainak enyhe fedésével lehet hullámzóan mélyíteni.

Az előbbi két módszer hasonló funkciót tölt be, mint Gyimesben és Erdélyben a tolovibráló. Tulajdonképpen mindegyikkel a kitarított hangokat tesszük plasztikusabbá. A félhangok megszólaltatásához szükséges fogások két fajtáját – a villafogást és a hangzólyuk félig való lefedését – a Kárpát-medencében mindenhol ismerik.

A PÁSZTORFURULYA FAJTÁI ÉS JÁTÉKSTÍLUSAI KÖZÖTTI ÖSSZEFÜGGÉS

A hatlyukú pásztorfurulya hangterjedelme legfeljebb két és fél oktáv. Ez függhet a hangszer minőségétől, alaphangjának magasságától is. Ezt a hangterjedelmet funkciótól függően más-más tájegységeken különbözőképpen használják ki. Már a harmadik oktáv hangjainak fúvásmódja is eltérhet egymástól. A magyarországi, illetve erdélyi furulyatípus ebből a szempontból alapvetően különbözik. Az eltérés okai a két típus akusztikai jellemzőiben keresendők.

A magyarországi furulya az alsóbb fekvésben felhangosabb játékmódot tesz lehetővé. Tapasztalataim szerint az ilyen fajta hangszerek felépítése, a párhuzamos furat, a rövid rézsű és a hosszú befúvónyílás, az alsó oktávban tesz lehetővé biztonságos játékot. Ez abban nyilvánul meg, hogy azokon a vidékeken, ahol ilyen szerkezetű furulyát használnak, jellemzően az I. és IV. fo-

kára zárják mind a lá-ré, mind a dó-szó végű dallamokat, de előfordul, hogy II. fokra kerül a moll jellegű dallamok kadenciája.

Az erdélyi típus a második oktáv és afeletti hangtartományban használható jól. Szerkezeti felépítésének jellemzői: a szűkülő (de nem szabályosan kónuszos) furat, a viszonylag hosszú rézsű és a rövid befúvónyílás, amely lehetővé teszi a tolovibráló alkalmazását, míg a magyarországi típusnál ez kivitelezhetetlen. A szűkülő furat miatt az első oktáv I. és II. foka közti különbség nagyobb, mint egy nagy szekund, ami a második oktávban kiegyenlítődik. Ez lehet az egyik oka, hogy az első oktávot jellemzően alig használják. A furat akusztikai tulajdonságai viszont lehetővé teszik a második és a harmadik oktávban való kényelmes játékot, így a furulya harmadik felhangját kihasználva kvintváltással könnyebb elérni a felső hangokat. Egy jó furulyán kijön a második oktáv h hangja és a harmadik oktáv c', d', e' és f' hangjai is, bár ezekből csak az előbbi hármat használják. A kvintátfúvás adta lehetőségekkel az ujjrendet nézve könnyebb is a 2. és 3. oktáv áthidalása. Az effajta furulyákon szélesebb skálán mozog a dallamok zárási lehetősége. A dúros dallamoknál jellemzően a IV. és I. fokot, mollos dallamok esetében pedig a II. és V. fokot használják, bár az utóbbit csak Gyimesben. Kézenfekvő lenne a VI. fokot használni moll dallamok esetében, de feltételezem, hogy ez a már említett oktáváthidalás könnyebbé miatt nem alakult ki. Ebben az esetben a moll dallamot VI. fokra zárnánk, nem lenne szükség arra a villafogásra, melylyel a b hangot képezzük, így a furulya tartása labilissá válna.

A díszítések alapvetően nem különböznek egymástól. Ennek okát abban látom, hogy ezek a hangszer alapfelépítéséből fakadó technikák. Feltételezésem szerint az erdélyi típusú furulyák felépítése és annak nagyobb fekvésbeli kihasználtsága azt bizonyítja, hogy egy „modernebb” konstrukcióval állunk szemben, így a magyarországi furulya mind felépítésben, mind játékmódban régiesebb.

KÖTÖTTSÉG ÉS SZABADSÁG A FURULYA-JÁTÉKBAN

Az autentikus furulyajáték, dallamanyagának előadásmódját tekintve, alapvetően három kategóriába sorolható: 1. a kötetlen metrumú, úgynevezett rubato és parlando; 2. a strófikus, szabályos metrumúak, melyek énekelt és táncolt dallamok egyaránt

lehetnek; 3. motívikus dallamok, melyek általában tánckíséretül szolgálnak. Mindhárom fajta alapja a melódiaváz, erre épülnek a díszítések, variációk.

Aki pásztorhangszereken való játék el-sajátításába kezd, hamar észreveszi, hogy a népzeneben kevés zenei forma ad teret az igazán szabad játékmódra. Ez nem véletlen. A dallamok mindig valamilyen célt szolgálnak, funkciójuk van. Ezenkívül több generáción keresztül változó hagyományt hordoznak és e hagyomány hordozóinak nem célja az individuum megmutatkozása.

Leírásomat a teljesen kötetlen dallamokkal kezdem. Ilyenek az instrumentális keservesek, valamint a gyors-lassú-gyors-lassú felépítésű dallampárok (például „Mikor a pásztor elvesztette a juhait”) lassú részei. A játékmód a hangszerjátékos lelki állapotát tükrözi, melyet nem szöveggel, hanem a hangszer adta lehetőségekkel fejez ki. Ehhez nem feltétlenül szükséges közönség, ez a legintimebb az összes fajta közül. A zenész szabadon használhatja hangszerét a tehetségéből fakadó rögtönzésekre díszítések, variációk formájában. Előfordul, hogy ezen dallamok motívumanyagát megtaláljuk táncdallamok fordulataiban, giusto előadásmódban.

Az énekes dallamok már bizonyos köztötséget jelentenek. Ide sorolom azokat is, melyek tánc alatt szólnak meg, mint például egynémely csárdás, ugrós, kanásztánc vagy gyimesi lassú magyaros. A mai magyar táncgyománnyban elvéve szerepel csak kísérő hangszerként a furulya, de nagy az átfedés a furulyával kísért énekes dallamok és a táncot kísérő különböző hangszerfelállások zenei anyagában. A furulyás és énekes díszítések hasonlósága meglehetősen szembevetendő, ugyanis ezek a dallamok a magyar nyelv ritmikai sajátosságaira épülnek. Ha a furulyás egymagában játssza az ilyen dallamokat, akkor is strófikus szerkezettel állunk szemben, a játszott dallam ritmikájában a szöveg prozódiai sajátosságait követi versszakról versszakra. Ebben a helyzetben a furulyás együtt mozog az énekkel, zenei szabadsága inkább díszítésekben, mint variációkban nyilvánul meg, ugyanis ez a „műfaj” nem igényli az elmozdulást a zenei alapgondolattól. A tonalitás korlátait figyelembe véve, e dallamok magukban hordozzák a különböző körülírásoknak, trilláknak, előkék, utókák, futamok megszólaltatásának vagy más díszítési módoknak a lehetőségét, szigorúan az adott tájegység stílári szabályai szerint.

A harmadik dallamcsoport előadásmódja a legintenzívebb. Ide tartoznak a különböző férfitáncok, mint például a kanásztánc és a verbunk, valamint a gyimesi héjsza és

a moldvaiak által táncolt körtáncok. Ez a csoport a dallamok zenei anyagának témója miatt nem alkalmaz hosszú kitarított hangokat, cirkalmas körülírásokat. A zenei szabadság inkább variációkban nyilvánul meg. A furulyást a táncolhatóság, tehát a ritmika és a dallamváz köti. A motívikus felépítés egy-egy zenei gondolat behatódott körüljárására ad teret. Nemcsak a táncos, a zenész is kipróbálhatja magát, mind a gyors tempóban való játék, mind a kreativitás tekintetében.

Úgy gondolom, aki el akarja érni hangszeres tudásának elméleti és gyakorlati maximumát, annak tisztában kell lennie a kísérői alázattal csakúgy, mint a vezetői dominanciával.

A KLASSZIKUS ZENEI ÍRÁSBELISÉG ALKALMAZÁSA A PÁSZTORFURULYÁN JÁT SZOTT DALLAMOKRA

Az első népzenei lejegyzések a XIX. században készültek. Kezdetekben főként énekes dallamokat jegyezték le és azokat sem teljes hitelességgel. A gyűjtések tömeges, előadáshú leírását a fonográf-felvételek tették lehetővé. A fonográf használatát Európában Vikár Béla vezette be, aki első felvételét 1895-ben készítette. Ezután Bartók Béla és Kodály Zoltán kezdték el felvételeik lejegyzését. Az elmúlt több mint száz esztendő alatt sokat csiszolódott a népzenei lejegyzések jelrendszere, végleges, egyezményes technika azonban még ma sem áll rendelkezésünkre. Bár eleinte többnyire az énekes dallamok kerültek az érdeklődés középpontjába, már a korai időszakban találkozzunk hangszeres felvételek lejegyzéseivel is. A hangszeres dallamok lejegyzésének nehézségeiről Bartók így írt: *„Igaz, hogy minden zene kezdete a vokális zene, amely hosszú ideig egyedüli kifejezője volt az emberek muzsikális érzésének. A népnél pedig még most is aránytalanul nagyobb a szerepe, mint a hangszeres zenének. Tehát már természetesen is elsősorban a sokkal könnyebben kapható énekelt, azaz szöveges dallamokat jegyezték le. De ennek egyoldalúságának más oka is van: a hangszeren előadott zenének nehéz lejegyzése. Már a dallamok esetében is – főleg a kultúrától kevésbé fertőzött parasztnál – elég sok a cifrázás és az improvizáltság, úgy, hogy lejegyzésük a jó fülű, de ilyesmikben járatlan zenészt is zavarba hozhatja. A hangszereseken előadott dallamokat a jó parasztmuzsikusok annyira kicifrázzák, a cifrázatok és a tempó módosulásai annyira rögtönöztek, tehát minden újabb és újabb megismétlésnél változó, hogy lekottázásuk, ha nem is lehetetlen, de legalább is roppant hosszadalmas.”*

Az első furulyás dallamok rögzítése Vikár Béla nevéhez fűződik. Nem hangfelvételtől

való furulyás gyűjtés lejegyzett változatáról nincs adatom. Az első furulyás dallam, ami hangfelvételtől került lejegyzésre, Bartók munkáját dicséri. A felvétel a Tolna megyei Felsőíregyén (ma Iregszemcse) készült 1907 áprilisában.

A lejegyzések bonyolultsága, esetenként bizonytalansága nem véletlen. Ezek nemcsak a lejegyző szakmai felkészületlenségéből adódnak, mint Bartók említi, hanem a lejegyzendő anyag jellegéből is. Sokszor szembe találja magát az ember nem érthetően artikulált hangokkal, ami következhet az „adatközlő” korából, a felvétel minőségéből. Bizonyos esetekben lejegyzésre kell kerüljenek kevésbé tehetséges furulyások anyagai is, amelyek hiánypótló szereppel bírhatnak egy adott tájegység népzenei feltérképezésében. Ezekben az esetekben figyelembe kell venni a lejegyzés célját. Dokumentáció jellegű lejegyzéseknél elengedhetetlen az előadáshú leírás, amennyire ez lehetséges. Oktatási céllal írt kották készítése viszont mindig a tananyag szintjétől és típusától függ (hangzó melléklettel, vagy anélkül kiadott tankönyvek esetében). A pásztorfurulyák hangsora sem könnyíti meg a lejegyző dolgát. Egy dúr jellegű hangsorral rendelkező hangszer hangarányai ugyanakkor gond nélkül behelyettesíthetők a klasszikus gyakorlatban használt írásmódba, kisebb útbaigazító jelölésekkel. Ilyen például a következetesen intonált hangok jelölése. A pásztorfurulya esetében ezek a semleges terc és szeptim hangjai. Ilyen esetben Bartók a b/2 jelölést használta.

Ugyancsak használatos az előjegyzésként jelölt „b” szárnak áthúzása, vagy a fölé helyezett lefelé vagy felfelé mutató nyíl, ami

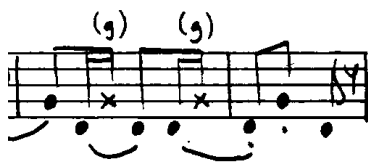
alkalmazható a kottakörnyezetben eseti eltérések jelölésére is. Utóbbi főleg énekes kottákban fordul elő. Azonban ezeket a jelöléseket el is hagyhatjuk, amennyiben előzetes útbaigazítással szolgálunk a kottaolvasónak.

Probléma lehet az egyes variációk kiválasztása. Ezek lejegyzése is különböző célú lehet. Létrehozható egy, az élő egységre jellemző variációkat tartalmazó, idealizált változat oktatási céllal, amely tartalmazhat egyénre, kisebb-nagyobb közösségre, vagy tájegységre vonatkozó uniformizálást. Más módszert igényel viszont egy egész variá-

ció-folyamatot felölölő leírás. Ez a feladat már rendszerezési képességeket is igényel.

A furulyajáték díszítéstechnikájában sok olyan hangot találunk, amelynek sem idő, sem hangértéke nincs. Ez abból fakad, hogy a kifejezőbb játék eléréséhez a frazírozásban kétféle technika együttes használata szükséges. Az ujj és a nyelv közösen formálják meg a kívánt tagolást. Az ujjnak ezt a mozdulatát „billentés”-nek nevezik, melynek jellegzetessége, hogy a megfújt hang fölötti „hangot” szólatatja meg egy pillanatra. Ennek célja, hogy bár konkrét hangmagasságot nem képezünk vele, de az adott hang hangsúlyát a „billentett hang” magas intonációja is kiemelve. Ezeknek a „billentéseknek” a fogásai nem hasonlítanak semelyik konkrét hang fogásához, ezért nehéz őket kottában jelölni. Adatközlőnként is, tájegységenként is változhat ezek helye, jellege. A stíluslemek között is meghatározó szerepük van.

Ezért igen fontos a jelölésük, ami a hozzá hangmagasságban legközelebb álló hang helyén történik kisebb méretben, kottafej helyett x-szel jelölve. Az így kialakított kot-

tafejhez a szár elengedhetetlen a kötések ábrázolása miatt. Ez azonban nem meríti ki a konkrét definíciót, ezért érdemes az adott dallam vagy tájegység ismertetésében pontosan meghatározni ennek gyakorlati módját.

A magyar népzene ritmikája erősen kötődik a magyar nyelvhez. Ez a zenében vagy az énekekben okozhat valós vagy vélt aszimmetriát. Ezalatt azt értem, hogy ha a magyar nyelv előhangsúlyos ritmusát egy énekes dallam kíséretében figyeljük meg, vélt aszimmetriát fedezhetünk fel benne, mert a dinamika nem kiegyensúlyozott. Ha ugyanez a dallam tánc kíséretként funkcionál, a ritmus kiegyenlíthető: például énekes dallam „lapos magyaros”-ként. Ezt a kottairásban nem kell jelölni, mert helyes játék esetén az ének „viszi” a kísérő hangszert, akár énekes által, akár belül, magunkban szól az. Ilyen esetben ne féljünk ezeket az aszimmetriákat furulyajátékunkban is alkalmazni. A konkrét ritmikájú dallamoknál természetesen a jelölés egyértelmű. Ezek ütemmutatója a magyar népzeneben általában, a teljesség igénye nélkül, lehet 2/4, 3/4, 4/4, 5/8, 6/8, 7/8 (Moldva), 9/16 (Gyimesben) stb., de heteroritmikus dallamokkal is találkozunk.

A következő problémát az okozza, hogy a furulya játékmód olyan stíluslemeket is

„Este lett a leányságnak...” (Öreg magyaros énekes változata)

Bálint Erzsébet - ének
Legedi László István - furulya
gy.: Balogh Sándor (Budapest, 1997.)

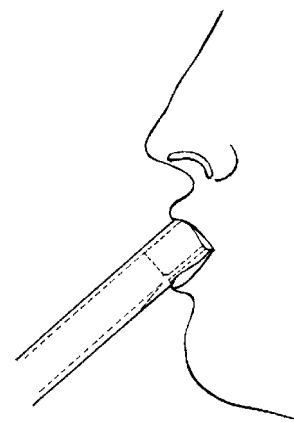
♩ = 140

tartalmaz, amelyek megfelelő jelölés nélkül a lejegyzett anyagban, egy népzeneben járatlan olvasó számára felszínre sem kerülnek, nemhogy stílushűen vissza tudnák adni az eredeti játékmódot. Ilyen például a már említett „dünnyögés”, amit a játékos a dallamjáték alatt beledúdol a hangszerbe. Ennek hangmagassága általában az adott dallam vagy a furulya tonalitása körüli hang. Észrevételem szerint a furulyás számára ez a legkényelmesebb hang, amit ki tud adni a torkán. Ezért ha olyan furulyán kell játszania, melyen a dallam más tonalításban van, mint ez az előbb említett, számára kényelmes énekes fekvés, akkor azt a hangszert nem fogja megfelelőnek találni, mert diszsonanciát okoz a kétfajta tonalitás egymáshoz képest. Van, hogy a „dünnyögés” nem követi a dallamot, hanem csak orgonapont gyanánt, basszus szólamként szól. Van, hogy csak részben követi a dallamot. Egyedül a dunántúli hosszúfurulya játékmódjában ismeretes, hogy a „dünnyögés” hangmagassága bizonyos hangoknál kvint távolságú. Míg az előbbieket a dallam vagy a stílus ismertetésénél kell szóban kifejteni, az utóbbinál a Juhász Zoltán: Furulyaiskola VI. Dél-Dunántúl című tankönyvében használt gyakorlatot érdemes követni. Eszerint az énekelt hangok jelölése a kottafej helyén üres rombuszokkal történik, másodikként szólam gyanánt.

Még egy technika leírására hívnám föl a figyelmet. Ez pedig a sípnylás alsó ajakkal történő befedése.

Ennek funkciója kettős: 1. felhangokat képez a megszólaltatott hang mellé, ezáltal

teltebbé, erőteljesebbé válik a hangzás (ez a technika csak az erdélyi típusú furulyáknál lehetséges, mert a magyarországiaknál a szélcsatorna túl hosszú, így annak befedése lehetetlen); 2. segítséget nyújt az intonációban (minél jobban befedjük, annál

mélyebb lesz a hang). Ezen technika lejegyzése nem igényel külön jelölési módot, de használatára feltétlenül fel kell hívni a figyelmet, mert ez a magyar nyelvterület keleti felén fontos stíluslem.

Mindezek elősegítik a népzene pontos dokumentálását, ám ha nem fektetünk elég hangsúlyt az eredeti felvételek hallgatására – tanárként hallgattatására –, a tanuló soha nem fogja átlátni azt az egységes folyamatot, amely a népzene alapszellemisége. Ez a gondolkodásmód fejleszti a memóriát, az egységben való gondolkodást, és így hasznos lehet egy komolyzenei hangszer tanulása esetén is.

Bolya Dániel
(folytatása következik)

Nótakészítés

Írta: Tömörkény István

Mikor a nóta nóta kezd lenni, nem olyan még, mint amilyen-né későbbben válik. Az a nóta, amelyet a nép csinál a mezőn vagy a tánchelyen, vagy pedig katonaviselt legények faragják. Keze-lába formátlan, később növekedik csak rendesre. Bár olykor meg, nem tagadhatni, később lesz belőle időtlen. Elcsavarják, elforgatják, amiben vétkes nem ritkán a cigánymuzsikus is, aki minden áron csárdást akar csinálni minden nótából. Ámbátor, hogy ki az oka az elforgatásnak, azt nagyon bajos megmondani, mert igen hosszú utat tesz a nóta, míg bejut a városokba, és közkézre kerül. Lehet azt tapasztalni is. Például ezernyolcszáznyolcvanhétben (tudom nagyon jól, mert akkor égett le a szomszéd ház) Csongrád megyei pusztákon többedmagunkkal járván, ott hallottuk elsősorban azt a később elterjedt szép nótát, amelyik így kezdődik: „Tele van az árok fakadóvízzel, – Tele van a szívem keserűséggel.” Nincsen messze az a pusztá, kocsin sem több mint hat óra járásnyi, mégis beletelt egy esztendőbe, míg a nóta a városba úgy bejutott, hogy mindenki ismerte. Akkorra azonban már az élcés halandók úgy danolták, hogy az árok savanyúvízzel meg keserűvízzel van tele. Alighanem nem is igen tudták, hogy miféle legyen az a fakadóvíz, ennél fogva kidobták a nótából, és mást raktak a helyébe. Más esetben pedig megmarad a vers, de a dallamot forgatják el. Például a „Felmásztam az eperfára” kezdetű nóta innental, alsótanyai születés. Néhány pár esztendővel ezelőtt született tavaszon, hernyózás alkalmával, mikor az almafákon mászkálnak a hernyószedő lányok. Annak is kellett egy jó félesztendő, míg a városba került. Akkorra, bár a verse megmaradt, de a nótáját kiforgatták. Odakint csendes dana volt, ha a szőlővégből hallgatta az ember, szinte elaludt rajta, bent már nyers volt, rikácsolt, szinte trágárkodott, pedig mindössze egy-két hang, egy-kétféle hang változott benne. De mindegy az, elég abból annyi, hogy kint lánynóta volt, bent pedig éjféltánra való duhajnáta vált belőle.

Hát igen. Emberen is megtörténik, hogy kiforog a maga valóságából; megtörténhetik az ilyesmi a nótával is.

Hogy támad a nóta, ki csinálja, miként csinálja, mikor csinálja? Úgy gondoljuk, hogy a kút mellett kelnek, más része asztagrakás közben támad, ismét szőlőnyitás idején is volna némi keletkezése. Így gondoljuk valamennyien, így támad felőle a poézis a fonókákról, virágos akácokról, miegymásról. De mégis, ha így van is: egy ember találja-e ki, s egyszerre készen adja oda a többi elé? A verset is, a nótát is kifundálja, s addig próbálgatja, amíg nem rendes, és csak azután áll elő vele? Végezetül ki az, aki ezt így tökéletesen szerkeszteni tudja?

Verset csinálni tud a paraszti nép, az bizonyos. Volt alkalmam már ebben az újságban néhányval előhozakodni. (Veszttem ugyan, mert bár némelyeket érdekelt, mások meg rám támadtak, hogy: ha egyebet nem tudsz, ezzel ugyan kár kérkedni. Pedig hát, uram isten, senki sem köszönhet másféle kalappal, csak olyannal, amilyen van.) De azok a versek, amelyek alakulnak, mások. Nótázásuk egészen más, mint amit úgy általában a magyar nótáról

Tömörkény István (Cegléd, 1866. december 21. – Szeged, 1917. április 24.) magyar író, újságíró, néprajzkutató, régész, múzeum- és könyvtárigazgató.

megállapítani szoktak. A nótájuk, mikor születik, afféle cölönk, amit még faragni kell, hanem hiszen azért éneklük azt már faragatlan korában is. Nem lehet másképp, mint hogy már úgy használat közben épül és fejlődik. A korrekktúrát élőszóval adják át egymásnak: aki tud hozzá, javít rajta. Ideirok néhányat belőlük, ahogy ezt össze lehetett szedni egy délután, fákön danoló lányok szavaiból. Némelyik még csak félig kész, szinte érthetetlen, de emlékezzenek csak rá, majd egy év múlva, mikor már a városokra kerül a nóta, egészen helyes formája lesz neki. A legelső azt mondja:

*Ferencz József hetven éves király,
Huszonegy éves legényt vizitál.
Tizenkilenc-huszonegy hej nem vagyok,
Katonának gyenge legény vagyok.*

*Ferencz József hetven éves király
Büszkén jár a kis pej lova hátán.
Ferencz József le-lenéz a földre:
Lova lába térdig jár a vérbe.*

Ezen még majd bizonyosan igazítódik valami. A „Tizenkilenc-huszonegy nem vagyok” érthetetlennek látszik. Pedig nem az. Mert azon évekből soroznak. Aki hát nem azokba az évekre való, az még gyenge legény katonának. Gyerünk azonban odább. Íme egy másik verszet a kényes legényről:

*Ez a legény de kényes.
Kényes lehet, mert szőke,
Temesvári barna kis lány
Annak a szeretője.*

*Ez a kis lány de kényes.
Kényes lehet, mert szőke,
Temesvári öreg baka
Annak a szeretője.*

Íme a szőkeség, mint kényességi alap. Továbbá mi köze a zákányi alsótanyának Temesvárhoz? Nem tudni. De azért Temesvár bent van emebben az új nótában is, amelynek a verse ugyan furcsa hosszúságokra vetemedik itt-ott:

*Beváltom a jegykendőm,
Kiváltom a bécsi nagykaszárnnyából a szeretőm.
Ugyan rózsám, váltsál ki,
Ne hagyjál a temesvári brigádba elhervadni.
Kiváltalak, ki, ki, ki,
Nem hagylak a temesvári brigádba elhervadni.*

Itt már Temesvárt összekeverték Béccsel meg a brigáddal. A brigád különben az errefelé való népnyelvben nem dandárt, hanem börtönt jelent. Maradványa a régi katonai Brigade-Arrest-nek. Hanem gyerünk csak tovább. Íme itt következik egy nóta, amely már csaknem készen van, csak éppen utolsó sorának utolsó szava az, amin még alighanem majd segítenek. Azt mondja:

Zöld a búza, zöld az árpa, lehajlik a feje,
Az én keserves sírásom elhallik messzire.
Elhallik a kisangyalom rózsás ablakára,
Fáj a szívem, sír a lelkem: kész a meghalásra.

Zavaros a Tisza vize, nem akar higgadni,
Átalmennék én a Tiszán rózsát szakítani.
Rózsafának a tövibe kinyitott a szegfű,
Barna legény a szivedet kapcsold az enyimhő.

Íme a másik egy kurta ballada. Ez már Gyöngyös városának temetőjéről beszél, miután akit innen a tanyákról lovaskatonának visznek, az leginkább a gyöngyösi huszárezrednél van német iga alatt. Így beszél ez:

A jó anya levelet írt katonafiának,
Gyere haza, édes fiam, halálomra várlak.
A kapitány visszírja: ne várja a fiát,
A gyöngyösi temetőben most ássák a sírját.

No, ebből még bizonyosan lesz nóta, és hosszabbodni fog a verse. Örökké ott búsong bennük a jó anya fájdalma a katonának vitt fiúról. Talán az a régi a legszebb belőlük:

A bihácsi várnak várkapu ablakába
Ki van tűzve, sej haj, magyar baka zászlója.
Fújja a szél, fújja, fújdogálja, lengeti
Mire neveli föl jó anya a gyermekit?...

Vannak azonban vidámabb történetek is. Ez is egészen új nóta, nincs egy hetes; ha kenyér volna, még akkor is meg lehetne enni:

Kis pej lovam nem szereti a zabot,
Mert azt bizon csikó korán nem kapott.
Kis angyalom szoktatta az árpára,
Engemet meg maga mellé divánra.

Ez azonban már a tanyai Tarka Színpad körébe tartozik...
(Pesti Hírlap, 1902. július 24.)

Egy lóhalál körülményei

Írta: Tömörkény István

A tejesasszony, a Mari néni, már napok óta egyre sűrűbb aggodalommal tekintett a lóra, bizonyos Bársony nevezetűre. Ez a ló nem volt öreg állat, ellenben mindig jó és kitartó szolgálatú; most hat éve vették andrásnapi vásárkor épen hatvanegy forinton. Nem is ez volt a neve, mert ráctól vették, az meg a Jancsi néven nevezte, de mert a tejesasszony urának a neve is János, már mint Sütő János, hogy ne legyenek ketten egy néven, a lovat azontúl Bársonynak hívták. Jó kis fekete mokány volt, nem bánta; a ló az új névhez hamarabb hozzászokik, mint az ember (ép ezért jutott e névváltoztatás ki neki s nem Sütő Jánosnak).

A ló tehát megvolt hat esztendőn át a kis városszéli háznál és végezte azt a dolgát, amire alkalmazták: húzta be a tejeskocsit a városba, meg vissza. Ezt igen terhes foglalkozásnak nem lehet mondani, vannak súlyosabb fajtájú munkák is. Azt lehetett volna hinni, hogy el lesz benne valami tíz esztendeig. De nem így történt. Betegséget kapott valahonnan, mert hiszen az előfordul, hogy a legjobb egészségek is hirtelen rosszra válnak. Mondani nem mondta ugyan, mert nem mondhatta, hanem az ételt már többé nem kívánta, a vizet sem óhajtotta, az itatóvályúba csak belefújt s félre fordította a fejét. A szeme nézése is egészen más volt s a kocsi előtt bár igyekezett, de már nem haladt.

Abban a kenyérkereső kis életben, amelybe egyik forgó kerékül volt beékelve ez a ló, a betegség ijedelmeket támasztott. Hatvanegy forintról volt szó, az pedig akkor is nagy szó, ha van; még nagyobb, ha nincs. A tejesasszony búslakodott, Sütő János is gondnak eresztett fejjel végezte dolgát a ház körül. Ez a Sütő egészen rendes ember volt, csak pénz nem lehetett a kezébe adni, mert akkor elindult vele hazulról és eladolta. Többször voltak már ez alapon bajai, hogy kedvtelése nyomán elúszott a kenyérrelaló, ezt ő maga is szánni és banni szokta, különben igen szorgalmatos, pénzt azonban nem szoktak a kezébe adni neki. A pénzzel az asszony bánik, dohányraalót is csak úgy kéztül adnak Sütőnek, mint kenyeret a gyermeknek szokás.

– Bele van állapotodva a sorsába – vélték róla a szomszédok és Sütő nem is tehetett egyebet, mert ha rajta áll, már régen eladolta

volna a kis háznak mind a négy sarkát. De bármint áll is a sor Sütő Jánossal, a lovon ez nem segített. Elvezették az orvoshoz is. Szomorú azt nézni, mikor a beteg lovat vezetik. Az orvos csak ránézett és azt mondta:

– Vigyétök. Négy nap múlva a kutyáké.

Persze nem olyan már ez az orvosfajta nép sem, mint a régi Kursmid. Csak így, ilyen könnyedén beszél. Másfelől azonban megint csak neki van igaza, mert negyednap délutánra már csakugyan semmiképen sem bírtak a lóval. Ugyan Tóth Kása Pál, a szomszéd, a táragyfű gyökerét ajánlotta hathatós orvosságul, mit a ló fülebe kellene húzni, mely után a táragy kimegy a fejéből. De a ló ekkor már nem sokat ért. Próbakép itatni vezették, de nem kellett neki semmi. Szétnézett még egyszer, utoljára az udvarban, azal lassan kiment a ház háta mögé a fűre. Ott lefeküdt s mást nem csinált, csak épen az egyik első lábát emelgette, mintha integetne Tóth Kása Pálnak:

– Elmehet Tóth Kása Pál... elmehet kend a tudományával.

Mindenki sírt, aki csak látta. A ló intett még néhányat a lábával, aztán végignyujtotta a fejét a fűvön s kimúlt. Ilyen a lóhalál.

Kint az útszélen játszottak a gyerekek. Valamely kofaasszony, a ki kocsiján arrament, egy marék cseresznyét dobott le nekik, mert a Sütőék legkisebb fiának, a vakarcsnak olyan szép szőke haja van, hogy az ritkaság. Újság még ezidőtájt a cseresznye, a gyerekek hát örültek neki, mert a gyermek hamar felejt és táncolva mondták a verset: Újság hasamba, hideglelés pokolba... Tóth Kása Pál elhaladtában arra menvén, intette őket, hogy ne mondanák a verset, mert az nem jó. Nyilvános tény ugyanis, hogy e vers mondásakor hivatlanul megjelenik a Dromó, s aztán nem az újság búvik a gyermekek hasába, hanem az ördög. De Tóth Kása beszédére mitsem hallgattak a gyermekek. Csak intettek feléje, mint jóelőbb a Bársony s azt súgták róla, összebújva:

– Inkább a lovat gyógyította vóna kend mög.

(Tömörkény István: *Különféle magyarok meg egyéb népek.*
Az Otthon Könyvtára Kiadóhivatala, Budapest, 1910.)

A széki sóbányászat története

Szék az erdélyi Mezőség nyugati részén található, Szamosújvártól délre, körülbelül tizenöt kilométerre. Szék nemcsak népművészetéről nevezetes, hanem egykori sóbányáiról is, melyekre a székiek még ma is büszkén emlékeznek. Szék alapítása, városá fejlődése, felvirágzása és hanyatlása egyaránt a sóbányák létéhez kapcsolódik.

Szék már az őskortól kezdődően lakott terület volt, de találtak itt a bronzkorra, a tiszai kultúrára utaló nyomokat, éltek itt kelták és dákok is. Őket csakis a só vonzhatta erre a helyre, mivel Széken más, kedvező természeti adottságot nemigen találunk. Ezt alátámasztja a néhány feltárt régészeti lelet és a bányahelyek maradványai.

Időrendi sorrendben haladva tovább, Széken éltek rómaiak, ezek visszavonulása után pedig gótok, szlávok, végül magyarok, akik mind sóbányászattal foglalkoztak. A rómaiak és a magyarok esetében nemcsak régészeti leletek, hanem konkrét bányanyomok is bizonyítják az egykori sóbányászatot. Azt is lehet tudni, hogyan termelték ki a sót, és azt is, hogy nagyobb mennyiségben, mint a többi nép, akik csak saját szükségleteiket elégítették ki az itteni sóval.

Római sóbányászatról tehát Kr. u. 106-tól beszélhetünk, amikor Traianus császár seregei elfoglalták a Dák Királyság területét. A rómaiak külszíni termelést folytattak, a felszíntől lefelé bányászták a sót, és szintkörszerűen építették ki a bányát. Ez a fajta bányaművelés kis termelékenységgű volt és kézzel zajlott. Egy helyen nem tudtak sokáig dolgozni, mivel a lyukak gyorsan megteltek vízzel. Így összevissza lyuggatták a föld felszínét. Széken is több ilyen lyukat találunk, amelyek többé-kevésbé megteltek vízzel. Ezek a római bányamaradványok a „Cigánysor” falurészen találhatóak, és külön névvel látták el őket a falubéliek: „Bakacs-bánya”, „Nyércúj-bánya”. Sajnos, nem lehet tudni, hogy ezek a bányanevek milyen régiek.

A római bányák császári tulajdonban álltak és bérlők művelték őket. Egy oltárkö felirata alapján tudni lehet, hogy az egyik itteni bérlő neve Cl. Rufinus volt. A kitermelési helyeket erődítmények védték, a széki bányák a szamosújvárihoz tartoztak. Sót, a 2003-ban végzett kutatások során megtalálták a régi római utat Szék és Szamosújvár között. Ez csaknem egybeesik a mai út nyomvonalával.

A rómaiak Aurelianus császár uralkodása alatt, 274-ben visszavonultak Dácia területéről, s így Széken véget ért a római sóbányászat.

A magyar sóbányászat feltételezések szerint már a honfoglalást követő időszakban megkezdődött. Szabó T. Attila XX. századi történész szerint Géza fejedelem uralkodásának idejére, míg a XIX. században élt Hodor Károly 1002-re teszi a kezdeteket. Konkrét bizonyítékok híján egyik elméletet sem lehet fenntartás nélkül elfogadni, de teljesen elvetni sem. Bizonyos dokumentumok szerint Erdélyben már a magyarok bejövetelét követően folyt sókitermelés, de helymegjelölést egyik sem tartalmaz. A település neve (Szék, Szík) a sóra utal.

1291-ben III. Endre olyan kiváltságokat adományozott Tordának, amelyekkel a széki, dési, kolozsi bányászok már rendelkeztek, „a vajdák alól saját bírójok alá helyezi” a lakosokat. Ugyanebben az évben III. Endre szabad királyi városként emlegeti Széket. Tehát a széki sóbánya nagy valószínűséggel az első magyar bányák egyike volt, és fontos sólelőhelynek számított már a XIII. században.

A magyar korban harang alakú bányákban fejtették a sót. Ez a következőképpen nézett ki: a harang tetején két, toroknak neve-

NEPTANCOSOK KELLÉKBOLTJA

Új termékeink: gyermek méretű bársony- és brokátcipők, kékfestő anyagok, díszlyukasztott gyermek karaktercipők.

Arcsökkenés: Mezőségi páros táncok DVD 3600 Ft helyett 2500 Ft.

Telefon: 06-1-2391199

1137 Bp. Katona József u. 22.

www.neptanckellek.hu

zett, kör alakú járat volt ásva. A torok felett helyezkedett el a „gépely”, amely egy felvonószerkezet volt és lovak működtették. Ennek a nyoma még ma is látható Széken. A gépelyt zsindeyes tető védte. Két hengeres járatra volt szükség; az egyikben a bányászok közlekedtek, ez volt a „lajtorjás torok”, a másikon pedig a sót, a földet, az aknában felgyűlt vizet húzták fel. Ezt a járatot „köteles toroknak” nevezték. „A kürtő vagy fordított tölcser alakú torkok felső része a földet, alsó része a sót fúrta keresztül; a föld és a sóréteg érintkezési vonalát sójaknak nevezték, e helyen a torkot gárgyafával vették körül és erre körbe bivaly- vagy tehénbőröket aggtattak, hogy a földből szivárgó víz ne áztassa a sófalat, ami a gárgyázat lezuhanását és a torok bedőlését okozhatta volna. Ahhoz, hogy megakadályozzák a víz sóréteghez való jutását, a földre, a torkok körül, függőleges és vízszintes vízelvezető csatornákat (istoly, istoj, stolla) építettek.” (Wolf Rudolf: Az erdélyi sóügyek az Apafi-korszak végén. In: Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára. Szerk.: Kovács A.-Sipos G.-Tonk S., Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 1996. 473. o.) A bányában a kősót kocka alakú darabokban vágta ki. A bánya aljának egyik szélén küszöbszerű mélyedést alakítottak ki, amelyet padnak, a nagyobb változatát „tulkónak” nevezték. Ezt a padot csákányokkal, vésőkkel és ékekkel „halitnak” nevezett kocka alakú darabokra vágta. A kifejtett sót a bánya közepére rakták, s onnan a „mílérnek” nevezett munkások gondoskodtak a felszínre juttatásáról. A kockákat a felvonókötel végén levő zsákba („málhába”) helyezték, úgy húzták fel a felszínre. A gépelyt a „gépelyes” működtette. A kihúzott sót a „máglás” számolta meg és vitette a sópajtába, ahová a „taligások” hordták be. A bányáknál a sót a „sóvágók” termelték ki. Két fajtájuk volt ismeretes, az úgynevezett „posztós sóvágók”, akik egy évre szerződtek, pontosan megszabott bérük mellett időnként meghatározott mennyiségű posztót kaptak. A „vendég sóvágók” csak akkor mentek le a mélybe és addig maradtak, amikor és ameddig akartak. Ők minden száz kifejtett sótömb után kaptak bizonyos összeget.

A kamaraispánok feladata volt a sóbányakamara vezetése, igazgatása minden tekintetben. Ők fizették ki a béreket, büntető és közigazgatási hatalommal rendelkeztek. Feladataik közé tartozott az is, hogy különböző okleveleket, nyugtákat, számadásokat állítsanak ki és pecsételjenek le. A pecsétet a kamaraispán mellé kirendelt tisztviselő őrizte. Az övé volt a sópecsételő hivatala („offi-

cium sigillationis salium”), amelyért külön fizetés járt. A középkori Székéről egyetlen ilyen pecsételő nevét ismerjük, Berekszői Péterét. A kamaraispánok munkáját segítette a számtartó is. Dolgozott még a bányánál kovács, aki a bányászok csákányait javította és egyéb szükséges munkákat végzett el. Mivel a sókitermelés mellett más gazdasági tevékenységeket is folytattak, az alkalmazottak között voltak kulcsárok, kertészek, majorosok, szolgálók, halászok.

A sóbányászat a királyi jogok („regálék”) közé tartozott.

Széken két sóbánya volt, az úgynevezett Nagy-Akna és a Kis-Akna. A megmaradt iratokból nehezen lehet meghatározni, hogy melyik hol helyezkedett el, de szerintem a falutól délre volt a kisebbik, ezt „Kék-bánya”-ként is nevezték, míg a nagyobbik a falutól keletre, a „Berekfű-tetőn” lehetett.

Különböző inventáriumok (leltárok), illetve felszámolások is készültek az aknákról. Ilyen volt az 1660. július 18-án keltezett, melyben feljegyezték a bányák állapotát, a munkások nevét, fizetését és a különböző kiadásokat. Az inventárium szerint volt itt egy kamaraház, ahhoz tartozott egy istálló, gabonásház, szekérszín, egy öreg konyha és sütőház. A Nagy-Aknánál némi javításra volt szükség, főleg a gépelynél. A többi része viszonylag jó állapotban volt. Ehhez az aknához tartozott négy pajta, ahol a kibányászott sót tárolták és egy kovácsműhely. A pajták rossz állapotban voltak. Dolgozott itt két „dékány”, négy posztós sóvágó, három gépelyes, négy millyér, egy faragó, egy kovács és egy taligás. A Kis-Akna jó állapotban volt, csupán „a lajtorják rosszak [...], kötözés kell nekik”. Ennek az aknának a sója földes volt. Az aknához három pajta tartozott. Dolgozott itt egy aknabíró, tizenhét posztós sóvágó, négy millyér, két gépelyes, egy taligás és egy halász. A kamarának voltak halastavai (Szeles-tó, Kodori-tó, Csukás-tó), szénarétjei, szántóföldjei. Ezeket a lakosok művelték.

A bányákat az uralkodó többször is zálogba adta különböző nemeseknek (Kendy Ferenc, Bornemissza Boldizsár stb.) vagy kölcsön fejében, vagy némi pénzért. A kibányászott só nagyobb részét eladták, kisebb részét pedig különböző célokra adományozták, például a bonchidai híd javítására vagy a kolozsvári református kollégium fenntartására. 1669-től a bányák jövedelme belekeült a töröknek szánt adóba.

A széki bányák jelentősége a középkorban nagy volt, de idővel csökkent. Amikor 1793-95-ben megnyitották a marosújvári sóbányákat, az a széki bányászat végét jelentette, mivel már nem volt eléggé jövedelmező.

Az aknák 1812-ig még működtek. Ekkor bányaszerencsétlenség történt, víz tört be és emiatt a bánya bedőlt, több embert is maga alá temetve. A mondák szerint napokig lehetett hallani a bentrekedt bányászok segélykérését. A baleset a falu Forrószegnek nevezett része végén lévő bányában történt.

1822-ben az aknát az ott használt eszközökkel együtt véglegesen betemették. A bejáratához Mikes gróf két faragott kőtáblát állíttatott latin és magyar felirattal. A magyar szöveg az előoldalon: „Sóakna mely az emberi emlé- / kezetet sokkal felül halada / időben fundáltat a két hét / ölös torka 1822-ik esztendőben / oktobernek 24-kin bedöngölttetett. / Mélsége volt 48 szélessége 39 öl.” A hátsó oldalon: „Méltóságos LB. Mikse Józseff / ur eő excellentiája fő kincstár- / noksága alatt. Désaknai / kamara Ispány Berényi Emma- / nuel idejében Szeltzam / Josef KA Ács Pallér.”

Miután a bányákat bezárták, a kincstár sóőröket állíttatott Székere. Összesen tizenöt sóőr dolgozott, akik havi öt forintot kaptak. Két sóórház működött azzal a feladattal, hogy vigyázzanak a sótelepekre és a sós kutakra, senki ne csempészhesen ki sót. A kutakból minden szerdán hat-nyolc liter sós vizet vihettek haza családonként a település lakói.

Tasnádi Zsuzsanna

Az angyalok zengedeznek

A 20 éves Óbudai Népzenei Iskola új lemezén, amely „Az angyalok zengedeznek” címmel, a Dialekton Kiadó gondozásában került kiadásra, a karácsonyi ünnepek énekei és hangszeres dallamai csendülnek fel a növendékek és tanáruk előadásában.

A jól ismert karácsonyi népi énekek mellett hallható disznótoros köszöntő Somogyból, István és János napi köszöntők Székről, Marossárpatakról, valamint regős énekek a Dél-Dunántúlról.

A lemezen közreműködő mintegy negyven énekes – Budai Ilona, Fábián Éva és Raksányi Boglárka tanítványaiként – együttes énekléssel és szólistaként is a felvételek igazi főszereplői. Mellettük megszólal az Óbudai Népzenei Iskolában tanulható összes népi hangszer – énekkísérő és szóló szerepkörben egyaránt. A lelkes előadás és a változatos műsorösszeállítás teszi értékessé és színessé az Óbudai Népzenei Iskola új lemezét.

Karácsony közeledtével minden népzeneszerető hallgatónak szívesen ajánljuk, hiszen gyönyörű karácsonyi dallamaink hallgatása mindig örömet jelent.

Balogh Sándor zenetanár

Magyar Citerás Antológia IV.

Szerkesztette Balogh Sándor és Bolya Máttyás

A Magyar Citerás Antológia IV. része újabb 65 perc eredeti citerazenével bővíti az érdeklődők gyűjteményét. A Flaccus Kiadónál megjelent lemezen – a sorozat korábbi részein már megismert előadók további dallampéldái mellett – helyet kaptak az eddig sokak számára ismeretlen, ma élő idős citerások játékát dokumentáló felvételek is (Szóráth János, Stefán István, Füzi Vilmos, Antal Sándor, Ónodi Lajos, Demeter Sándor), így mostanra a sorozat több mint 200 dallamot tár az érdeklődők elé. Reményeink szerint az itt bemutatott dallamok, játéktechnikák elmélyítik, illetve tovább árnyalják a citerás hagyományról kialakult képünket.

A régies, diatonikus játékmódban – hüvelykujjas nyomófogással – megszólaltatott dallamok mellett (Illyés István, Stefán István, Orbán István) hallhatunk ma már ritkaságnak számító triolás pengéssel díszített (Kócs Imre, Cuci József), illetve aszimmetrikus játékmóddal, úgynevezett „sánta ritmusban” előadott dallamokat (Zsila Kálmán, Szilasi Mihály, Szilágyi Sándor) is. Számos szépen és gondosan díszített dallam (Cuci József, Cs. Nagy Balázs, Szóráth János, Mező Józsefné Bozsik Margit, Albert István, Antal Sándor) teszi teljessé válogatásunkat.

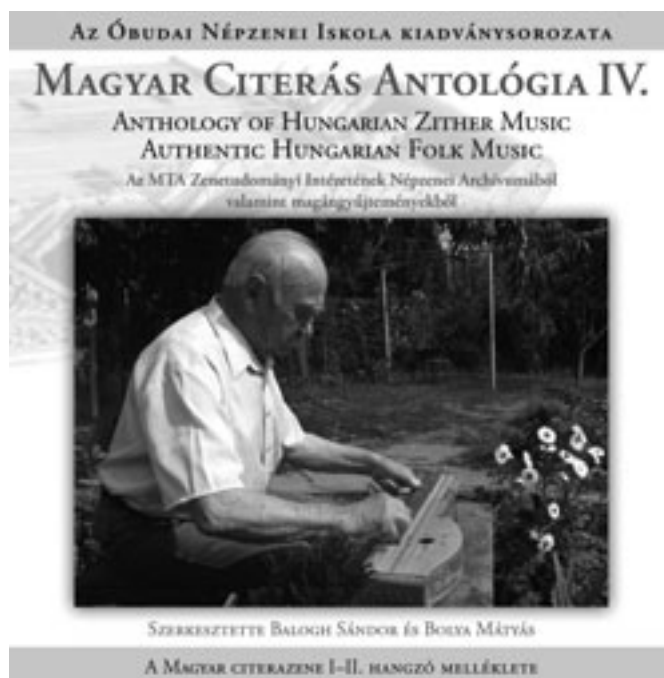
Lemezünk különlegessége két, eredetileg tekerős citerajátéka, akik a tekerős játékmódhoz hasonló díszítéseket alkalmaznak citerán (Papp Rókus, Bársony Mihály). Játékukban a trillaszerű, más adatközlőktől csak elvéve hallható díszítéseket figyelhetünk meg.

Az antológia negyedik darabja a Magyar citerazene I-II. tankönyv hangzó melléklete, amelyet az alap-, közép- és felsőfokon tanuló citerások mellet mindazoknak ajánljuk, akik tudatosan foglalkoznak citerás örökségünkkel, valamint a kiemelkedő adatközlők játéktechnikáinak, dallamkincsének megismerésével.

A szerkesztők

A DALLAMOK GYŰJTŐHELYEI, ELŐADÓI

Alföld: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye • Tunyogmatolcs – Illyés István (1-3), Érpatak – Kócs Imre (4-7) • Hajdú-Bihar megye • Csökmő – Zsila Kálmán (8), Cs. Nagy Balázs (9) • Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye • Tiszalpár – Bársony Mihály (10-12), Tiszaujfalu – Papp Rókus (13), Szóráth

János (14-16), Kunszentmiklós – Balogh István (17) • Csongrád megye • Hódmezővásárhely – Cuci József (18-21)

Délvidék: Torontál megye • Felsőmuzslya – Szilasi Mihály (22-24)

Észak-Magyarország: Borsod-Abaúj-Zemplén megye • Prügy – id. Lukács Ferenc, Lukács Ferenc (25-27), Sajószöged – Stefán István (28-31), Emőd – Mező Józsefné Bozsik Margit (32-35) • Heves megye • Mátraszentimre – Bagolyirtás – Albert István (36-38)

Dunántúl: Komárom-Esztergom megye • Neszmély – Bába Mihály (39-40) • Győr-Moson-Sopron megye • Farád – Füzi Vilmos (41-47) • Somogy megye • Kadarkút – Orbán István (48-49)

Erdély: Csík megye • Csíklázárfalva – Antal Sándor (50-52), Csíkborzsova – Ónodi Lajos (53), Demeter Sándor (54-55) • Kolozs megye • Magyarvita (Kalotaszeg) – Szilágyi Sándor (56-61)

Virtus együttes – Mennek a fiúk

A veszprémi Virtus együttes bemutatkozó lemezének zenei anyagát katonai és betyárdalokból állította össze. Hagyományhű megszólaltatás, igényes dallamválasztás és a színvonalas előadás jellemzi a lemez valamennyi összeállítását. A kilenc fiú énekét többségében citerakettős és vonószekerek kíséri, de egy-egy felvételen megjelenik a furulya és ütőgardon, valamint a tamburazenekari kíséret is.

A lemez szép színfoltja az együttes egyetlen női tagjának, Berta Alexandrának vonószekerekkel és cimbalommal kísért éneke. A szomorú hangvételű, gyönyörű aranyoszeiki dal kitűnő előadásban hangzik el „Az én babám’ most sorozzák...” címmel.

A tíz dalszokor negyven eredeti népdalt tartalmaz kis-magyarországi, erdélyi és vajdasági területekről. Az énekeket az adott tájegység legjellemzőbb hangszeregyüttese kísérik. Az együttes „katonakorban” lévő tagjai fiatalos temperamentummal, hitelesen tolmácsolják népdalaink egykori üzeneteit.

Dialekton Népzenei Kiadó

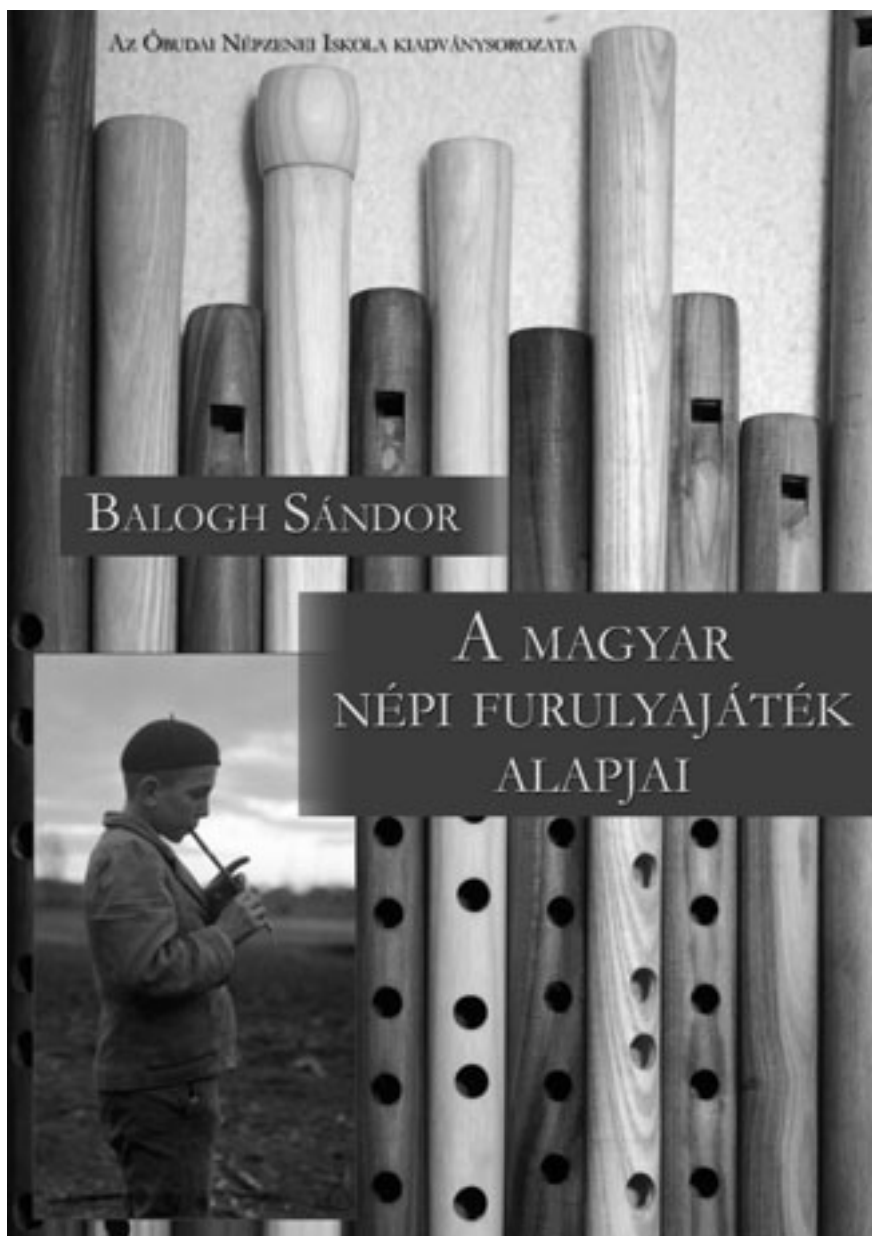
A magyar népi furulyajáték alapjai

Napjainkra számos művészeti iskolában tanulható a népi furulya, amelynek népszerűsége egyre nő. A „Magyar népi furulyajáték alapjai” című tankönyv kifejezetten azok részére készült, akik most szeretnék elkezdni a népi furulya tanulását és több éven keresztül folytatni is kívánják. Kitartó gyakorlással a gyermekdalok tanulásán keresztül vezethet az út az egyszerűbb népdalok furulyaszerű díszítőelemeinek megértéséhez és elsajátításához, majd ezt követően az olykor bonyolultabbnak látszó dallamfordulatok stílushű megszólaltatásához. Ehhez nyújtunk bőséges dalmagyagot írott és hangzó formában.

Az Óbudai Népzenei Iskola kiadványsorozatában megjelent kötet használata nincs életkorhoz kötve, azonban célszerű 2-3. osztályos korban elkezdni. Megfelelő gyakorlással két év alatt eljuthat a növendék a kötet II. részében található hagyományos furulyás dallamokig. Ez a furulyatanulás azon szintje, amikor a tanuló már önállóan eldöntheti, melyik furulyás dialektus anyagával kíván mélyrehatóbban foglalkozni. Az egyes tájegységek hagyományos furulyás dallamaiból itt csak ízelítőt adunk, azok teljesebb megismeréséhez a korábban megjelentetett – a szakirodalomban felsorolt – furulyás kiadványokat ajánljuk. A hangzó melléklet használata nélkülözhetetlen, különösképpen a gyermekdalokat követő fejezetekben. A hangzó melléklet sokkal beszédesebb, a kottakép sok esetben csak a dallamváz száraz megszólaltatására elegendő. A hallás utáni daltanulás során a jellemző stílusjegyek könnyebben elsajátíthatók.

Bízom abban, hogy tankönyvem felkelti az érdeklődést a hagyományos furulyajáték iránt és megfelelő alapot ad a különböző furulyás dialektusok zenei anyagának, technikáinak és stílusjegyeinek mélyebb megismerésére.

Balogh Sándor

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 Transylvania's Barozda Ensemble
 Founding member Pávai István recalls the mid-1970s in Transylvania when Barozda was formed in the town of Csíkszereda (*Miercurea Ciuc*) by young Transylvanian musicians and music students. They played Transylvanian village music and held some of the first dance houses of the Transylvanian village music and dance revival movement. In the meantime the band also played 17th century music. For a time they had support from Romanian TV and radio. By the 1980s however the band members were beginning to be harassed by the Romanian authorities because of their concerts of that included religious music and contacts with Hungary and Radio Free Europe. As a consequence most of the band members left Transylvania and went to live in Sweden. Now more than 35 years later the band gets together from time to time to play concerts in Transylvania; the most recent of which were two concerts during a music festival held in Csíkszereda earlier this year. As told to K. Tóth László.

Page 7 Új Pátia Record Series + four new books on folk music. Hungarian Heritage House announces the release of 50 new CDs of original village music collected during the Final Hour Project. Official press conference is to be held at 11 a.m. on December 6th, 2010 at the Hungarian Heritage House in Budapest. Publication of the 50 new CDs and four books on folk music has been made possible with support from EU and Norwegian Grants programs, Hungarian Heritage House, the Fonó Music Hall and the Hungarian Ministry of Culture.

Page 8 Concert: Pannon Dalok (Pannonian Songs) – Rost Andrea. Rost Andrea is a Hungarian opera singer of international reknown; however at a concert on October 17th held at the *Dohány utca* synagogue in Budapest she sang a program of folk songs. Well-known folk musicians Szokolay Dongó Balázs and Bolya Mátyás along with Jávorai Ferenc (of the Budapest Klezmer Band) and folk singer Bognár Szilvia joined Ms. Rost for a program of Hungarian, Gypsy, Romanian and Jewish songs of this region. Public previews of this concert were held in the spring of 2010 in the towns of Pécs and Kecskemét. Review by musicologist Németh G. István.

Page 12 Transylvania's Hargita Székely Folk Dance Ensemble, from the town of Csíkszereda (*Miercurea Ciuc*) in Romania, celebrates its 20th anniversary with a series of performances on Dec. 16th, 17th, 18th in Csíkszereda and release of a publication on the ensemble. Printed here are interviews and commentary by founding director Szalay Zoltán and the current ensemble director András Mihály. By Mihály Réka.

Page 14 Kóka Rozália's children's column: two Christmas stories. One about Saint Nicholas (who arrives in Hungary on December 6th) and the other about the joy of decorating the Christmas tree during hard times right after the war.

Page 19 Kóka Rozália's series: Stories of Hungarian Women. Part one of the life story of Sister Csillag Etelka (born 1930) who grew up on a farm near Szeged in southeastern Hungary. Etelka decided as a teenager that she wanted to devote her life to God. Her family consented and she was accepted into a group of Catholic nuns. When she was still a novice the political situation (after 2nd World War) had become so unfavorable for religious organizations that she could only continue very discretely or in secret, and for several years had to work as a servant and nanny for countryside families. By the end of 1956 Sister Etelka ended up in the village of Mucsfa in Hungary's Tolna County working with Bukovina Székely immigrants...

Page 22 Erdélyi Tibor – Folk Artist. Upon release of a book on his folk sculptures, photographs of this folk artist's work are printed in this issue of *folkMAGazin*. Erdélyi Tibor was born in 1932 in the town of Csenger in northeastern Hungary. He grew up amidst the rural traditional culture of the region. In 1948 he went to Budapest, got his secondary school diploma and finished an apprenticeship in carpentry and restoration at the Hungarian Museum of Crafts and Industrial Arts. In 1952 he was chosen by Rábai Miklós to join the first corps of dancers in the Hungarian State Folk Dance Ensemble and soon became a soloist. Since then he has amassed a list of state and national awards and recognition for his dancing, choreography, the folk ensembles he has directed and for his folk sculpture and wood carving. He is still active today.

Page 27 Happy 80th Birthday Timár Sándor! On October 4th there was a gala performance at Budapest's Palace of the Arts celebrating Timár's work and birthday. His teaching methods, choreographies, collection work and the dance ensembles he has directed – have all been central to the last 40 years of Hungarian folk dance. So far, his dancing career has lasted over 60 years. His enthusiasm for Hungarian folk dance and teaching has inspired many, many dancers in Hungary and abroad. Speech by Timár Mihály

Page 28 Vikár Béla the Folklorist – Part 6. Excerpts from an exhibition of photographs and documents – curated by Pávai István. In the 1890s Vikár (1859-1945) was commissioned by the [Hungarian] Ethnographic Society and Museum of Ethnography to do collection work. He

collected folk songs and ballads from the point of view of a folklorist who had had music training. Writings printed here comment on collecting in Transylvania's Maros (Mureş) River region, Hungary's Békés County and the Zobor Region (today in Slovakia).

Page 32 Conversation with Lelkes András, co-owner of FolkEuropa Kft., as this Hungarian record label celebrates 10 years in business. András and co-owner Liber Endre are both folk musicians (members the Tükrös Band). Over the last 10 years FolkEuropa has released more than 50 CDs presenting Hungarian dance house music, original archival or field recordings of traditional music, and Hungarian world music based on traditional music. As musicians and now with 10 years of experience producing CDs, they know the local market and what musicians want and need when they put out a record. Interview by K. Tóth László.

Page 40 New column: Writings From the Past. The making of a city folk song – *nóta*. A discussion and thoughts on what happens to a folk song from the countryside on its way to becoming a city folk song: how and why the text and tune may change. By Tömörkény István from Pesti Hírlap. July 24, 1902.

Sue Foy

(For complete list of articles summarized in English go to www.folkmagazin.hu – keep clicking on 'English' and sooner or later you'll find it!)

folkMAGazin

2010/6, XVII. évfolyam, 6. szám
 Megjelenik évente 6+1 alkalommal
 Kiadja a Táncház Alapítvány
 Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
 Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felelős szerkesztő: K. Tóth László
 Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,
 Havasréti Pál, Kőrösi Katalin
 MAGTÁR – Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
 Levélcím: 1255 Budapest, Pf. 153
 Tel./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@mail.datanet.hu
www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda
 Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla-szám: 11701004-20171625
 Külföldről: OTP I. ker. fiók,
 1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
 Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB
 HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
 Népművészeti Szakmai Kollégiuma

*Erdélyi Tibor: Csárdás (diófa, 145 cm)
Tárgyfotó: Nagy Balázs*

XXX. Országos Táncháztalálkozó és Kirakodóvásár

www.tanchaztalalkozo.hu

2011. április 1-3.

április 1. 19:30 Művészetek Palotája

április 2. 22:00-05:00 Petőfi Csarnok

április 2. 10:00-22:00 · április 3. 10:00-23:30

PAPP LÁSZLÓ BUDAPEST SPORTARÉNA

11
Budapesti
Tavaszi Fesztivál

folkMAGazin

TÁNCHÁZ EGYESÜLET
DANCE HOUSE GUILD
BUDAPEST HUNGARY

FŐTÁMOGATÓ:
otpbank

nka
Nemzeti Kulturális Alap